

ТАРБИЯНИНГ ЎРТ МАНЗАРАСИ

Ёшлар тарбияси борасида танқидлар кўпайиб кетди. Қайси газета, журнални олиб қараманг, ёшларнинг юриш-туриши, кийиниши, муомала маданияти тўғрисида фикрлар, мулоҳазалар ёзилганига кўзимиз тушади. Бу яхши, албатта. Лекин иллатни танқид йўли билангина бартараф қилиб бўлмайди. Аввало унинг келиб чиқиш илдизини кесиш лозимдир. Атрофимизга разм солиб қарасак, ёшларимизда учрайдиган айрим қўпол хислатларнинг асосий айбдорлари қатгалардир. Гоҳида қатгалар томонидан қилинган хатти-ҳаракатлар оқибатида ёшлар ҳаётга, инсонларга аламзадалиқ билан боқишмоқда. Тиббиёт ходимларининг таъкидлашича, бола билим ва тарбиянинг кўп қисмини 7 ёшгача ўз миёсига жойлаштирар ва умри давомида ушбу тарбия ва билимга таяниб яшаркан.

Эндигина биринчи сифга борган қўшнимнинг боласига ўқитувчилари соғлиги тўғрисида тиббий маълумотномани бир кун мuddат ичида олиб келишини, агар олиб келолмаса минг сўм келтиришини тайинлашибди. Кун бўйи туман марказий касалхонасида у эшикдан бу эшикка югуриш кимга ҳам ёқади, деб қўшним ўйламай-нетмай сўралган пулни ўғлига тутқазиб юборади. Ёшлар ҳаётига бефарқ бўлмаган ташкилот ходимаси бўлганлигим учун ушбу воқеа мени анча ташвишга солиб қўйди. Эндигина дунё ва жамият ҳақида тушунчага эга бўлаётган, фикрлаш қобилияти ўсаётган бу болакайда бирорта ҳам врачга кўринмай туриб соғлигимни минг сўмга сотиб олдим деган фикр туғилмаслигига ким кафолат беради? Бугун касал бўлса ҳам соғлигини пулга сотиб олиб бу болакай эртага билими қоникарли даражада бўлмаса ҳам фалон пулга дадам олий ўқув юртининг энг юқори баллини сотиб олиб беради деб фикрламайдими? Мактабларда ота-онасининг пулига ишониб, ўқимай, ҳамма нарсани "соққа" ҳал қилади деб таралло-бедод қилиб юрган безори ёшлар маънавияти ва келажакга ишониб бўладими?

Бир дугонаминг никоҳ тўйи арафасида соч

турмаклари нархини билиб келиш учун ўзаллик салонига йўл олдик. Салоннинг деярли ҳамма ходимлари эндигина 7-8 ёшни қаршилаган қизалоқларнинг сочларини турмаклаш билан банд эди. Қасбим тақозоси шекилли эътибор билан тикилдим. Ўта дид ва нафосат билан безатилган соч турмағига қараб кўзингиз қувнайди. Кўз олдимга алифбе байрамимиз келди: сочларимизда оппоқ чиройли ленталар, эғнимизда эса миллий атласларимиз, ҳамма бизга ҳавас билан тикилган. Алифбе байрамига шошилаётган бу қизалоқнинг кўз-қошлари, лаблари—деярли ҳамма жойлари келинлар сингари бўялган, бўйи новчароқ бўлса келин деб ўйлашингиз табиий. Энди ўйлаб кўринг, бугун маликалардек кийинишга, ўзига оро беришга орзуманд қиз эртага ҳаётини, ўзини кимга ёки нималарга менгашни хоҳлайди? Кўча-кўйда кулоғи, бурни, қоши, қоринларигача зирак таққан, кексаларимиз насихату ўғилларига беписанд ёшларни кўриб уларнинг Фарбога кўр-кўрона тақлид қилишларини ўйлаб, юрагингиз куйиб кетади...

Асосий қисмини ёшлар ташкил қилган бир идорага жуда кўп ишим тушади. Лекин у ердан ҳеч қачон излаган кишимни топа олмайман. Ходимлар беписанд ёки лаёқатсиз. Ўйлаб қоласан: ўзларига юклатилган вазифага юзаки қараш касаллиги буларга қаердан юқди?

Бир куни одатий манзарадан кўнглим тажанг бўлиб идора бошлиғига сим қоқдим. Ўзбекчилик, аввал салом берамиз. Идора раҳбари эса саломимга жавобан "тушунмадим" деди. Мен эса тушунарсиз сўзладимми деган ўйда янада равонроқ ва қаттиқроқ қилиб "Ассалому алайкум" дедим. Бошлиқ эса ҳайратимни янада ошириб "ким керак ўзи?" дея зарда қилди. Телефон дастагини қўйишга мажбур бўлдим. Менинг назаримда саломни тушунмаган, алиқ олишни билмаган инсон билан сўзлашиш девоналик белгиси эди. Ходимларининг камчиликларини ҳам шундагина тушундим. Одам вақт ўтган сари атрофига, ишига мослашиб бораверади,

масъулиятсиз, қўпол раҳбар атрофида ҳам худди шундай ходимлар тўплаши табиий. Кексаларимиз ёшлар "салом" сўзини унутиб қўйишганлиги тўғрисида куйиниб гапираётганликларини эшитамиз. Катталар саломга алик олмасликлари, ушбу сўзни тушунмасликлари эса ажабланарли ҳол.

Бир танишим синглиси тарбияланаётган боғчада байрам бўлаётганлигини, агар вақтим бўлса иштирок этишимни илтимос қилди. Болалар иштирокидаги тадбирга ким ҳам ошиқмайди. Ишларимни вақтлироқ тугатиб, боғчага ошиқдим. Лекин у ерда кўрган манзарам кўнглимни оғритди. Замон талаблари даражасида жиҳозланган боғча, тарбиячилар ҳам тоза, озода кийинишган, болаларда ҳам ўзгача руҳ, ўзгача шодиёна. Беғубор болалигимни бир саёҳат қиламан деган ниятда эдим, аммо ҳали эртақ, топишмоқ ёд олиб тарбия топиши лозим бўлган боғча тарбияланувчиларининг севги ҳақида чиройли нутқда шеър ўқишини, ўзлари ҳам тушунмайдиган чет эл мусиқаларига назокат билан валсга тушишларини кўриб кулишни ҳам, йиғлашни ҳам билмай қолдим. Бунинг оқибатини ўйлаб кўриш керак!..

Кеча боғча, мактабда ғарб мусиқаларига эътиқодсиз рақсга тушиб юрган қизалоқ бугун ўша эътиқодсизлиги оқибатида ҳомиладор бўлиб қолди. Дарров хотин-қизлар қўмиталарига югураемиз. Фикримизча ёшлар маънавиятига дахлдор "Камолот",

"Маҳалла", "Маънавият ва маърифат" марказлари бор, ёшларнинг бирор-бир камчиликларига кўзимиз тушса бунга фақат шу ташкилотларни айбдор деб топамиз. Ўйлаймизки, бола асосий тарбияни она қорнида, болалигида олади. Юқоридаги ҳолатлар таъсирида тарбияланган ёшларнинг дунёқарашини ўзгартириш, уларни ҳақиқий ўзбекона андиша, ибодат ҳамда мардлик, жасорат, олижаноблик хислатларга эга келажак ворислари бўлиб тарбия топишлари учун мутасадди ташкилотлар билан болани иккинчи мартаба дунёга келтириши, иккинчи мартаба боғчага, мақтабга бериши лозим бўлади.

Нега энди ҳар биримиз ёшлар тарбияси учун ўзимизни масъул ҳис қилмаймиз. Айрим тарбиячи, ўқитувчиларимиз эса юқоридаги ҳолатлар оқибатида ёшларимиз онгини заҳарламоқда. Келажакимиз эгаларининг тарбиячилари деган масъулиятли вазифа зиммасига юклатилган инсонлар юртимизнинг тинчлиги, миллий маданиятимизнинг эртаси, миллатимиз ривожига кўп томонлама ўзларининг қўлида эканликларини унутиб қўямасинлар. Ёшлар тарбияси учун фақатгина мутасадди ташкилотлар эмас, барчамиз бирдек жавобгармиз, негаки барчамиз яшаб турган Ватан келажакга ана шу ёшлар қўлида.

Юлдуз ЖУМАЕВА,
"Камолот" ЁИХ Навоий вилояти
кенгаши мутахассиси

Гулчехра ЖҰРАЕВА

Эй, ёшлигим, сен мангу дуркун...

Гулчехра ЖҰРАЕВА бир неча йиллар "Ёшлик" журнаlining шеърият бўлимини бошқарган. Кўплаб ёшларга устозлик қилган. Гулчехра опа ҳануз мухлислари, шогирдлари ва фарзандлари ардоғидадир.

Опа яқинда етмиш ёшни қаршиладилар. Шу муносабат билан биз у кишидан янги шеърларидан бир туркум сўрадик. Баҳонада Гулчехра опани тагин "ёшлик"хонлар билан шеърий гуруннга киритмоқчи бўлдик. Ўз навбатида опани қутлуғ ёш билан самимий табриклар қоламиз.

"ЁШЛИК ЁЛҚИНЛАРИ" ТУРКУМИДАН

СЕН — ЁШЛИК

Чўққидан чопқиллаб тушган шалола,
Дарё дебочаси — қўшиғи сенсан.
Қаҳраб тоғлару биллур пиёла
Жарангидай кулгу ошиғи сенсан.

Тошлардан бошингга сен тутиб парқу,
Беқасам майсалар оғушида жим,
Ёқут юлдузингни олисда ёқиб,
Хаёл қанотида учган ёшлигим.

Босқинчи уйқудан кўзларни йиртиб,
Китоб сатри аро ташлайсан қадам.
Истиқбол йўлларин ўзинг кайф этиб,
Субҳидам шу йўлдан борасан шахдам.

Босган изларингда яратдинг ҳаёт,
Шамшод қанотингдай текис, сарбалам,
Гўё оламга сен ўзинг кашфиёт,
Барча зўрлигингу гўрлигинг билан.

Рашкинг оловида тобланган туйғунг,
Бебош япроқларнинг шиверида мадҳ,
Тиниқ кўзларингда севинч ҳам уйғун,
Қатъият, измингдан топасан омад.

Йиллар гарди қўнар сочимга бир кун,
Пиёда кезмоққа керакдир асо.
Бироқ, эй, ёшлигим, сен мангу дуркун,
Сенинг ёлқинингни бермасман асло!

ХУДО ЁР БЎЛДИН

Неварам Акбаршоҳга

Буюк келажакнинг буюк фарзанди,
Икки ўт юракнинг интиқ пайванди,
Ота-онасининг барваста қади,

Хуш келдинг, қадаминг нурларга тўлсин,
Юрар йўлларингда Худо ёр бўлсин.

Кўз очган диёринг — бахтга қошона,
Нонингни тишлამас ёту бегона,
Томида офтобу олтин остона,
Тупроғи жавоҳир, бойликка тилсим,
Юрар йўлларингда Худо ёр бўлсин.

Болажон, фидойи элатинг бордир,
Энг улуг, энг қадим миллатинг бордир,
Туркистон — ер узра иззатинг бордир,
Насл-насабингдан гурурга тўл сен,
Юрар йўлларингда Худо ёр бўлсин.

Илму амалларнинг даргоҳидан ўт,
Улғубек юлдузий эрк тугидек тут,
Навоий газали ишқдан чақсин ўт,
Беруний, Синодқ фузало бўл сен,
Юрар йўлларингда Худо ёр бўлсин.

Ўзбекнинг каттаю кичиги йўқдир,
Ишончи елканда масбул бир юқдир,
Ҳаётнинг баланд-паст чигали кўндир,
Боши тош, тоғ бардош, мардона қўл сен,
Юрар йўлларингда Худо ёр бўлсин.

Балки шоҳ эрурсан ё оддий инсон,
Хокисор ердурсан ё баланд осмон,
Авалло халқингга севилгин, ўғлон,
Умрингга барака, бахтдан тахт берсин,
Юрар йўлларингда Худо ёр бўлсин.

БАЛАНД ПОШНАЛАР

Тоғни тоғ суюса қуламас асло,
Ирмоқлар қўшилса дарё бошларан,

Кексалик юкига елкадир асо,
Ёшлиқни кўтарар баланд пошнalar.

Қадди-бастимизда тоғ қадар виқор,
Ҳавас ҳам суқ билаё боқар ошнalar,
Ҳаёт мусиқаси "тақ-туқ"да такрор,
Кўчалар юраги — баланд пошнalar,
Ҳазилмас, кун бўйи оёқ учиди
Турганда пошнalar гўё ташланар
Ва лекин қуввати бир от кучидай,
Яшасин меҳнаткаш — баланд пошнalar.

Найзада юргандай эс-хушинг тортар
Ёнингдан ўтичса келинпошнalar.
Кўёвлар дилида рашк юкин ортар
Фусун ҳайқалчаси — баланд пошнalar.
Истагим шул эрур — оёқ толмасин,
Жавонда чанг босса юрак ғашланар.
Гузалик ортида интиқ қолмасин,
Бизни тарк этмасин баланд пошнalar.

БИЗГА ҚОЛГАНИ...

Беҳазил ҳазил

Ҳайрият, ўғил-қизлар
Етишдилар вояга.
Энди ўтмас дўқ сўзлар,
Зормаслар ҳимояга.
Ота-она қўлидаф
Тушиб кетди бор юмуш,
Болалар доно, аммо
Узлари бироз хомуш...
Она кўйлагин кийиб
Бекинар хонасига.
Ойқиз ясаиб чопар
Сирдош дугонасига...
Кўзгу алди доим банд,

Ярақлар садаф тишлар,
 Бир кунда икки маҳал
 Ўғиллар юз қиртишлар.
 Кутаришар итангани
 Битта оёқда туриб,
 Эшик кесакисига
 Юрадилар бош уриб...
 Безовталиқ ўртайди
 Жирингласа телефон,
 Кўзни шамғалат қилиб
 Аста бўлишар "қуён"...
 Барча имконни олур
 Албатта энг каттаси,
 Отасининг туфлисин
 Чиқаради "пахтасин"...
 Хуллас, униб-ўсгунча
 Асрадик кўз қароқда,
 Дедилар: оҳ, бу ҳаёт
 Тотли экан қаймоқдай!
 Таомнинг сархили ҳам,
 Либоснинг хил-хили ҳам,
 Иссиққина хоналар,
 Анвойи гулхоналар
 Барчаси фарзандларга,
 Бари—арзандларга.
 Минг шукрим бизларга
 Қолдиришди ғунчалар —
 Сочда мош-гуруч билан
 Манглайда угрчалар...

ОЛИГДА ҚОЛГАН ҚИЗ...

Булбул овозими — янраган садо,
 Йўлимдан тўхтатди исмишни чорлаб.
 Йўқ, йўқ, алдамапти алдоқчи сабо,
 Бокира қиз турар ортимда порлаб,
 Жамалак сочлари ирмоқларсимон,
 Ўрмонлар елкада рақсга тушгандай,
 Бир қарич ичида тўлғонур миён,
 Баҳорий куртаклар бўртганди танда.
 Ўрмонда адашган ирмоқча каби
 Ўсма ҳам йўқолур қуюқ қошида.
 Моҳ билан офтоб ниғоҳ тикарди
 Навбат алмаштириб унинг бошида.
 Каптар қанотидай силкинар рўмол,
 Лабида бол сўриб гуллаган учуқ.
 Пойчанг югурарди аёзда ҳилол,
 Заминнинг сийнасин силамоқ учун.
 Чунки инерар эди она ер ҳамон,
 Уқлар жароҳати кезарди танда.
 Ёшлиқ юракларда тутса-да армон,
 Яралар яллиғи битди Ватанда.
 Булбул овозими — янраган садо,
 Йўлимдан тўхтатди мени дафъатан,
 Олдинга бир қадам жиммасди, аммо
 Мен ҳам етолмасдим у қизга, аттанг.
 Тушимга кирган қиз — худди ўшайди,
 Ўзи ҳам, ўзи ҳам, бирдай ўзимиз,
 Менинг ёшлигимга бунча ўхшайди.
 Олис-олисларда қолган ўша қиз...

БОДОМ

Гулмаржон — гулибодом,
 Бир дарахт гавҳар тутдинг,
 Хуснинг аро, гуландом
 Шириш лаҳзалар ўтди.

Сен юзингни очар кун,
 Бахтим очилиб кетди.
 Сирларим эди тузун,
 Дурдай сочилиб кетди.

У-чи, терди доналаб
 Тўкилган дардларимни.
 Сочим силаб-суйпалаб,
 Тақди гул, баргларингни.

Ўша-ўша бодомгул
 Бўйларингга сармастман.
 Атир ичаркан кўнги
 Боларидек тўймасман.

Севгимизга қасида
 Тугиб жавоҳир тутдинг.
 Хуснинг алангасида
 Шириш лаҳзалар ўтди.

Тонгдами, ярим кечда
 Туйғуларим ўрар гуллар.
 Нақшин дарчалар ичра
 Яшириб қўяр улар.

Ҳар баҳоринг кулганда
 Сен менимас, уни кут.
 Ёнингга ёр келганда,
 Заҳар эмас, асал тут!

БУ ҚАНДАЙ САВДО...

Умидни ғижимлаб отманг, йигитлар,
 Қалбингиз розини қизлар этса рад.
 Севгига суянинг юксак тоғ қадар,
 Чунон раддияда яширин ҳикмат.

Ишқ-ғунча, шудрингдек ўткинчи ҳавас,
 Гурурни кўзгудай асранг, жон қизлар.
 Мусаффо юзига етказмасин дарз,
 Юракдан чиқмаган самовий сўзлар.

Йигитлар аҳдида бўлса қатъият,
 Тақдир ҳеч йўлатмас бир вафосизга.
 Қизларни енади мардона журъат,
 Сўнгера юрагини топишар сизга.

Қизлар, адашмангиз юлдуз танлашда,
 Бахт қуши кўнади умрда бир бор.
 Йигитлар толмасдир сизни синашда,
 Ғунчалар аслига бўлиб харидор.

Пок севги дарахти яшнар бардошдан,
 Шоҳига османгиз умидингизни.
 Муҳаббат савдоси тушини бошга,
 Никоҳ ҳалқасига ўрасин сизни...

ИНТИЗОРЛИК

Сени кутдим, яна кутарман,
 Керак бўлса ҳаётим қадар.
 Гуноҳингдан балким ўтарман,
 Ташламасанг ортингга назар...

Берк кўчанга кирибман абад,
 Кўнглимда йўқ ўзга чорраҳа.
 Менга фақат битта сўзни айт,
 Шунда қалбим топади роҳат.

Сени кутгум, шояд қайтарсан,
 Ёстиғимга тушган каби нур.
 "Келдим" дея қачон айтарсан,
 Васл онига айланур узр.

Сени кутгум тингунча кўзим,
 Иродамни синдирмас сабр.
 Муҳаббатим жонимга тўзим,
 Бўлса ҳамки фироғинг жабр...

АЁЛБИЗ Й

Дераза, пардалар тортилган таранг,
 Кирага шуғла ҳам тортар хижолат.
 Барқ уриб яшнаган чечаклар беранг,
 Юзида шабнаммас, қалтирар жола.

Олмосдек нур сочган биллурлар хира,
 Бежило, беқадр гулишиша мисол.
 Шифтўпар тахмондан қолган хотира,
 Беқасам устида ўлтирар хаёл.

Жаранг чанг сингари хушхон пиёла,
 Қозону товоқлар мум тўлгандек жим...
 Энди ким эшикни очар уёла,
 Бемехр бу уйга энди келар ким?

Чўғ ғилам устида оёқ излари,
 Сигарет тутунин ютади ўкинч.
 Изтироб шодликни беун излайди,
 Тўрт девол ичида йиғлайди соғинч...

Тандир ёқар тишда авжи саратон,
 Бунда эса эсар совуқ нафас, муз.
 Тезрада тўй қилар булбулга бўстон,
 Бунда эса кезар шарпа каби куз...

Андўҳни кесади гоҳида наво,
 Бир куйки — куйдирар, дардга сепар тўз.
 Қилган қилмишига Бек ўйлар даво,
 Ёлғизлик бодасин симириб ёлғиз...

Ситамкор кечанинг эшигин ёшиб
 Ойдин кунларини қучиб ўпади...
 Гўё йўқотганин қайтадан топиб,
 Энг ширин лаҳзалар кўздан ўтади...

Кўнглига сиғмайди, бўлмади малҳам,
 Бу давлат, бу савлат — этгучи сармаст.
 Оқибат тушундинг, укажон, сен ҳам,
 Гулзорсиз ҳовлидек, офтобсиз уйдек,
 Аёлсиз хонадон — хонадон эмас!

ҚАРОРДАН СЎНГГИ ЎЙЛАР

Хурматли Президентимиз И.Каримов томонидан қабул қилинган "Республика аҳолисина ахборот кутубхона билан таъминлашни ташкил этиш" тўғрисидаги қароридан сўнг кутубхоначилик ишида катта ўзгаришлар юз берди; тизимлар ўзгарди, аввалги вилоятлар илмий-универсал кутубхоналари ахборот марказлари, коллеж ва лицей кутубхоналари, олий ўқув юрт кутубхоналари, мактаб кутубхоналари ахборот-ресурс марказлари сифатида ташкил этилди. Кутубхоналар қайси тизимда, қайси шаклда ишлашларидан қатъи назар доимо тарбия ва таълим маскани, ахборот маркази, маънавият ва маъданият тарғиботчиси бўлиб келган ва бўлиб қолаверади.

Кутубхоналар, ҳозирги кунда АКМ ва АРМлари ўзларидаги асосий восита — адабиёт орқали кишиларни тарбиялашга, уларнинг маънавиятини шакллантириш ва такомиллаштиришга, бу билан жамият тараққиётини ривожлантиришга улкан ҳисса қўшиб келганлар. Китоб орқали дунёни тушуниш, англаш ва яшаш қоидаларини ўргатганлар. Ўзлари яшаб турган жамиятда муносиб ўрин топишлари учун йўл-йўриқ олганлар. Бундай таълим ва тарбия ишларини фақат тарбияланган, билимли ва зиёли касб эгалари - кутубхона ходимлари бошқа тарбиячилардан кўра кўпроқ амалга ошира оладилар. Бошқа тарбия масканларидан кўра кўпроқ кутубхоналар ана шундай тарбиявий, таълимий, маънавий-маданий ишларни амалга оширадилар.

Қарорда таълим ва тарбия масканларида фаолият юритаётган ахборот-ресурс марказлари олдига замонавий ахборот технологиялари ёрдамида ўқувчиларнинг (ёшларнинг) мустақил билим олишларини ва мунтазам ўқишларини ташкил этиш, миллий, маънавий қадриятларимизни кенг тарғиб қилиш билан аҳоли турли қатламларининг бой маънавий-маданий меросимизга тўла кириб боришлари учун имконият яратиш, руҳан бой ва ҳар томонлама камол топган шахсни вояга етказиш вазифалари қатъий белгилаб берилди. Бу қарор негизида ҳам ҳар томонлама камол топган, билимли, зиёли, тарбияли шахсни вояга етказиш гоёяси туради.

Китобхонлик савияси паст, ёшлар китоб ўқимай қўйди деган қуйиниш билан айтилаётган фикрларни тез-тез эшитиб қоламиз, матбуотда ҳам учратиб турамыз.

Балки бу фикрлар тўғридир, аммо ёшлар орасида

ўқиш учун адабиёт йўқ деган эътирозлар ҳам учраб туради. Менимча, ўқийман деган киши учун асар кўп. Аммо миллий меросимиз, мумтоз адабиётимиз намуналарини қидириб, топиб ўқиётганларни камдан-кам учратамиз. Кўпчиликнинг қўлида детектив асар. Ҳозирги кунда детектив жанридаги асарларни ўқиш урфга айланиб қолди. Мен ёшларимизнинг мумтоз адабиётга, айниқса Алишер Навоий асарларига қизиқишини, унинг ёшлар тарбиясига таъсирини билиш мақсадида анкета саволлари ёрдамида тадқиқот иши олиб бордим. Унинг натижасига кўра ўрганилган талабалардан саксон фоизи "Навоий асарларини тушунмайман" деб жавоб берган. Йигирма фоизи фақат "Фарҳод ва Ширин" дostonини ўқиганини айтган. Асарни тушуниш учун шу йўналишдаги асарларни ўқиш кўникмаси зарур эмасми. Биз неча марта ва қанча асар ўқидикки, тушунсак? Навоий ижодини тушуниш учун мукамал ўқиб бориш шарт эмасми? Ўқиш малакасини эгаллашда ота-она, ўқитувчи ва тарбиячиларнинг, кутубхоначиларнинг таъсири катта-ку. Хўш, уларнинг ўзи Навоий асарларини ўқиганми? Ота-онанинг болага китоб ўқиб бериб, тушунишга ёрдам бериши учун вақти йўқ, ўқитувчи дастурда белгиланган вазифадан ташқарига чиқолмайди, тарбиячи ва кутубхоначиларнинг эса китоб ўқишга ҳафсаласи йўқ ёки ўқиса ҳам ўзлари тушунмайди. Мушоҳада қилиб кўрайлик-чи, қайси биримизни ота-онамиз ёки ўқитувчимиз, ёки кутубхона ходими Навоий оламига олиб кира олди?

Навоийшунос академик олим Азизхон Қаюмов билан суҳбатда у киши "ҳар бир йигит ва қиз Навоий ижодини юз фоиз эмас, ҳеч бўлмаса, ўн фоизгина ўзлаштира олганда эди, жамиятимиз нуқсонсиз, маънавий тўла-тўқис жамиятга айланган бўлар эди" деб айтдилар.

Устоз олимнинг гапларидан шу нарса ойдинлашдики, ёшларимизда мумтоз адабиётга меҳр-муҳаббат уйғотишимиз ҳам фарз, ҳам қарзидир. Шундай муаммоларни бартараф этишда ҳурматли Президентимизнинг қарори муҳим аҳамият касб этади.

Нодира ЗИЁДУЛЛАЕВА,
Тошкент Давлат Маданият институти
талабаси

Ашурали БОЙМУРОД

Ҳарорат жўши ураф юракда

БАҲОРГА ТАЪЗИМ

Куртаклар лабига югурар ханда,
Ҳарорат жўши ураф юракда, танда,
Ажиб бир сеҳр бор бизнинг Ватанда,
Дилимда қўшиғим, дилимда назм —
Баҳорга таъзим!

Фасллар малаги, хуш келдинг, кўклам,
Кўнгилда ободлик, кўнгиллар кўркам.
Уйнай қол, тойчоғим, уйнай қол, эркам,
Дилимда қўшиғим, дилимда назм —
Баҳорга таъзим!

Самовот гўзалдир, Замин ҳам гўзал,
Оқ либос ичинда уйғонди асал,
Ҳаётнинг боши ҳам шундандир азал,
Дилимда қўшиғим, дилимда назм —
Баҳорга таъзим!

Энди бор меҳримиз бергаймиз унга,
Кўёш ҳам тенге бўлди кун билан тунга.
Шукрона айтайлик бу ёруғ кунга,
Дилимда қўшиғим, дилимда назм —
Баҳорга таъзим!

ЮРАК ЗАРБИ

Ҳар тонг
юрак зарбидир,
уйғонади
янги кун
Оқшом висол фаслидир
Ойни қизғонади тун.
Тун — юракнинг
қийноғи,
дуқиллайди тинмасдан.
Қўлда ойнинг ўроғи,
Кетмас кўкни ўрмасдан.
Бир зарб билан
оқшомни
етказди тонгларга,
гўё субҳда бир жонни

тутқзади тонгларга.
Муштдеккина
юракнинг
ярми ёруғ, ярми тун.
Уша жонсан,
юрак—сен,
яратавер янги кун!
Замину осмонини
поклаб турсин юраклар.
Тириклик мезонини
сақлаб турсин юраклар!

КУЗ

Бир пари хуснига ўхшатиб кузни
Оташ қучоғига отгандим ўзни.

Момик тўшагида уйғонган маҳал
Ул пари ёнимда тўлғониб ётар.

У ҳам уйғонди—да менга боқ, деди,
Дунёвий бир сеҳр мужассам эди.

Кўзидан юлдузлар сочилиб кетди,
Оқ либос ичинда очилиб кетди.

Ёнингда париваш, ухлаб нетасан,
Паридан олислаб қайга кетасан?

Бу дамлар ғанимат, ёрни қучиб қол,
Олтин шарбатидан бир бор ичиб қол.

Сархушлик ҳислари жўши ураф танда,
Жаннат ҳурлари бор Ўзбекистонда.

Гўё келган каби қайта ҳаётга,
Ашур, шу фаслда етдинг муродга.

* * *

Лов-лов ёнар юзларинг офтоб,
Кўзлари юрак дерзасидир.
Ишқ нелигин англадим шу тоб,
Бир муҳаббат дил орасидир.

Кўзларингдан ўқийман маъно,
Шуъла сочар дарчадан севги.
Юзларингни яширма, Раъно,
Шундоқ ўзи чарчаган севги.

Нигоҳларнинг изҳори надир,
Ой Кўёшга сўзин айтарми?
Соя солди булутлар оғир,
Наҳот, севгим ортга қайтарми?

Биздан олис кетса—да, висол,
Сен чорладинг огоҳларингга.
Мен ишондим барибир асал,
Лов-лов ёнган нигоҳларингга...

* * *

Аёлнинг ёшини сўраманг зинҳор,
Уни гулга ўранг, атанг баҳор деб.
Таъзим қила билинг сиз унга минг бор,
Дунёга гул ила бера олган зеб.

Аёлнинг ёшини сўраманг зинҳор,
У ёшлик гаштини сурар ҳар нафас.
Уни гулбаргларга ўраб ҳар наҳор,
Юракка тиконин боса олсак, бас.

Аёлнинг ёшини сўраманг зинҳор,
Кўнгилда яшайди мудом кўкламай.
Рашиқ қилиб қизғонар бир гули беор,
Ўртада талошдир илоҳий чирой.

Аёлнинг ёшини сўраманг зинҳор,
Бас, етар қолгани—ундан яхши от.
Олқишланг, қайтадан келмоқда баҳор,
Мангу ўн саккизга муносиб бу зот.

ЁМГИРЛИ ТУНДА

Деразамни чертар совуқ томчилар,
Ювб ўтган каби висол изларин,
Олис қоялардан оқар шунчалар,
Ёмғирга тикилиб, тинар кўзларим.
Дардли ҳасратимга бўларми шерик,
Йўқ, асло ҳижроннинг кўз ёши эмас,

Бир туйғу яшайди, у ҳамон тирик,
Кўклам ҳавосидан олади нафас.
Йўқ, менинг кўнглимга бермангиз таскин,
Рашиқимни кўзгатманг, сиз ёмғир бекор,
Қалбимда жўш урар, муҳаббат бетин,
Мен тонгги шафақни кутарман бедор.
Майли, сиз ёғингиз, юсакдан фақат
Бизни айри этган йўлларни ювиб.
Мен эса бахтимни авайлаб, ҳар вақт
Сиз ювган йўллардан бораман қувиб.
Сиз ювинг, ҳув ўша қоя-тошларни,
Унда оҳанларга алданган эдим,
Майли, олиб кетинг қўздан ёшларни,
Аммо ювилмасдир қалбдаги севгим...

* * *

Замин — киндик қоним тўқилган Ватан,
Ҳар битта гиёҳинг бағрига чорлар.
Чорлайди бугдойзор — ёқут ранг чаман,
Боласин кутарган жўхоризорлар.

Ватандан айрича бахт бўлмас зинҳор,
Сен ундан топарсан бахтнинг ўзини.

Ҳув, дала-қирлардан ахтариб илк бор,
Юракка кўчирдим Ватан сўзини!..

СЕВГИ

Ишқ дилда қароғ экан,
Бағри нур, чароғ экан.
Қулоқ тут шивирига,
Кўклагим япроғ экан.

Нигоҳи чақмоқ каби
Танимни куйдиради,
Сўзлари кескир, оташ
Тутгани яроғ экан.

Шодлиги бисёр анинг,
Азоби ҳам ўзгача,
Ҳаттоки кўкда ойнинг
Кўксига бир доғ экан.

Енгиб дарду фироқни
Тошни ёргай лолагул.
Севги оғир дамларда
Сунанувчи тоғ экан.

Бу жаннат сенга бўлсин,
Сенга бўлсин бу гулшан.
Кетма, бундан эй, Ашур,
Чор атрофи боғ экан.

ЁМҒИРЛАРИНГ

Ишқ навосин таратгандек танбурларинг,
О, табиат, нечун тинмас ёмғирларинг?
Савр ўтиб, саратонга етиб келдик,
Юракларни сел айлади шивирларинг.

Нолалардан бўлмиш маним кўнглим маҳзун,
Таним янглиғ қалқиб тушиди сой-
қирларинг.

Осмон, сенга ёлвораман, йиғлатма, кўп,
Камалакдек ёйилсин хуш кокилларинг.

Қора шолга бурканиб дод айлаганча,
Ут сочарлар кўксингдаги жоҳилларинг.
Қалбим очиб вужудингга сингай дедим,
Олса олсин, жонимни шу бағирларинг.

ҲОҚОН БОБОМ ЎГИТИ

Мафкуравий хуружлар ва унга қарши кураш ҳар бир даврнинг энг мураккаб долзарб вазифаларидан бири бўлиб келган. Бу долзарблик ҳар бир миллат, ҳар бир давлатнинг тақдирини ҳал қилган. Агар бу масъулият сусайтирилса, шубҳасиз бу давлат ёки халқ босқинга учраб мустамлака қилинар ёхуд йўқ бўлар даражада қириб ташланар эди.

Тарих бундай фожеаларга жуда ҳам бой. Бу фожеалардан Марказий Осиёда яшаб келаётган туркий халқлар ҳам истисно эмас. (Туркий халқлар доимо мафкуравий хуружлар босими остида яшаган). Улар кўпинча ўзга юртларнинг хуружлари, босқинларини бартараф этишга мажбур бўлар эдилар. Бунинг асосий сабабларидан бири, Туркий қавмларнинг Турон деб аталмиш жуда ҳам бепоён маконда тарқоқ ҳолда эл-эл, қабила-қабила, уруғ-уруғ бўлиб асосан кўчманчилик ҳаёт тарзида яшаганликларидир. Бу ҳол Туркий элат ва қабилаларни ягона гоёга, ягона давлатга бирлаштириш ниҳоятда мушкул жараён бўлганлигини англатади.

Аммо тарихимизда шундай машҳур жаҳонгир аждодларимиз ҳам бўлганки, улар Туркий халқларни истибдоддан, зулмдан озод этиб, Буюк Туронзаминда буюк ҳоқонлиқлар тузиб, душманларни даҳшатга солганлар.

Ана шундай аждодларимиздан бири иккинчи Турк ҳоқонлигининг асосчиси Элтариш ҳоқонининг ўғли Кул Тегин (684 - 731) бўлиб, унинг Турк давлати ва халқини ташқи душманлардан, мафкуравий хуружлардан ҳимоя қилиш борасидаги фаолияти ҳозирги кунимизда ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган.

Айниқса, Кул Тегин ҳоқоннинг Турк халқига қилинаётган мафкуравий хуружларнинг моҳиятини чуқур англаб етганлиги ва уни халққа, келажак авлодларга баён қилиб берганлиги диққатга сазовордир. Бу ҳақда биз "Кул Тегин битигтоши" орқали кўплаб маълумотлар олишимиз мумкин.

Жумладан битиктошда ҳоқон бобомиз куйдагича хитоб қилади:

"Олтин, кумуш, ичкилик, ипакни шунча ҳисобсиз бераётган Табғач халқи сўзи ширин, ипак кийими билан алдаб, йироқ халқни шу хилда яқинлаштирар экан. Яқин кўшни бўлгандан сўнг ёвуз илми у ерда ўрганар экан... Турк халқининг айримини у ерда ёвуз киши шундай пишиқлар экан: йироқ бўлса, ёмон ипаклик беради, яқин бўлса яхши ипаклик беради деб, шу хилда пишиқлар экан. Илмсиз киши у сўзга ишониб, унга яқинлашиб кўп киши ўлдинг."

Бу Кул Тегин ҳоқоннинг турк халқига қилган огоҳлик даъвати эди. Нафақат ўз даври учун, балки авлодларга, бизга қилинган огоҳликка даъват эди.

Хулоса қиладиган бўлсак, халқимиз буюк аждодларимизнинг халқ, миллат бирлигини таъминлашдаги заҳматларидан, ўғитларидан, бошимизга тушган фожиалардан ибрат олсинлар, ватанпарвар аждодимиз Кул Тегин ҳоқоннинг даъватларидан огоҳ бўлишлари лозим. Токи улар ҳозирги кунимиздаги баъзи чет давлатларнинг юртимизга қиладиган гоёвий хуружларининг асл моҳияти халқимиз ўртасида фиқсу фасод тарқатиб унинг миллий бирлигига таҳдид солаётганликларини, халқимиз ва давлатимиз ўртасига нифоқ солиб, халқимизнинг давлатимиз сиёсатига бўлган ишончини сўндиришга қаратилганлигини англасинлар. Юртбошимиз таъкидлаганидек "Халқ ишончи - энг олий саодат"дир. Бу саодатни қўлдан бой бермайлик.

Кул Тегин ҳоқон тилидан: Эй халқим, эй миллатим ёшлари, қалбингизни миллий ғурур ва ифтихор, ватан муҳаббати билан банд этинг. Онгингизда миллий гоё мавж урсин!

Санжар АБДУРАҲМОНОВ,
А. Қодирий номли ЖДПИ талабаси

Ғафур ШЕРМУҲАММАД

САМАН ТОЙ

Қисса

Яшил майса билан қопланган кенг дала. Узоқда қорли тоғлар кўзга ташланади.

Тошмурад полвон чиройли саман той етаклаб келяпти. Юришлари виқорли. Саман тойнинг пешонасидаги оппоқ қашқаси гўё юлдуздек чарақлайди, майин ёлию узун думларини шамол ҳилпиратиб ўйнайди.

Тошмурад полвоннинг чехрасида қувонч, гурур акс этган. Қаршисида онаси Рўзихол момо, хотини Саодат ва бешала қизлари унга жилмайиб тикилиб туришибди. Тошмурад полвон бир Саман тойга, бир уларга қараб, алланечук хижолатли илжаяди. Қаердандир пайдо бўлган Қоракўз йўртиб келиб, Саман тойга тумшугини

чўзганча, уни искалайди. Саман той ёлдор бўйинини гажак қилиб кишнайди...

Тошмурад полвон уйғониб кетди. Бир муддат қарахт ҳолда ўтирди. Кўрганлари шунчаки туш эканлигини пайқагач, елкасига чопонини ташлаб ташқарига чиқди.

Тонг бўзариб келмоқда эди. Олис-яқиндан хўрозларнинг қичқириви эшитиларди.

Хожасининг қорасини пайқаган Қоракўз сайисхонада бетоқатланиб пишқирди. Тошмурад полвон ўша томон юрди. Отининг ёнга оғиб қолган жабдугини тўғрилаб, айилени тортди. Унинг ёлини оҳиста силади.

— Бугун бир туш кўрибман, Қорақўз. Тушимда Саман той етаклаб юрган эмишман... Тонгда кўрилган туш хосиятли бўлади, дейишади...

* * *

Оқшомлари ерга қиров кўниб, осмонда мезонлар уча бошлаган куз кунларидан бири. Баланд қирлар пойидаги кенг-мўл, текис майдонда кўпқари давом этаётти. Ўртага ташланган улоқ устида юзлаб чавандозлар ва отлардан иборат издиҳом улкан тўлқиндек чайқалади.

Чавандозлар тинимсиз давра ўртасига ниқтаётган улоқчи отлар бетоқат пишқирганча, ўмови билан бошқа отларни четга суриб, олдинга интилди. Лекин орасидан қил ҳам ўтмайдиган зич жонли халқани ёриб ўтиш осон эмас эди.

Эгнига жанда чопон кийиб, бошига ғози учган қорақўл телпак бостириб олган ёшгина чавандоз терга ботган саман отининг жилловини силтаб улоқ томонга интилди. Аммо саман ўзига йўл очолмай, ортга тисарилди. Йигит отни беаёв қамчилаганча, яна жилловни издиҳом сари бурди. Саман тулпор кўкка сапчиб, жон ҳолатда давра ўртасига йўл олди.

Барваста қоматли, қорачадан келган Бешим чавандоз таърифи тилларда дoston бўлган Тўриқ қашқаси билан улоқни даврадан айириб чиқди. Пайт пойлаб турган чапдаст четтирлардан бири улоққа ёпишди. Қирнинг устида қалдирғочдек тизилишган томошабинлар орасида бақир-чақир, қийқириқлар авжига чиқди.

Бешим чавандоз ҳайқирганча бор кучи билан улоқни силтаб ўзига тортди. Четтир чавандоз бундай кучга дош беролмади, улоқ унинг қўлидан сирғалиб чиқиб кетди. Бедав ҳам гўё шуни кутиб тургандек, елдек учиб, илгарилаб кетди.

— Ҳалол! Бешим полвоннинг зоти ҳалол! — дея қичқирди унинг ортидан от кўйиб бораётган Кўчқор баковул.

Бешим чавандоз улоқни ерга ташлаб, Тўриқ қашқа билан даврани бир бор айланиб чиқди. Томошабинларнинг олқиши атрофни тутиб кетди.

— Ай, оғайнилар, юрагида ўти бор чавандозлар, Бешим полвон улоқни ҳалоллаб айирди! — дея хитоб қилди Кўчқор баковул атрофини ўраб олган чавандозларга. — Сиз ҳам ундан ибрат олинг. Кўпқари — мардларнинг эрмаги. Фирром аралаштириб, ўзингизни эл олдида беобрў қилманг. Билиб қўйинг, улоқ соврин учун чопилмайди, орият учун чопилади... — Кўчқор баковул улоқни тақимига босиб олдинга юрди. —

Раҳимбойнинг кўпқарига атагани ҳаммангизга етиб-ортади! — Эгнига ҳашамдор тўн кийиб, бошига чўғдек дўппини кўндириб олган Раҳимбой от устида виқор билан ўнгу-сўлга таъзим қилди. — Кеп қолинг, зўрларингиз оп қолинг!

Бешим чавандоз қирда ўтирган томошабинлар ёнига Тўриқ қашқани йўрттириб борди. Ўзининг шаънига янграётган олқишларга жавобан одамларга таъзим қилиб, икки киши етаклаб келган кўчқорни даст кўтариб, олдига ўнгаради-да, отига қамчи босди.

Одамлар орасида ғала-ғовур кўтарилди.

— Тўриқ қашқанинг олдида ҳар қандай тулпор ёшига етмаган тойчоқнинг ҳолига тушиб қолади, — деди улардан бири. — Жонивор кўпқари учун яралган-да.

— Айтишларича, Бешим чавандоз улоқни тақимига бостирса, оти қанот чиқариб учармиш! — деди бошқа бир томошабин.

— Қанот битса, шундай жониворга битади-да — деди бояги киши шеригининг гапини маъқуллаб.

Қирнинг беткай тарафида Раҳмат қассоб Қашқа дўнонини қичаб, Бешим чавандозга пешвоз чиқди. Бешим чавандоз гап-сўзсиз олдига ўнгарилган кўчқорни Раҳмат қассобга узатди.

— Бошланиши ёмон эмас, — деб кулди Раҳмат қассоб жон ҳолатда типирчилаётган хисори кўчқорнинг куйругига шапатилаб кўяркан. — Бу ёғигаём омадингизни берсин, куда.

Бешим полвон давра сари интилаётган Тўриқ қашқанинг жилловини бўшатиб, сағрисида қамчи босди. Шуни кутиб турган жонивор олдинга ўқдек учди. Раҳмат қассоб Тўриқ қашқанинг ортидан отилган Қашқа дўнонининг жилловини кўш-қўллаб тортиб, зўрға тўхтатиб қолди.

— Шошма, жонивор. Яна бирон йил сабр қилсанг, бўз йигитдек кучга тўласан. Ана унда сен билан Алпомишнинг Бойчиборию, Гўрўғелининг Фироти ҳам бўйлаша олмайди.

Бешим чавандоз жунбушга келган бўрон янглиғ шитоб билан даврага ёриб кирди-да, кўз очиб-юмгунча улоқни тақимига бостириб ажралиб чиқди. Улкан издиҳом "гурр" этиб кўзгалди. Тўриқ қашқа гўё чиндан ҳам қанот боғлаб учарди. Бешим чавандозни таъқиб қилаётган четтирлар ҳам улоқдан умид узиб, отларининг жилловини тортишди.

Кўчқор баковулнинг хирқироқ товуши янгради:

— Ҳал-о-л!..

* * *

Тепаликнинг одамлардан холи чеккасида Тошмурод полвон Қорақўз лақабли отини совутмоқда эди. Ранги тим қора, селкиллаб осилиб тушган чиройли ёли ўзига ярашган Қорақўз арқонидан ушлаб турган хўжасининг атрофида бўйинини гажак қилганча доира қуриб бир маромда айланарди.

Тошмурод полвон Қорақўзнинг баданини обдон қиздириб олгач, эгар-жабдуғини бостириб, айилини тортди. Узангига оёқ қўйиш олдидан одатича Қорақўзнинг ёлини силаб, мудом ёшланиб турадиган тим қора кўзларига тикилди.

— Сен шу пайтгача юзимни ерга қаратмадинг... Бугун ҳам мени уялтириб қўйма, Қорақўз!

Шундан сўнг Тошмурод полвон чаққонлик билан отга миниб, пастга энди.

Кирда ўтирган одамлар орасида яна ғала-ғовур бошланди.

— Қаранглар, манғитқишлоқлик Тошмурод полвон келяпти! — деди писта чақиб ўтирган ўспирин ҳаяжонини яширолмай.

— Ҳа, чинданам, Тошмурод полвон экан, — деб унинг гапини маъқуллади қўлини қошига соябон қилиб ўша томонга тикилиб турган йигит. — Қоракўзни миниб олган.

— Бешим чавандознинг кушандаси ана энди топилди, — деди майса устида ёнбошлаб ётган олифтанамо кийинган, шопмуйловли киши.

— Соврин иккаласидан бирида кетиши аниқ, — деди тиззасини кучоқлаган куйи даврага термулиб ўтирган кекса чол салмоқлаб.

Нуроний чол чўнтагидан носқовоғини олиб, нос отди.

* * *

Ҳозиргина улоқ айирган Бешим чавандоз холироққа чиқиб, терга ботган Тўриқ қашқанинг жиловини Раҳмат қассобга тутқазди.

— Яхшилаб совутинг, — деди пешонасининг терини арта туриб. Сўнг гижинглаган саман от устида ғўдайиб турган қорамағиздан келган, ўттиз ёшлар атрофидаги йигитга юзланди. — Ҳой, Нуралибой, саманингни олиб кел!

Нуралибой шошиб отдан тушди-да, тавозе билан жиловни Бешим чавандозга тутқазди. Бешим чавандоз чағир кўзларини қисиб, саманга сиңчиклаб разм солди.

Нуралибой гўё шу топда ҳаёт-мамоти ҳал бўладигандек бесаранжомланиб қолди.

— Бойловдан яхши чиқарибсан, — деди отнинг ҳолатидан кўнгли тўлган Бешим чавандоз лоқайд оҳангда. Нуралибойнинг юзида голибона табассум пайдо бўлди.

— Бизнинг саманни кўпқарининг охири совринига чопсангиз дегандим, — деди у керилиб.

Бешим чавандоз чапдастлик билан отга минди.

— Кўнглинг тўқ бўлсин. Бугун Раҳимнинг совринини сенинг саманинг билан айираман! — деди у ишонч билан. Отнинг жиловини кўпқари томон бурди.

Бешим чавандоз давра яқинида Тошмурод полвонга дуч келди.

— Э, Тошмуродбой, сиз ҳам шу ердамидингиз? — деди у кинояли илжайиб. — Боядан бери улоққа кўринмаганингизга, полвон ошнамитиз бугун от чопиш ўрнига уйда қизларига энагалик қилиб ўтирибдими, деб ўйловдим-а.

Уларни қизиқиш билан кузатиб турган беш-олти чоғли отлиқлар зимдан ўзаро маъноли кўз уриштириб олишди.

— Ҳа, биз ҳам келувдик, — деди Тошмурод полвон Бешим чавандознинг қочиримини сезмасликка олиб. — Шундай кўпқари турганда уйда ўтирамитми?

— Маъқул. Эмаса, кучингизни даврада кўрсатасиз-да.

Бешим чавандоз саманни давра сари елдириб кетди. Тошмурод полвон ҳам ноилож унинг кетидан юрди...

* * *

Кўёш уфққа оққанда Кўчқор баковул улоқни тақимиға бостириб олдинга чиқди.

— Раҳимбой охири совринга ҳўкиз атаган. Кимдаким улоқни даврандан айириб, "қора"га олиб борса, соврин шунга насиб этади, — деб у икки чақиримча

нарида боши узра оқ ялов ҳилпиратиб турган отлиққа ишора қилди.

Тошмурод полвон билан Бешим чавандоз беихтиёр кўз уриштириб олишди.

Кўпқарида минг зот айирган билан охири совриннинг йўриғи бошқа. Охири совринни яккаш чиқариб, "қора"га элтган чопағоннинг номи анча вақтгача тиллардан тушмайди. Охири соврин кўпқариларда зотнинг сайламасини териб юрган номдор чавандозлар учун ҳам, давраларда йиқилиб-суриниб, аста-секин тобланиб келаётган ёш йигитлар учун ҳам бир синов эди. Шу боис баъзи чопағонлар майда-чуйда зотларга кўпам чалғимасдан, кўпқарининг якунигача сабр қилишарди. Бу гал ҳам совринга кўз тикиб, отини совутиб ўтирганлар оз эмасди.

Кўчқор баковул тақимидаги улоқни ерга ташлаб, четланди. Шу дамни интиқ кутиб турган чопағонлар улоқнинг устига от ҳайдашди. Бир муддат шашти пасайган дашт шамоли қайта кўзғолгани сингари даврада яна шовқин-сурон кўпди. Чавандозларнинг асабий ҳайқирғи, сувлиқ чайнаган отларнинг пишқирғи, қамчиларнинг қарсиллашию бир-бирига урилаётган мис узангиларнинг бўғиқ жаранги ўзаро қоришиб кетди.

Бир пайт Тошмурод полвон билан Бешим чавандоз улоқ талашиб даврандан ажралиб чиқди. Юзлаб отлиқлар гуриллаб уларнинг ортиндан эргашди. Бир-бирига пайванд қилингандек, ёнма-ён шамолдек елиб бораётган саман билан Қоракўз яккам-дуккам таъқибчиларни ортда қолдириб, тобора илгарилаб кета бошлади. Уларни бироз таъқиб қилиб борган уч-тўрт чоғли четгирлар ҳам бундан бир иш чиқишига кўзлари етмай, отларининг жиловини тортишди.

Тошмурод полвон билан Бешим чавандоз анча жойгача улоқни қўлма-қўл талашиб кетишди. Кутилмаганда Бешим чавандоз чапдастлик билан улоқни тақимиға бостириб, бор кучи билан узангини паства босди. Қоракўз мувозанатини йўқотиб, мункиб кетди. Тошмурод полвон эгардан учиб кетмаслик учун улоқни кўйиб юбориб, отнинг бўйнига ёпишди.

Қоракўз бир лаҳзада ўзини ўнглаб олди. Аммо бу пайтда Бешим чавандоз бироз илгарилаб кетган, боши узра рўмол ҳилпиратиб турган суворий анча равшанроқ кўзга ташланмоқда эди.

Тошмурод полвон қаддини ростлаб, яна олдинга интилди. Қоракўз қулоқларини чимириб саманнинг орқасидан шамолдек учиб борарди. Орадаги масофа қисқара бошлади. Куюндай бостириб келиб, улоққа ташланган Тошмурод полвонни кўргач, Бешим чавандознинг ғазабдан кўзлари олайиб кетди.

— Ай, итдан тарқаган шўрманглай, мен билан ўйнашма! — деб бақирди у тишларини гижирлатиб. — Йўлимдан қоч!

Тошмурод полвон унинг гапига эътибор бермай, улоқни куч билан ўзи томон тортди. Бешим чавандоз бундай шиддатга дош беролмади — улоқ қўлидан сирғалиб чиқиб кетди. Аммо у Тошмурод полвон ортда қолганида таъқиқланган усулни қўллаган, яъни таканинг пойчасини чилвир билан эгарнинг бошига туғиб олишга улгурган эди. Шу усул жонга оро кирди.

— Қўлингдан келса, тортиб ол, қизмижоз! — дея хунук оҳангда хиринглади Бешим чавандоз.

Тошмурод полвонга рақибининг бунақа қилиқларини кўравериб ўрганиб кетган эди. Шундай бўлишини олдиндан билгандек, хотиржам ва совуққон

эди. У улоқни ўнгу сўлга тортқилаб, ўзича чилвирнинг мустаҳкамлигини чамалаб кўрди. Бешим чавандоз баттар асабийлаша бошлади.

— Шунча зот олиб ҳам ўпқонинг тўлмадим, энагар! — дея ўшқирди у. — Керак бўлса, совринга тикилган ҳўкизни сенга бераман. Фақат шу гал индама! Мени шарманда қилма!

— Мен зот учун улоқ чопмайман! Совринниям насиб қилган олади...

Тошмурод полвон қўллари игна санчгандек жазиллаб ачишўётганини сезиб қолди. Бешим чавандоз унинг улоқ сиқимлаган панжаларига аямай қамчи туширмоқда эди. Тошмурод полвон "ҳайт!" дея улоқни силтаб тортди. Қоракўз ҳам шунини кутиб тургандек шиддат билан ёнга бурилди. Саман қалқиб кетди. Бундай бўлишини кутмаган Бешим чавандоз жон ҳолатда отининг жиловига ёпишди. Улоқ бир лаҳза ҳавода муаллақ осилиб қолдию чилвир "чирс" этиб узилди.

Бешим чавандоз марра сари қуюндай учиб бораётган рақибини ғазаб, алам аралаш ҳасратли нигоҳ билан кузатиб қолди. Ана, у "қора"га етиб, тақимидаги улоқни ерга ташлади. Суворий бош узра ҳилпиратиб турган оқ яловни пастга туширди.

— Ҳалол! — дея ҳайқирди марра сари от қўйиб келаётган Кўчқор баковул. — Совринни манғитқишлоқлик Тошмурод полвон она сутидай ҳаппа-ҳалоллаб айирди! Қандингни ур, шоввоз!..

Бешим чавандознинг кўз олдини қоп-қора туман қоплади. Миясида пайдо бўлган лахча чўғ бутун борлигини аланга оташ қилиб куйдира бошлади. У нажот ахтаргандек теваракка мастона кўз ташлади. Тинимсиз пишқириб, бетоқат сувлиқ чайнаётган саманга тикилиб қолди. Кутилмаганда у жиққа терга ботган, бадани кумушранг тусда товланаётган саманни бош-кўзи аралаш аёвсиз савалашга тушди. Қамчи зарби суяк-суягигача ўтиб кетган жонивор жон аччиғида кишнаб ўзини уёқдан-буёққа урар, аммо эгарга қуйилган кўрғошиндек "қилт" этмай ўтирган чавандознинг измидан халос бўлишга қурби келмасди.

Бешим чавандоз яккажилов қилиб тортиб отнинг бўйинини қайирди-да, бор кучи билан қоқ манглайига қамчи туширди. Нуралибойнинг самани бўғзига пичоқ тортилган новвосдек ихраб юбориб, чўккалаб қолди. Бешим чавандоз эгардан тушиб, шартга ортига бурилиб кетди. Етиб келган отлиқлардан бири салт қолган отнинг жиловидан тутди...

Тошмурод полвон Қоракўзни четга олиб чиқиб, совутаётганида Раҳмат қассоб Қашқа дўнонини йўрттириб келиб қолди.

— Бизнинг қудадан улоқни ололмассиз деб ўйловдим. Қойилман, ука, — деди у очик чеҳра билан. — Сизнинг шарофатингиз билан бугун Манғитқишлоқда катта тўй бўлиб кетади-ёв.

Тошмурод полвон кулиб қўйиб, Раҳмат қассобнинг тагида гижинглаб турган Қашқа дўнонга зимдан разм солди. Бақувват ўмовига узун шокилала бахмал тумор осилиб, қизғиш ёли ҳафсала билан кузалган жонивор калта қулоқларини чимирганча Қоракўзга серғак тикилиб турарди. Шу туришида у ўлжасига чанг солишга шайланган қирғийга ўшарди.

Тошмурод полвон табиатан синчи эди. Савқи табиий сезги ёрдамида бир қарашдаёқ асл отни бошқаларидан ажратиб оларди. Чиғаноқ табиат измига буйсуниб, косасида дур ҳосил қилгани каби, Раҳмат қассоб ҳам

билиб-билмай тўрт оёқли марваридни вояга етказўётганини англади. Қашқа дўноннинг қоматига маҳлиё бўлиб, бир муддат ундан кўзини узолмай қолди. Раҳмат қассоб бунини пайқайди.

— Қалай, бизнинг тойчоқ? — дея сўради у хурсанд қиёфада.

— Яхши, — дея бош ирғади Тошмурод полвон. — Бироз етилса, зўр от бўлади.

Бу гапдан Раҳмат қассоб ёш боладай қувониб кетди.

— Бешимбойнинг Тўриқ қашқасидан ўрчиган, — деди Қашқа дўноннинг сағрисига беозор шапатилаб қўйиб. — Насиб этса, бу билан ҳам бир соврин олиб берасиз-да...

Тошмурод полвон унга жавоб бермай, Қоракўзни етаклаганча нари кетди.

* * *

Намозгар пайти Тошмурод полвоннинг ҳовлисида ҳамма кечки юмушлар билан андармон эди. Юриш-туришида бўй қизларга хос аломатлар сезилиб қолган тўнғич қиз Зиёда ўчоқ бошида овқат пиширар, Жамила чакқон ҳарақатлар билан ҳовли супуради. Саккиз яшар Ўғилой катак олдида товуқларга дон сочиш билан овора эди. Кенжа қизчалар Умида ва Ойсулув айвонда ўйнаб ўтиришарди.

Саодат ошхонадан челақ кўтариб чиқди. У ҳомиладор — ой-куни яқинлашиб, юриш-туриши анча вазминлашиб қолган. Рўзихол момо келинига кўзи тушиб, ҳай-ҳайлади.

— Ҳой, Саодат, оғир нарса кўтармагин, болам... Зиёда, чоп, онангнинг қўлидан челақни ол!

Зиёда қўлидаги қапирни ўчоқ бошига қўйиб, онаси томон югурди.

— Ҳеч нарса қилмайди, момо, — деди челақни қизига узатган Саодат белини ушлаб.

— Ҳадемай бачча топасан, қизим, ўзингни аягин, — деди Рўзихол момо. — Қозонга ҳам уннаб ўтирма. Мен шомни ўқиб олай. Зиёда икковимиз овқатниям бир амаллаб пишириб-қуйдириб олармиз.

— Ҳўп, момо.

Рўзихол момо шошиб ичкарига кириб кетди.

Шу пайт Тошмурод полвон кўпқаридан қайтиб келди. У бостирма ёнида отдан тушиб, совринга олинган новвосни устунга боғлади.

Айвонда ўйнаб ўтирган Умида дик этиб ўрнидан турди-да, у томон югурди.

— Отам келди!

Эндигина атак-чечак юра бошлаган Ойсулув ҳам "дадда-дадда" деганча отасига талпинди. Жамила билан Ўғилой-да юмушларини ташлаб, ўша ёққа чопишди. Бир зумда ҳовли қизларнинг шодон қийқиригига тўлиб кетди.

Тошмурод полвон қий-чўв қилиб теварагида ўймалашаётган қизлари орасидан Умидани даст кўтариб, эгарга ўтқазди.

— Ойсулувниям миндиринг, отажон, — деди Умида эркаланиб.

— Майли, қизим, Ойсулувниям миндирамиз, — дея Тошмурод полвон кенжа қизини ҳам отга миндирди. Қизча шодон қийқиради.

— Отажон, бизларга хўрозқанд олиб келдингизми? — деб сўради Қоракўзнинг устида ўтирган Умида.

— Олиб келдим, қизим, — деб Тошмурод полвон уларни отдан туширди-да, хуржундан ширинликлар олиб, Жамилага узатди. — Жамила опанг сизларга бўлиб беради.

Қизчалар чувиллашиб Жамиланинг қўлидаги халтага ёпишди.

Тошмурод полвон Қорақўзни етаклаб сайисхона тарафга юрди. Уй олдида ўзига таниш, сирли табассум билан тикилиб турган Саодатга кўзи тушиб, хижолатли жилмайди...

Кечқурун ҳаммалари одатдагидек, дастурхон атрофида жамул-жам бўлиб овқатланишди.

— Шу кунларни отанг раҳматли кўрганида, қанийди, — деди Рўзихол момо Саодат узатган пиёлани қўлига ола туриб. — Илоҳим, бошинг тошдан бўлсин, болам. У кишининг ҳам умрини сенга қўшиб берган бўлсин... Ие, қўлингга нима қилди?

— Ҳа, ҳеч нарса... Кўпқарида сал шилиниб кетди, — деди ўйчан тарзда ўтирган Тошмурод полвон қўлидаги Бешим чавандознинг қамчиси қолдирган жароҳат изларини оҳиста силаб.

— Ўзингни эҳтиёт қил, Тошмуроджон, — деди Рўзихол момо ташвишли қиёфада. — Зот айираман деб ўзингни ўтгаям-чўққаям уриб ётмагин. Сен кўпқарига кетсанг, болажонимга бирор кори ҳол бўлмасин, деб Худодан тилаб ўтираман.

— Сиз дуо қилиб турсангиз, менга ҳеч нарса қилмайди, она...

— Ишқилиб, Яратганнинг ўзи сени паноҳида асрасин. Улоқ чопганингда чавандозларнинг пирлари мадакдор бўсин.

Рўзихол момо чойдан бўшаган пиёлани дастурхонга қўйиб, қўлларини дуога очди.

— Кўп берсин-кўл берсин, тани-сиҳатлик, тинчлик-хотиржамлик берсин. Тошмуроджон ҳам кўпқарида катта-катта совринларни ҳалоллаб, юзи ёруғ бўлиб юрсин. Ойсулугаям онаси қўчқордай ўғил ука олиб келсин, омин.

Ҳамма бараварига юзига фотиҳа тортишди. Тошмурод полвон ўтирган жойида қимирлаб қўйди. Саодат аста ерга қаради. Зиёда таомдан бўшаган косаларни олиб, ташқарига чиқиб кетди. Жамила дастурхонни йиғиштиришга тушди.

— Онам ўғил укани қаердан олиб келади, момо? — дея сўради Умида болаларча соддалик билан.

— Узоқ жойлардан. У ёқларда ўғил укалар ўйнаб юради. Онанг шулардан бирини олиб келади.

— Ўғил ука олиб келиш учун мен ҳам онам билан бирга бораман, — деди Умида.

— Майли, энажоним, сен ҳам борасан, — деди Рўзихол момо унинг жамалак сочларини силаб. — Энди Ўғилой икковимиз уйимизга бориб ухлаймиз. Отангиз кўпқаридан чарчаб келган. Сизлар ҳам эртароқ ётинлар, қизларим.

Рўзихол момо Жамилани етаклаб чиқиб кетди. Тошмурод полвон Саодатга қаради. У тиззасида мудрай бошлаган Ойсулуннинг сочларини силаб ўтирарди.

— Аҳволинг яхшим, хотин? — дея сўради чой ича туриб.

— Яхши... Чарчаган бўлса, ўрнини солиб берай...

— Сен қўявер. Зиёда келса, ўзи жой солади.

Саодат эрининг бўшаган пиёласига чой қўйиб узатди.

* * *

Эртаси кун чашшоғга яқин Саодат бир тандир нонни ёпиб, уйга олиб кириб кетди-ю, қайтиб ташқарига чиқмади. Бироздан сўнг Рўзихол момо бесаранжом қиёфада ичкаридан шошиб чиқиб келди.

— Зиёда, сингилларингни Назира янгангикига олиб бориб қўйиб, ўзинг Ирисгул момоникига чоп, —

деди у. — Тез юраркансиз, деб олдинга солиб кел.

— Хўп, — деб Зиёда Ойсулунни кўтариб олди. — Юринлар, Назира янгангикига борамиз.

Сингиллари ҳам итоаткорлик билан унга эргашди. Рўзихол момо сайисхонада Қорақўзнинг атрофида уймалашаётган ўғли томонга қараб қўйиб, яна ичкарилади. Бироздан сўнг уй ичидан аёл кишининг заифгина инграган овози эшитила бошлади. Саодатни тўлғоқ тута бошлаган эди.

Тошмурод полвон от қашлашдан тийилиб, ерга чўнкайиб ўтирди. Қорақўзнинг ёшланиб турган кўзларига ўйчан тикилиб қолди.

Қишлоқ оралаб келган суворий йигит Тошмурод полвондан беш-ўн қадам нарида отининг жоловини тортиди. Қорақўз қулоқларини чимирган куйи бетоқат кишнаб, ўша томонга интилди. Хаёли бўлинган Тошмурод полвон отлиққа юзланди.

— Ассалому алайкум, Тошмурод ака, — дея салом берди йигит отининг жоловини қантариб.

— Ваалайкум ассалом, — деб Тошмурод полвон унга пешвоз юрди. — Келинг, меҳмон.

— Мен жарчилик қилиб юрибман, — деди йигит катталардек вазмин оҳангда гапиришга тиришиб. — Келаси жума куни даштободлик Чоршанби ака катта кўпқари берапти. Шунга сизни ҳам айттириб юборишувди.

— Хўп, ука. Насиб этса, борамиз.

— Чоршанби ака кўпқарининг совринига туя айтмоқчи, — деди йигит Қорақўзни қизиқиш билан кўздан кечира туриб. — Ҳали бу ердан чиқиб, Бешқудуққа, Бешим чавандозикига ҳам боришим керак.

Шу пайт уй ичидан Саодатнинг инграган овози эшитилди. Жарчи йигит ажабланиб ўша томонга кўз қирини ташлади. Рўзихол момо айттириб юборган Ирисгул момо шошиб ичкарига кириб кетди.

Жарчи йигит отининг жоловини ортга бурди.

— Бўлмаса, мен борай.

— Чойлашиб кетинг, — дея мулозамат қилди Тошмурод полвон унга.

— Раҳмат, Тошмурод ака, — деди йигит. — Шошиб турувдим.

Тошмурод полвон жарчи йигитни кузатгач, буёғига нима қилишни билмай бир муддат дарвоза олдида қаққайиб туриб қолди. У сиртдан хотиржам кўрингани билан ич-ичидан қаттиқ ҳаяжонланмоқда эди. Айниқса, уй ичидан тўлғоқ азобини бошидан кечираётган Саодатнинг инграган товуши эшитилганида оғир ҳиссиётлар залворидан юраги орзиқиб кетар, алп қомати тобора кичрайиб қолаётгандек туюларди. Янги дунёга келган чақалоқнинг чинқирғи янграганида эса Тошмурод полвоннинг бутун вужуди музлаб қолгандек бўлди...

Бироздан сўнг Рўзихол момо ичкаридан чиқиб келди. Тошмурод полвон алланечук ҳадик, умидворлик билан онасига термулди. Аммо ҳар гал Саодатнинг кўзи ёриганида такрорланавериб, тошга ўйиб ишланган суратдек шуурига сингиб қолган таниш, изтиробли ҳолат бу гал ҳам такрорланди; Рўзихол момо ўғлига руҳсиз нигоҳ ташлаб, ошхона томонга ўтиб кетди.

Тошмурод полвоннинг чехрасида ҳазин бир табассум аксланди. Буёғига нима қилишни билолмай, атрофга умидвор кўз югуртирди. Қорақўзга нигоҳи тушиб, ўша томонга юрди. Сайисхона деворидаги

қозикдан эгар-жабдуқни олиб, унинг устига босди. Отга сакраб минди-да, сағрисиға қамчи туширди. Бундай муомалаға ўрганмаган Қорақўз жон аччиғида пишқириб, олдинга ташланди. Охурда сомон қовшаётган новвос ҳуркиб ўзини четга олди.

Тошмурод полвоннинг хонадонида дунёга келган олтинчи қизга ҳам доялик қилган Ирисгул момо қақалоқнинг киндигини кесиб бўлиб, шошилмасдан уни йўрғакламоқда эди. Тўшақда мажолсиз чўзилиб ётган Саодат эса аччиқ-аччиқ йиғларди. Унинг ич-ичига ботиб кетган кўзларидан оққан ёш ёстиқни ҳўл қилиб юборганди.

— Йиғлама, қизим, — деди офтоба кўтариб кирган Рўзихол момонинг ҳам кўнгли бузилиб. — Ҳозиргина дардан қутулдинг. Ўзингни қийнама.

— Яна қиз туққандан кўра, ўлиб қўя қолсам бўлмасмиди, моможон! — деди Саодат изиллаб. — Ўғлингиз ҳам не умидлар билан юрувди. Энди унинг юзига қандай қарайман?!

— Ноумид бўлма, болам, — деди Рўзихол момо ҳам кузига ёш олиб. — Шунча қизни берган Худо, эрта-бир кун ўғил ҳам бериб қолар.

— Ҳаҳ, моможон-а! Худо ўғил берар, деб йилдай оша қиз туғаман. Асли мен шўртумшўқнинг пешонамга ўғил туғиш битилмаган экан-да...

— Бас қил-е! — дея уни жеркиб берди шу чоққача жимгина қақалоқ йўрғаклаётган Ирисгул момонинг тоқати тоқ бўлиб. — Кап-катта хотиннинг гапини қаранглр! Кўнглиннга қарайверса, яна нималар демайсан сен? Ўғил фарзанд-да, қиз бола фарзанд эмасми? Бир хиллар битта қизнинг ҳам тирноғига зор! Ношўкр бўлма! Кўзингнинг селини оқизавермасдан, тезроқ қақалоғингни кўлингга ол!

Ирисгул момонинг гапи таъсир қилиб, Саодат йиғидан тийилди. Қайнонасининг кўмағида хиёл қаддини ростлаб, Ирисгул момо узатган қақалоққа кўкрак тутди.

* * *

Тошмурод полвон қишлоқдан чиқиб, Оғзикенг томонга от елдириб кетди.

Бийдай даштда ўз эркига қўйиб берилган Қорақўз анча вақт қир-сой оралаб бемақсад югуриб юрди. Қадамини секинлатган чоғда Тошмурод полвон кетма-кет сағрисиға қамчи туширар, у яна жон-жаҳди билан олға ташланарди. Барибир чарчоқ устун келди. Жонивор қамчи зарбига ҳам эътибор бермасдан йўртишга тушди.

Оғзикенгнинг адоқ тарафида савлат тўқиб турган Бўкиртепага чиққач, Тошмурод полвон ўзини ерга ташлади. Обдон толиқиб, бадани жиққа терга ботган Қорақўз пишқири-пишқири хўжасидан узоқлашди.

Тошмурод полвон дустаман тушганча анча вақт "қилг" этмай ётди. У жуда толиққан эди. Шунча йил улоқ чопиб, чарчаш нималигини билмаган одам, гўё бир лаҳзада қариб қолгандек, ўрнидан кўзғолишга ҳам ҳоли келмасди. Шу топда у кўп нарсалар ҳақида обдон ўйлаб олишга тиришар, аммо ҳадеб ўй-хаёллари чувалашиб кетаверарди.

Кутилмаганда зим-зиё шуурида чақин чақнагандек, юрағида бир илиқлик пайдо бўлди. Тошмурод полвон анчадан бўён излаётган нарсасини топгандай, енгил тортиди. Хаёлида ёшлиғида Саодат билан кечган сурурли хотиралар жонланганди...

Саодатга кўнгил қўйиб, дала-даштда унинг кетидан соядек эргашиб юрган кезлари эди... Яқиндагина

бойловдан чиқарилган отини совутиб юриб, қишлоққа элтвучи сўқмоқда кетмон кўтарган бир гала қизларга дуч келди. Улар орасида Саодат бир парча оловдек кўзга ташланиб турар, ҳар ҳолда, унга шундай туюларди.

Тошмурод беихтиёр отининг жиловини ўша томонга бурди. Қизлар ҳам гижинглаган тулпор устида виқор билан ўтирган норғул, хушбичим йигит билан гўзал Саодатнинг ўзаро кўнгил қўйганликларидан хабардор эдилар. Бундан ҳеч бири ажабланмасди. Чунки уларнинг яқдиллик билан эътироф этишларича, йигит билан қиз айнан бир-бири учун яратилган эди.

Манғитқишлоқнинг бўй қизлари ўзларича Тошмурод ва Саодатни севги-муҳаббат тимсолига айлантириб улгуришган эди. Уларнинг уч-тўрттаси бир жойда жам бўлса, йигит ва қизнинг сирли муҳаббати ҳақида тўқиб-бичилган ажабтовур эртакларни завқ ва энтиқиш билан шивирлаб сўзлашарди. Узукка кўз қўйгандек мос тушажак бу жуфтликка дугоналар ва жўралар ҳавас ва андак ҳасад билан қарашарди...

— Тошмурод акам бу ерда нима қилиб юрибди? — деди алвон рўмоли тағида қоқ-қора зулфлари ўйнаб турган бодомқовоқ қиз дугоналарига муғомбирона жилмайиб.

— Бу киши менинг ишқимда куйиб юрибдилар, — деди қорачадан келган, барваста қоматли бошқа бир қиз. — Ҳозир мени шартга отига ўнгариб, олиб қочиб кетади.

Қизларнинг чинни жарангига монанд кулгиси янгради. Тошмурод ҳам беихтиёр илжайди. Бу қочиримлар ўзига қаратилганини яхши билган Саодат уялганидан шаҳло кўзларини қаерга олиб қочишни билмасди.

— Эҳтиёт бўлинг, Ойсанам, тагин Тошмуроджон сизни тақмига бостириб, улоқ қилиб судраб кетмасин, — деди юзини доғ босиб, қадам олишлари анча вазминлашиб қолган келинчак. Яна кулги янгради.

— Шундай бўлса, қанийди! — бўш келмади Ойсанам. — Тошмурод акамнинг кўлида улоқ бўлишга ҳам рўзи эдим.

— Сизлар Тошмуроджондан умид қилмай кўя қолинглар, қирилгурлар, — деди бошқа бир келинчак жўрттага қовоқ уюб. — У аллақачон Саодатнинг қулоғидан тишлаб қўйган.

Қизлар норози чувиллашди.

— Шу гап ростми, Саодат? — дея унинг биқинидан чимчилади бодомқовоқ қиз ёнидагиларга маъноли кўз қисиб. — Нимага индамайсан, писмиқ?

— Жим бўл, шарманда! — деди Саодат ҳаяжондан титраб. — Уялмайсанми?..

— Ўзи жон деб турибди-ку, яна ноз қилганига ўласанми? — деди бодомқовоқ қиз.

— Э, бор-е! — деб Саодат чапга бурилиб, олмасор оралаб югуриб кетди.

— Вой, муғомбир-ей! — деди бодомқовоқ бош чайқаб. — Тошмурод акам билан ёлғиз қолиш учун ўйлаб топган баҳонасини қаранглр!

Қизлар қотиб-қотиб кулишди.

— Ҳой, полвон, анқайиб турмай, тезроқ ҳаракатингизни қилинг, — деди ҳалиги келинчак жилмайиб. — Бешқудуқлик чопагон ошнангиз ҳам қизгинанинг ишқида куйиб, босган қадамини пойлаб юрибди. Тагин оғзингиздаги ошни олдириб, лаллайиб қолманг.

Тошмурод иймана-иймана отининг жиловини олмасор томон бурди. Қишлоқнинг бўй қизлари унинг

ортидан пинҳона ҳавас ва ҳасрат билан термулиб қолишди.

Ўша куни Тошмурад ҳосилини кўтаролмай, шохлари ерга эгилиб ётган олмазорда Саодатга илк бор кўнгил изҳор қилди. Қиз ҳеч нарса демаган бўлса-да, йигит унинг бир лаҳзагина ўзига қадалган нигоҳида алланечук масрурлик, бахтиёрлик ҳиссини сезди.

Иккаласи олмазор оралаб анча вақт ёнма-ён кетишди. Боғ тугаб, олдинда қишлоқ уйлари кўрина бошлаганда Тошмурад отнинг жиловини тортиди.

— Кўнглинг тўқ бўлсин, Саодат, сени ҳеч кимга бермайман! — деди у ишонч билан. — Эрта-индин уйларида совчи юбораман.

Тошмурад дарахтлардан биридан қип-қизариб пишган олмани узиб олиб, қизга тутқазди-да, ортига бурилиб кетди. Тотли ҳиссиётлар залворидан ҳамон ўзига келолмаган Саодат кўлидаги олмани бағрига босиб, маъсум жилмайди...

Йигит билан қизнинг бахтига монелик киладиган ҳеч бир сабаб йўқ эди. Холбой мироб гарчи бу гап-сўзлардан беҳабар бўлса-да, Қодир чўпоннинг хонадонидан келган совчиларнинг иззатини жойига қўйди. Бизга муносиб оила, қизимизни берсак, шундай одамларнинг боласига берамиз-да, деб ўйлади ўзича. Хуллас, ўша куниёқ совчилар Саодатнинг бошини боғлаб келишди.

Айтгандай, унаштирув маросимидан сал аввал қўшни Бешқудуқдан Бешим Тошмурадни излаб келган эди. Иккаласи тенгдош бўлиб, бир-икки йилдан бери узоқ-яқиндаги кўпқариларга бирга бориб юришар, шу боис анча синашга бўлиб қолишганди. Бешим баъзида "икковимиз ҳам уйланиш тўйимизда тўн ёпишиб ошна бўлсак, кейин кўпқаридаям бир-биримизни суяшиб юрсак" дея орзуга бериларди.

Тақдир ўйинини қарангки, Бешим Манғитқишлоқдан уйланаётган тенгқур ҳамқишлоқларидан бирига куёвжўра бўлиб келганда Саодатга кўзи тушиб, унга ошиқи беқарор бўлиб қолибди. Янтоқлидан кўпқаридан қайтишаётганида Тошмурадга дардини ёрди. Холбой миробнинг қизи жигардан уриб қолди, ошна, эрта-бир кун Манғитқишлоққа куёв бўладиганга ўхшайман, деб кулди. Тошмурад полвон бу гапни эшитиб онг-тонг қолди...

Ўша куни икковининг йўллари айри тушди. Энди улар тўй-тўйчиқда, кўча-қўйда дуч келишсаям бир-бирига терс қараб ўтишар, Бешимнинг юрагида Тошмурадга нисбатан пайдо бўлган адоват кун сайин улғайиб борарди...

От устида хўмрайиб турган Бешимни кўргач, бунда ор йўқ экан, деган ўй кечди Тошмураднинг хаёлидан, иш битганини билсаям, бетининг сувини беш тўкиб келибди.

— Сен билан гаплашиб олишимиз керак, — деб Бешим отининг жиловини бурди-да, Оғзикенг томонга жўнади. Тошмурад ҳам ҳаялламай унинг ортидан етиб борди. Бешим мана шу Бўкиртепаннинг устида зинграйиб турарди.

— Мен сени қиёматли ошнам деганман, Тошмурад, — деди у даъфатан йиғламоқдан бери бўлиб. — Дўстлигимиз ҳаққи, Саодатга индама! Мен учун бир тангилик қил!

— Биз бир-биримизни яхши кўрамиз, — деди Тошмурад полвон Бешим сари сапчиётган отининг жиловидан тортиб. — Сенам мени тўғри тушун.

— Бир қизни деб ошначилигимизга тупурасанми, Тошмурад!

Бешим асабий ўйноқлаётган отининг сағрисида устма-уст қамчи туширди.

— Агар у ҳам мени демаганида қаршилигим йўқ эди. Саодат, "ошнангизга айтинг, мени тинч қўйсин", деяпти. Ўзингдан қолар гап йўқ, жўра...

— Одам эмас экансан! — дея унинг гапини бўлди Бешим ғазабдан афти буришиб. — Агар Саодатга уйланадиган бўлсанг, мени ўзингга дўст эмас, душман деб биллавер! Кейин мендан соғ қутулишинг гумон! Билиб қўй, Бешим тентак билан довлашганнинг ҳолига вой!

— Сенам яхши гапга тушунмас экансан, — деди Тошмурад ҳам бўш келмай. — Яна бир марта дала-даштда Саодатнинг йўлини тўсадиган бўлсанг, ўзингдан кўр!

Қаҳр-ғазабдан эс-хушини йўқотиб қўйган Бешим қутилмаганда Тошмураднинг устига от қўйиб, юзинг-кўзинг демай қамчилай бошлади. Тошмураднинг ҳам бўш келгиси йўқ эди. Бир зумда иккаласининг ҳам юз-қўли шилиниб, афт-ангори қонга бўялди. Қўлидан қамчиси учиб кетган Бешим жон ҳолатда рақибининг ёқасига чанг солди. Иккаласи баравар отдан йиқилиб, ерда ёқа бўғишга тушишди. Салт қолган отлар ҳам қасир-қусур тепишиб, тишлаша бошлади...

Бўкиртепада дустанан тушиб ётган Тошмурад полвон хотинини қанчалик яхши кўришига яна бир бор иқдор бўлди. Саодат унинг борлиғи, жони-жаҳони эди. Тўйдан сўнг бирин-кетин туғилган бешала қизларини ҳам еру кўкка ишонмасди. Бугун дунёга келган ўдакни ҳам ёмон кўрмаслиги аниқ. Аммо унинг ўғил кўриш орзуси борган сари ушалмас армонга айланаяпти...

Тошмурад полвон аста ўрнидан туриб, оти томон юрди. Қорақўз ҳам гўё унинг ҳолатини тушунгандек, қаршисида сассиз-садосиз бош эгиб турарди.

— Тушларимда тойчоқ етаклаб юрар эдим, Қорақўз, — деди Тошмурад полвон отнинг майин ёлига юзини босиб изтироб билан. — Шуниси ўғил бўлади деб умид қилган эдим... Бусиз менинг чавандозлигим бекор!

* * *

Жума куни Тошмурад полвон кўнгли тусамаса-да, қўшниси Суёнбой аканинг қистови билан даштбодлик Чоршанбобойнинг кўпқарисига йўл олди. Иккаласи анча вақтгача жим кетишди. Суёнбой Қорақўзнинг жиловини бўш қўйиб, хаёл суриб кетаётган ҳамроҳига тез-тез қараб қўярди. У Тошмурад полвоннинг паришонхотирлиги сабабини яхши билар, қандай қилиб бўлса ҳам кўпқари олдидан унинг кўнглини кўтаришни истарди. Аксига олиб, шу топда ҳадеганда хаёлига тузукроқ гап келмасди.

— Айтгандай, бугунги кўпқарига Сурхондарё томонлардан ҳам чавандозлар келган эмиш, — деди ниҳоят гурунг учун арзирли мавзу топган Суёнбой жонланиб.

— Сурхондарёда номи чиққан улоқчилар кўп, — деди Тошмурад полвон. — Баъзиларини танийман. Отлариям зўр.

— Айниқса, Тўйчи қора деган бир четгирлари бор эмиш. Менман деган чавандоздан ҳам бир зарб билан улоқни олиб қўярмиш.

— Бултур Деҳқонободда у билан улоқ тортишиб кўрувдим, — деди Тошмурад полвон бош ирғаб. — Чинданам, четгирликнинг жуда ҳадисини олган.

— Ўшанда улоқ кимда кетувди? — дея сўради Суёнбой қизиқиш билан.

— Улоқ менда қолгани билан у бир пойчасини юлиб олувди.

— Ҳа, бугун зўр кўпқари бўлиши тайин, — дея Суёнбой Қоракўзга сер солиб қаради. — Ишқилиб, Чоршанбининг туясиниям сурхонликлар илиб кетмаса бўлгани. Сен ўзингния, отингния кўп уринтирмай, соврингача сабр қил.

— Маъқул...

— Бешим ҳам қараб турмаса керак, — деб гапида давом этди Суёнбой. — Унинг феълида ғайирлик бор. Раҳимбойнинг кўпқарисиди оғзидаги ошини тортиб олганинг учун сенга тиш қайраб юргандир. Ҳарқалай, ундан ҳазир бўлганинг маъқул.

— Айтгандай, сиз Бешим чавандознинг қудаси Раҳмат қассобни танийсизми? — дея сўради Тошмурод полвон унга юзланиб.

— Танийман. Нимаиди?

— Шу одамнинг яхши бир дўнони бор экан. Ўзининг айтишича, Бешим чавандознинг Тўриқ қашқаси наслидан эмиш.

— Тўғри, — дея ёйилиб кулди Суёнбой. — Раҳмат қассобнинг дўнони чинданам Бешимнинг Тўриқ қашқасидан ўрчиган.

— Бешим чавандоз кучи қирқилмасин, деб Тўриқ қашқасини байталнинг яқинигаюм йўлатмайди, дейишарди-ку?

— Э, бунинг тарихи жуда қизиқ бўлган, — деб Суёнбой эгарга яхшилаб жойлашиб ўтириб олди. — Айтишларича, менман деган ишқибозлар ўртага катта пул тикиб ҳам Тўриқ қашқадан насл олишга Бешимни кўндиришолмаган экан. Аммо беш-олти йил бурун Бешимнинг мактабни битираётган кенжа укаси Раҳмат қассобнинг қизига ошиқ бўлиб қолади. Суяги қотиб, унча-мунча солимлардан улоқ айириб юрган шу боладан Бешимнинг умиди катта экан. Эрка укасининг раъйини қайтаролмай, қассобнинг қизига совчи қўйибди. Курғур Раҳмат совчиларга, нима дебди, де?

— Нима дебди? — дея Тошмурод полвон ҳамроҳига қизиқиш билан қаради.

— Раҳмат қассоб ўйлаб ҳам ўтирмасдан совчиларга: "Бешим Тўриқ қашқасидан бизнинг байталга насл олишга кўнса, укасига қизимни берганим бўлсин", деб жавоб берибди, — деб завқ билан кулди Суёнбой.

— Кўзингдан Раҳмат қассоб-ей, шундай дептими? — деди Тошмурод полвон ҳам жилмайиб.

— Бундай шартни эшитиб, Бешим ўйланиб қолибди, — дея хангомани қолган жойидан давом эттирди Суёнбой. — Бу ёқда эрка ука "шу қизни олмасам, ўзимни ундай қиламан-бундай қиламан", деб хархаша қилиб ётганмиш! Охири Бешим Раҳмат қассобнинг шартига кўнибди. Совчиларга: "Бу энағар қассобнинг чўбирини Алпомишнинг Бойчиборига қўйсаюм, тузукроқ қулун бермайди. Шундай нияти бор экан, аввал бозордан яхши бир байтал олсин", дебди. Раҳматвой ҳам эринмасдан Бойсун томонларга бориб, туя келбатли ёшгина бия топиб келибди... Шундай қилиб, Раҳмат қассоб Қашқа дўнони қизининг қалинига олган-да.

— Раҳмат қассоб ҳам бало экан-ку, — деди Тошмурод полвон кулгидан ёшланган кўзларини арта туриб. — Лекин Бешим чавандознинг укасини мен танимас эканман. У ҳалиям улоқ чопадимми?

— Уйланганидан кейин бу боланинг шашти қайтди, — дея қўл силтади Суёнбой. — Бир йилча юриб, солимлардаям қўлига улоқ тегмагач, Бешим уни уриб-сўкиб, Тошкентга жўнатибди. Ҳозир ўша ёқда ўқиётган эмиш.

* * *

Сортепа этагидаги улоқ чопиладиган кенг-мўл майдон чор тарафдан оқиб келаётган отлик, пиёда одамлар билан тобора гавжумлашиб бормоқда. Қирда томошабинлар чордона қуриб, кўпқари бошланишини сабрсизлик билан кутишмоқда. Пастда бир тўда ёш чопагонлар қий-чув қилиб солим чопишяпти. Аксарият чавандозлар эса чет-чақада отини кўпқарига ҳозирлашяпти.

Тошмурод полвон бир чеккада тўпланиб, ўзаро гаплашиб турган сурхондарёлик чопагонларга кўзи тушиб, улар томон юрди.

— Ассалому алайкум, меҳмонлар, — деб қўлини кўксига қўйиб улар билан саломлашди. — Хуш келибсизлар. Бу томонларга қандай шамол учирди?

— Ия-ия... Ваалайкум ассалом, Тошмуродбой. Омонмисиз, биродар, — деди бетоқат бўлиб ўйноқлаётган отининг жиловини дам-бадам тортиб кўяётган Тўйчи қора очиқ чехра билан. — Озиб-ёзиб юртингизга бир келсаю, сизни кўролма кетамизми, деб кўрқиб турувдик.

— Меҳмоннинг келиши ўзидан, кетиши мезбондан. Бу оқшом бизникида қолиб, бир чойлашиб кетасизлар.

— Биз кеча келган эдик, — деди Тўйчи қора. — Тўйининг эгаси Бешим чавандозни кўноққа буюрди.

— Э, шундайми, — деди Тошмурод полвон. — Билганимизда оқшом гуруннга борар эдик.

— Оқшом Бешимга, Тошмуродбойни ҳам айттириб келинг, десам, "яқинда полвоннинг аёли кўзилаган, шунга уйда чилла сақлаб ётибди", деди, — дея кулди

Тўйчи қора. — Бешимбой сизни бугун кўпқарига ҳам қелмаса керак, деган эди.

Тошмурод полвон чор-ночор илжайди. Бешим чавандознинг Тўриқ қашқасини гижингладибу шу томон келаётганига кўзи тушиб, ўзини четга олди.

— Тошмуродбой, яна қизли бўлибсиз, деб эшитдик, — деди анча яқин келиб қолган Бешим чавандоз баралла овозда. — Ҳолва муборак бўлсин!

— Раҳмат, — деди Тошмурод полвон истар-истамас.

— Айтгандай, бу нечанчиси?

Тошмурод полвон унинг илмоқли саволини эшитмаганга олиб, бу ердан узоқлашди.

Нихоят, Кўчқор баковул улоқни тақимига бостириб, олдинга юрди. Юзлаб отлиқлар тўғонини бузган тошқиндек гуриллаб унинг ортидан эргашди.

— Халойиқ! Бугун даштободлик Чоршанбидой яхши ниятлар билан кўпқари бераяпти, — дея салмоқлаб гап бошлади Кўчқор баковул. Унинг қаватида гижингланган саманнинг эгарида қерилиб ўтирган Чоршанбидой баковулнинг гапларини маъқуллагандек бош ирғаб қўйди. — Кўпқари — танти полвонлар ўйини. Унинг қондаларига амал қилиб, зотни ҳалоллаб айиринг. Улоқни ипга тугмайсиз, фирромлик қилиб, бир-бирингизга зиён-заҳмат етказмайсиз. Сурхон тарафлардан келган меҳмонларнинг иззатини жойига қўйинг, тарафкашлик қилиб, уларни яккаламанг! Худо ҳаммангизга ҳалолдан берсин, омин!

Даврадагилар бараварига "омин!" дея юзларига фотиҳа тортишди.

— Кеп қолинг, оп қолинг, биринчи зотига бир улоқ айтдим! Ҳалоллаб оласан!

Кўчқор баковул тақимидаги улоқни ерга ташлаб, издиҳомдан четланди. Шу лаҳзаларни интиқ кутиб турган чавандозлар гувиллаб улоқ устига юришди.

Анча давом этган тортишувдан сўнг ниҳоят, Салим чавандоз улоқ билан даврандан ажралиб чиқди. Чеккада пайт пойлаб турган Тўйчи қора унинг олдини ўраб чиқиб, улоққа чанг солди. Иккаласи бир муддат тортишиб боришди. Тўйчи қора зарб билан ундан улоқни тортиб олди-да, отини чапга бурди.

— Ҳалол! — дея хайқирди орқадан от қўйиб келаётган Кўчқор баковул. — Сурхондарёлик Тўйчи полвоннинг зоти ҳалол!

Тўйчи қоранинг кимсан — Салим полвондан улоқни тортиб олиши одамларда турлича кайфият уйғотган эди. Даврада энгилгина ғала-ғовур кўтарилди. Баъзилар унинг шаънига олқиш ёғдиришса, аксарият томошабинлар норози оҳангда ўзаро баҳслашишарди.

— Биринчи зотни сурхондарёликлар олгани ёмон бўлди-да, Қоржов бува, — деди кўк байтал минган чол ҳамроҳига. — Ўзимизнинг полвонлар бугун икки қўлини бурнига тикиб қолишмаса эди.

— Ана шу четгирнинг вазоҳати ёмон экан, — деди Қоржов бува бош чайқаб. — Унча-мунчасининг ундан қутулиши қийин-ов.

Тўйчи қора эса улоқни ерга ташлади-да, унда-бунда кулогига чалинаётган гап-сўзларнинг ўзига алоқаси йўқдай, хотиржам қиёфада ҳамроҳлари томон йўл олди.

Тошмурод полвон отини совутиб олиш учун даврандан холироққа чиққанида чавандозларга хос кийинган ўн етти-ўн саккиз ёшлардаги йигит от ўйнатиб, унга яқинлашди.

— Ассалому алайкум, Тошмурод ака.

— Валайкум ассалом...

Тошмурод полвон бу истарали йигитнинг боя солимдан чаптастик билан улоқ айириб чиққанига эътибор берган эди. Келбати ҳам анча таниш. Қаердадир кўргандай... Бироқ аниқ эслолмади. Шунинг учун буёғига нима дейишни билмай жим қолди.

— Сиз мени танимадингиз-а, полвон ака? — деди йигит унинг ҳолатини тушунгандек, хижолатли қиёфада.

— Очиғи, танимайроқ турибман.

— Бешқудуқлик Қилич чўпоннинг ўғли бўламан. Исми Сафармурод.

Тошмурод полвон калаванинг учини топгандай энгил тортиди. Чинданам йигит анча йиллар Тошмурод полвоннинг отаси билан шерикликда колхознинг отарини боққан раҳматли Қилич чўпонга икки томчи сувдек ўхшар эди.

— Э, шундайми? Иккаламиз отақадрдон эканмиз-да, — деб Тошмурод полвон унинг гижинглаб турган отига сер солиб қаради. — Боя солимда сен улоқ айирганидинг?

— Ҳа, — деди Сафармурод қувончини яширолмай. — Бугун солимда икки марта тақим қилдим.

— Яхши-яхши...

— Шу... кўпқаридаям бир уриниб кўрсаммикин деб турибман, — деди Сафармурод алланечук ўнғайсизланиб.

— Сиз нима деб маслаҳат берасиз, Тошмурод ака?

— Маъқул, — деди Тошмурод полвон. — Фақат эҳтиёт бўл. Даврада иложи борица менга яқинроқ юр. Нима қилишингни ўзим айтаман.

— Хўп, Тошмурод ака, — деди Сафармурод ёш боладек қувониб.

Тошмурод полвон отини давра сари ниқтади. Анча тортишувлардан сўнг ниҳоят, улоқни даврандан айириб чиқди. Олдини кесиб чиққан беш-олти отлиқни четлаб ўтишга улгурди-ю, қутилмаганда Бешим чавандозга дуч келди. Ўқланган қўшотардек совуқ йилтираётган кўзларида адоқсиз ғазаб ва нафрат учқунланиб турган Бешим чавандоз улоққа човут солди.

Иккаласи анча жойгача улоқ талашиб боришди. Гавдаси ён томонга оғиб қолган Тошмурод полвон ўзини ўнглаб олиш учун бир лаҳза бўшади. Ер тагида илон қимирласа сезадиган Бешим чавандоз шу заҳотиёқ бир зарб билан улоқни ундан юлиб олди. Бироқ улоқни тақимига солиб улгурмади. Ортидан қуюндай бостириб келган Тўйчи қора кўз очиб-юмгунча унинг ўзини ҳам доғда қолдириб кетди.

— Ҳалол! Тўйчи чавандознинг зоти ҳалол!..

Томошабинлар орасида яна норози оҳангдаги хитоблар янгради.

— Мана, ишонган полвонларимизнинг аҳволи! Сурхонлик четгир икковиниям ёш боладай аҳмоқ қилиб кетди.

— Булар отасининг молини бўлишолмаган ноқобил ака-укалардай бунча талашмаса. Бир-бирини отгани кўзида ўқи йўғ-а!

— Бўлингани бўри ейди, деб шуни айтади-да!..

Тошмурод полвон бу таъна-маломатларни эшитмаган киши бўлиб яна давра оралади. Бироздан сўнг у тақир бошида қамчи зарбидан қонталаш чизиқлар ҳосил бўлган Қувват барлос билан улоқ талашиб, издиҳомдан ажралиб чиқди. У рақибидан истаган пайтда улоқни тортиб олишига кўзи етса-да, бунга шошилмас, кўз қири билан кимнидир қидирарди. Сал нарида от чоптириб келаётган Сафармуродга нигоҳи тушиб, "яқинроқ кел" дегандек имо қилди. Сўнгра бир силтов

билан Қувват барлосдан улоқни тортиб олди-да, отининг бўйнидан нариги томонга оширди. Оғзидаги ошини олдирган Қувват барлос тақдирга тан бергандек ноилож отининг жиловини тортди. Худди шу пайт Сафармурод Тошмурод полвонга тақалиб келиб, улоққа чанг солди.

— Улоқни тақимингга бос! — дея буюрди Тошмурод полвон. Сафармурод кўз очиб-юмгунча унинг амрини бекаму-қўст бажариб, бедовнинг жиловини чапга бурди. Тошмурод полвон улоқнинг пойчасида чангадек қотиб қолган панжаларини секин бўшатди...

Сафармурод навқирон товушда ҳайқирганча, елдек учиб кетди. Орқадан етиб келган Тўйчи қора Тошмурод полвоннинг ёнида тўхтади.

— Бу бола сизга ким бўлади?

— Ҳеч ким...

— Унда нимага улоқни бериб юбордингиз? — деди у Тошмурод полвонга синовчан тикилиб.

— Бўладиган бола экан, ўзи тортиб олди.

— Тангилингизга қойилман, полвон, — деди Тўйчи қора пешонасидан қуйилаётган терни камчисининг дастаси билан сидириб. Ҳамон Сафармуроднинг ортидан қараб турган Тошмурод полвон индамай отининг жиловини бурди...

— Ҳало-ол! — дея овоз берди Қўчқор баковул. Сўнг ажабланганча ҳамроҳларига юзланди. — Тошмурод полвондан улоқни тортиб олган йигит ким бўлди?

Улар ҳам елка қисийди. Шу пайт Раҳмат қассоб Қашқа дўнонини йўртгириб орқадан етиб келди.

— Мен танийман, — деди у. — Бу йигит бизнинг Бешқудуқдан... Раҳматли Қилич чўпоннинг ўғли бўлади. Иسمи Сафармурод!

— Бешқудуқлик Сафармурод полвоннинг зотини берингла! — дея овоза қилди Қўчқор баковул.

* * *

Тошмурод полвон кўпқаридан бир-икки тақим қилгач, Қорақўзни совутиб олиш учун чеккароққа чиқди. Боядан бери у билан холироқда гаплашиб олиш илинжида пайт пойлаб юрган Бешим чавандоз шу заҳотиёқ қаршисида пайдо бўлди.

— Ҳа, Тошмуродбой, совринга тайёргарлик кўраёпсизми? — деди икки-уч қадам нарида оёқ илган Бешим чавандоз ўзига ярашмаган бир самимийлик билан.

Шунча йилдан бери Тошмурод полвонга нисбатан юрагида ғараз сақлаб юрган Бешим чавандознинг бу қилиғи чиндан ҳам ғалати эди. Тошмурод полвон унинг мақсадини ўқиб олмоқчидек, ўзига наштадек қадалиб турган чағир кўзларига тик боқди. Бешим чавандоз ҳам шу топда тилёғламалик қилиб ўтириш бефойда эканлигини англади.

— Бугунча эски гиналарни қўя турайлик, Тошмурод, — дея муддаога кўчди у. — Икковимиз бир-биримизга бўриқараш қилаверсак, совринга аталган туяниям сурхондарёликларга олдириб қўямиз. Ўзи, шундоғам зотнинг сайламасини Тўйчи қора териб ётибди...

Тошмурод полвон умидворлик билан оғзини пойлаб турган Бешим чавандозни энди кўраётгандек, унга тикилиб қолди. Наҳотки шу кўйга тушиб қолган бўлсанг, Бешим, деган надоматли ўй кечди хаёлидан. Қачондан бери соврин учун, бир лаҳзалик олқишу мақтовлар учун ғурурингни ерга урадиган бўлиб қолдинг, Бешим! Ё сен ҳам қаридингми, биродар...

— Нимага индамайсан? — деди Бешим чавандоз Тошмурод полвоннинг ўзига бу тарзда қараб туришидан гаши келиб. — Тилингга терскан чиққанми?

— Тўйчи қора зўр чиқиб, совринниям олса, ҳалоли бўлсин... Мени тинч қўй.

Тошмурод полвоннинг бу сўзлари Бешим чавандознинг юрагига ўқдай қалалди. Ҳазабдан башараси буришиб кетди.

— Сен бола ғирт аҳмоқ экансан, — дея ўшқирди оғзидан тупук сочиб. — Бешқудуқнинг сут тиши тўкилмаган бир тирранчасига улоқ олиб бериб, мени ўсал қилмоқчи бўлдингми? Бу қишлоқда Бешимдан ҳам зўрроқ чопағонлар чиқаяпти, дея гап тарқатгинг келиб қолибди-да... Бу чўпчагингни бир этак қизларингга айт!

Тошмурод полвон бошига гурзи келиб тушгандек қалқиб кетди. Беихтиёр эгарга сакраб миниб, отнинг жиловини у томон бурди.

— Қизларимни тинч қўй, кучук!

Бешим чавандоз Тошмурод полвоннинг важоҳатидан ҳайқиқиб, ортга чекинди. Беш-ўн қадам узоқлашгач, яна ортига ўтирилди.

— Сен бир умр йўлимда ғов бўлиб келдинг, — деди у тишларини гижирлатиб. — Дўстингман деб кўнгил қўйган қизимни тортиб олдинг! Энди кўпқаридаям юзимни шувит қилмоқчимисан, номард?!

→ Сен билан гап талашингга ор қиламан.

— Важоҳатингдан катта ишни қойиллатиб қўйган одамга ўхшайсан, — дея заҳарханда кулди Бешим чавандоз. — Аслида, Саодатнинг этагини қизга тўлдириб ташлаб, бечорага азоб беришдан бошқасига ярамадинг! У менга текканида бунчалик хор бўлмас эди...

Бешим чавандоз отига қамчи босиб, бу ердан узоқлашди. Шунча гаплардан сўнг ҳам унинг ҳовури босилмаган эди, яна бир бор ортига бурилди-да, камчисини ҳаволатганча хунук оҳангга ўшқирди:

— Сен боланинг кўзингни ўймасам, юрган эканман!

Бешим чавандоз Тўриқ қашқанинг сағрисида қамчи босиб, беҳаловат тўлғониб ётган даврага сингиб кетди.

* * *

Қўчқор баковул улоқни тақимига босиб, олдинга чиқди.

— Чоршанбибой кўпқарининг совринига лорсиллаган туя тикади! Кимда-ким улоқни яқка айириб, "қора"га олиб борса, соврин шуники, — деб у кун ботиш томонда боши узра оқ мато ҳилпиратиб турган отлиққа имо қилди. — Айтиб қўяй, ҳеч ким бир туяни деб чавандоз номига иснод келтирмасин. Мол-дунё топилади, обрў топилайди... Ҳалоллаб оласан!

Совринга кўз тикканлар кўп эди. Кўпқари охирлаган сари чопағонларнинг айримлари отларини совутиб, баъзилари эса алмаштириб олишган, шу баҳона ўзлари ҳам нафас ростлашга улгуришган эди. Улар жон-жаҳди билан улоққа ташланишди.

Бир маромда қайнаб ётган улкан дошқозонни эслатувчи беҳаловат даврани ҳалқа шаклида зич ўраб олган отлиқлар чопағонларнинг ҳаракатини жимгина кузатишарди. Чопағонларнинг бақириқ-чақириғи ва отларнинг пишқириғи қамчиларнинг қарсиллаши, сувлиқ-юганларнинг жаранги билан қоришиб, бўғиқ оҳанг ҳосил қилганди. Ўртадан енгилгина ҳовур кўгариларди. Четдан қараганда бу манзара сокин денгиз қаърида ғалаёнга келган вулқонни эслатарди...

Ниҳоят, Тошмурод полвон улоқ судраганча даврандан ажралиб чиқди. Қудратли издиҳом тўғонини бузган тошқин мисоли жонли ҳалқани ёриб ўтиб, гувилаганча унинг орқасидан эргашди. Ўлжа ҳидини олган йўлбарс каби даврани бетоқат айланиб юрган Тўйчи қора бир зумда Тошмурод полвонни қувиб етиб, чаптастик билан улоққа чанг солди.

— Деҳқонободда бизга улоқнинг бир пойчасини бериб қутулган эдингиз, — деди у хирқироқ овозда. — Бутун бу ҳунарингиз ўтмайди. Биз бу ерга улоқнинг бир пойчаси учун келганимиз йўқ!..

— Ўшанда сизга бир пойчани бериб қўйганимдан ҳалигача пушаймонман, — дея бўш келмади Тошмурод полвон ҳам. — Менга улоқ бутунича керак.

Тўйчи қора кулгидан ҳам кўра кўпроқ бўрининг ириллашига ўхшаб кетадиган товушда ҳиринглади.

Тошмурод полвон ногаҳон сурхонлик донгдор четгир минган отнинг айили салқи тортиб, эгари қийшай бошлаганини пайқаб қолди. Бундай бўлишини кутмаган Тўйчи қора мувозанатини сақлаш учун гавдасини ўнглашга мажбур бўлди. У оқ байроқли суворийга олазарак қараб қўйди. Улоқдан кўнгил узолмаётгандек, сўнгги бор уни ўзига тортиди, аммо шу заҳотиёқ қўйиб юбориб, жон ҳолатда отининг бўйнига ёпишди...

Даврада қамалиб қолган Бешим чавандоз бир амаллаб олдинга ўтди. Тошмурод полвоннинг анча илгарилаб кетганини кўриб, пешонасини совуқ тер қоплади. Тўриқ қашқани беаёв қамчилаб, унинг ортидан от қўйди. Аста-секин орадаги масофа қисқара бошлади.

Тошмурод полвон Бешим чавандоз сўл тарафидан яқинлашиб келаётганини кўриб, улоқни чаптастик билан ўнг томонига оширди. Бешим чавандоз бир амаллаб ўша томонга ўтганида эса яна чапта олди. Тошмурод полвоннинг бу қилиғи Бешим чавандозни баттар қутиртириб юборди.

— Қўрқаяпсанми, энағар! — дея бақирди у чорасизликдан кўзлари қонга тўлиб.

— Сен билан улоқ тортишишгайм ҳазар қиламан!..

Бешим чавандоз нима учундир дарров шаштидан тушди. Улоққа ҳамла қилишга шошилмай, ёнма-ён от чоптириб бораверди. Тошмурод полвон рақибининг мақсадини тушунолмай ҳайрон бўлди. Маррага эса жуда оз қолган эди. Салгина гайрат қилса, бас...

Қутилмаганда Бешим чавандоз ёнламасига тақалиб келиб, шамолдек елиб бораётган Қоракўзни ўнгга сиқиб бора бошлади. Тошмурод полвон улоқни тақимига маҳкамроқ боса туриб, ўша томонга кўз қирини ташлади. Шундагина у рақибининг ниятини англаб қолди. Қоракўз баҳор жилғаларидан ҳосил бўлган чуқур жарлик ёқалаб чопиб борарди.

Тошмурод полвон жон ҳолатда Қоракўзнинг жиловини чапта бурди. Аммо кеч бўлган эди. Бир лаҳза четланган Бешим чавандоз отини шитоб билан унинг устига ҳайдади. Тўриқ қашқа ўмови билан Қоракўзга келиб урилди. Қоракўзнинг суякларигача қисирлаб кетди. Гўё фарёд чекаётгандек, қулоқни қоматга келтиргудек қаттиқ кишнаб юборди. Шу заҳоти мувозанатини йўқотиб, жарга кулади.

Тошмурод полвон ҳаводаёқ эгардан учиб кетди.

* * *

Жарликка юзтубан йиқилган Тошмурод полвон бир муддат карахт ҳолда ерда чўзилиб ётди. Яқиндагина ёғиб ўтган кузак ёмғирдан намиққан тупроқнинг ёқимли ҳиди

димоғига урилди. Вужудида аллақандай ҳузурбахш чарчоқ туйди. Бир амаллаб ўрнидан туриб, ўтирди. Қулоқлари чиппа битиб қолган, боши тинимсиз гувилларди.

Лаблари орасидан сизиб чиқаётган қонни энги билан артиб, нима воқеа содир бўлганини англаб олмоқчидек, атрофга аланглади. Сал нарида улоқ ерпарчин бўлиб ётар, унинг ёнида боши гавдасининг тагида қолиб, бўйни қийшайиб қолган Қоракўз жон ҳолатда типирчилар эди.

Тошмурод полвон ихтиёрсиз равишда ўша томонга интилди. Бир амаллаб отнинг бошини ўнглаб, унга термулиб қолди. Қоракўзнинг сувлиқ чиқиб кетган оғзидан оппоқ кўпик оқар, мудом ёшланиб турувчи маъноли кўзлари эса алланечук катталашиб кетгандек эди.

Тошмурод полвоннинг миясида чақин чақнагандек, кўз олди равшанлашиб, қулоқлари ҳам очилиб кетди. Қоракўз худди буғилиб қолгандек тинимсиз хирилларди.

— Сенга нима бўлди, Қоракўз, — деб Тошмурод полвон вужуди дир-дир титраётган отининг бўйинини жон-жаҳди билан уқалашга тушди. — Тур, жонивор. Чух!..

Хожасининг амрига итоат этишга одатланган Қоракўз шу заҳотиёқ ҳаракатга келди. Зўриқиш билан ўзини ўнглаб олди-да, янги туғилган тойқоқдек алпонг-талпонг ўрнидан туриб, оёқларини керди.

Тошмурод полвон ўзига мутелик билан қараб турган кадрдон отининг кўпикланиб ётган тумшугини кафти билан артаркан, вақти-соати етган вулқон янглиғ ичичидан кўтарилиб келаётган оғир бир ҳиссиётни жиловлаш учун тишини-тишига босди. Бутун вужуди зўриқиб, чакка томирлари ўқлоғдек бўртиб чиқди...

Қутилмаганда Қоракўзнинг боши ён томонга оға бошлади. Тошмурод полвон гўё суяб қолмоқчидек, отнинг бўйнидан маҳкам кучоқлади. Бироқ ўзи ҳам Қоракўз билан ерга кулади... Жар лабига етиб келган беш-ўн чоғли отлиқлар не ҳодиса юз берганини англолмай ўзаро шивир-шивир қилишганча, унга ҳайрон қараб туришарди.

Қоракўзни турғазишга беҳуда уриниб ётган Тошмурод полвон кимдир елкасига қўл ташлаганини сезиб, ортига ўтирилди. Тепасида Сафармурод турарди.

— Ўзингизга ҳеч нарса қилмадим, Тошмурод ака, — деди йигит хавотирли оҳангда.

Тошмурод полвон индамай отига юзланди. Узала тушиб ётган Қоракўз жон узолмай қийналарди. Шу пайт жар лабида тўпланган одамлар орасидан Суюнбой суғурилиб чиқиб, пастга сакради.

— Нима бўлди, Тошмурод? — деди у кўзларида ёш ҳалқаланиб. — Тани-жонинг соғми, укажон?! Ёмон йиқилмадингми?

Сўнг шоша-пиша Тошмурод полвоннинг оёқ-қўлларини, белини силаб чиқди.

— Худога шукр, оёқ-қўлинг бутун экан, — дея белбоғини ечиб, унинг лаблари орасида сизиб чиқаётган қонни арта бошлади. Тошмурод полвон эса ҳамон отидан кўз узолмасди.

Суюнбой типирчилаб ётган Қоракўзнинг бўйинини ушлаб кўрди.

— Бўйин томири узиданга ўхшайди... Ҳай, от бўлса топилади. Ўзинг омон қолганингга шукр қил, укажон!

Қоракўзнинг оёқ силташлари тобора секинлашиб, мудом ёшланиб турувчи маъноли кўзлари хира тортиб борарди.

Арқонга осилиб пастга тушган Қўчқор баковул Қоракўзни синчиклаб кўздан кечиргач, вазмин бош чайқади.

— Отингизнинг қайта оёққа туриши қийин, Тошмуродбой. Менимча, буни тезроқ сўйиш керак! Бўлмаса...

— Шарт эмас, — деди Тошмурод полвон оғир хўрсиниб.

Қорақўзнинг жон талвасасидаги ҳаракатлари тобора сусайиб борарди. Ниҳоят, у қолган-кутган кучини тўплаб сўнгги бор ўрнидан туришга уриниб кўрди. Зўриққанидан бутун танаси титраб кетди. Хиёлгина кўтарилган боши ерга "шилқ" этиб тушди. Шу куйи бутунлай тинчиб қолди.

— Ўлди, жонивор...

Тошмурод полвон ҳаётининг бир бўлагига айланиб қолган сеvimли отидан ажралганига ишонгиси келмасди. У яна бир муддат Қорақўзга умидвор термулиб ўтирди. Сўнг тақдирга тан бергандек, аста ўрнидан кўзғолди.

— Бешим... номард Бешим, — деди у ўзига ўзи гапираётгандек надоматли оҳангда. — Ниятинга етдинг-а!

Тошмурод полвонни жарга итариб юбориб, олди-ортига қарамай жўнаб қолган Бешим чавандоз бу пайт қирдан ошиб, кўздан ғойиб бўлган эди.

* * *

Шу воқеанинг эртасига Раҳмат қассоб Қашқа дўнонини гижинглашиб Манғитлига кириб келди. Тошмурод полвон бир-икки бор гаплашгандаёқ унинг кўнглида кири йўқ, ҳамиятли одам эканлигини пайқаган эди. Шу боис уни очик юз билан қарши олиб, меҳмонхонага бошлади. Дастурхон устида ҳам анча вақт ўтган-кетгандан гурунглашишди. Аммо қизлари орқали айттириб келган Суюнбой меҳмонга унчалик руйхуш бермай, қовоқ солиб ўтирди.

Раҳмат қассоб гапни айлантириб келиб, кечаги воқеага тақди. Қудаси бу қилмиши билан бешкудукликларнинг ҳам юзини ерга қаратибди. Одамлар ундан хафа эмиш. Бешимнинг ўзи ҳам жаҳл устида қилиб қўйган ишидан пушаймон бўлиб, уйдан эшикка чиқолмай ётган эмиш...

— Бу гапларни қўйинг, Раҳмат ака, — деди Тошмурод полвон унинг гапини бўлиб. — Бўлар иш бўлди. Мен ундан хафа эмасман...

Шундан сўнг Раҳмат қассоб ҳам чўзиб ўтирмай, муддаога кўчиб кўя қолди.

— Бу ишни шундай қолдириб бўлмайди, Тошмуродбой, — деди у жиддий қиёфада. — Қишлоқ оқсоқоллари билан маслаҳатлашиб, увол кетган отингизнинг хунини тўлашга қарор қилдик.

Тошмурод полвон аччиқ устида меҳмонни беҳурмат қилиб қўймаслик учун лабини тишлади.

— Тошмурод бировнинг садақасига зор бўлиб қолгани йўқ, — деди Суюнбой жаҳл билан. — Сиз ҳам иззатингизни билинг, оғайни!

— Вақтида чорасини кўрмасак, шу воқеа сабаб, Бешкудук билан Манғитлининг ўртасига совуқчилик тушиши мумкин, — деди Раҳмат қассоб ҳам бўш келмай. — Тўй-тўйчиги, бозори билан мазори бир бўлган икки қишлоқ одамлари битта отни деб бир-биридан тумшук буриб юрса, яхши бўладими?

Раҳмат қассобнинг далили мантиқли эди. Тошмурод полвон унга бирор маънили эътироз билдиролмади. Наҳот кутгандек Суюнбойга юзланди.

— Сиз орага элчиликни кўшиб, муғомбирлик қилдингиз, қассоб, — деди Суюнбой ҳам бир парда паст тушиб. — Буёғига мен бир нарса деёлмайман. Нима қилса, Тошмуроднинг ўзи биледи.

Бошқа гапга ўрин қолмади. Шундан сўнг дастурхонга фотиҳа ўқилиб, ташқарига чиқишди. Раҳмат қассоб Қорақўзнинг охурида эмиш ковшаётган Қашқа дўноннинг майин ёлини силаб, сағрисига шাপатиледи.

— Бу билан соврин-поврин олсангиз, бизниям эслан чиқармасиз, Тошмуроджон, — дея зўрма-зўраки жимлайди у. — Туришини қаран! От кўрганам ёлгон-ей...

Ўша куни Раҳмат қассоб Қашқа дўноннинг эгар-жабдугини елкалаганча Бешкудукқа пиёда жўнади. У кета-кетгунча қудасининг гўрига гишт қалаб сўкиб кетди.

* * *

Раҳмат қассоб Тошмурод полвонникида қудаси ҳақида сал муболага билан гапирган эди. Аслида, Бешим чавандоз ўз қилмишидан унчалик ҳам афсусланаётгани йўқ эди. Қишлоқ қайвониларининг Тошмурод полвонга отининг хунини тўлаш ҳақидаги қарори ҳам унга ёқмади. Айниқса чолларнинг Қашқа дўнонни беришга келишганларини эшитиб, тепа сочи тикка бўлиб кетди.

Тўриқ қашқа минг зўр от бўлгани билан вақти келиб ундан ҳам давр кетиши аниқ. Унинг наслидан бўлган Қашқа дўнон эса куч-қувватга тўлиб, кун сайин етилиб келмоқда эди. От изини той босар деганларидай, жонивор ҳадемай яхшигина улоқчи отга айланиши аниқ. Буни яхши билган Бешим чавандоз бир-икки йилдан сўнг уни ўзи минишни чамалаб қўйган эди. Аммо кутилмаганда бу нияти саробга айланди. Ўлганнинг устига тепгандай, Қашқа дўнон келиб-келиб ашаддий рақиби Тошмурод полвонга насиб этиб турибди. Э, бу шўртумшук сағирдан қутуладими-йўқми!..

Энг алам қиладигани, кўпқаридаги воқеа сабабли Бешим чавандознинг тили қисик эди. Шу сабаб кўз ўнгида юз бераётган воқеаларни жимгина кузатиб туришга мажбур эди.

Кудук бошида Тўриқ қашқани чўмилтираётган Бешим чавандоз шу ҳақда ўйлаган сари дарди-дунёси қоронги бўлиб бормоқда эди. Сал нарида эса кечагина Қашқа дўнонни Тошмурод полвоннинг қўлига топшириб келган Раҳмат қассоб қовоқ уйганча унинг ҳаракатларини зимдан кузатиб ўтирарди. Бешим чавандоз бор аламини ундан олмоқчи эди-ю, аммо шу топда қудасининг ҳам феъли айнаб турганини сезиб, тилини тишлади. Шу тахлит иккаласи ҳам анча вақт чурқ этиб оғиз очинмади.

— Тошмурод Қашқа дўнонни индамай олавердимиз? — деб сўради Бешим чавандоз ниҳоят дағал оҳангда.

— Қаёқда! Бошида йўқ деб оёқ тираб туриб олди. Ўртага элчиликни қўшганимдан кейин ноилож қолди. — Раҳмат қассоб Бешим чавандозга қаттиқ тикилди. — Ўйлашимча, сизниям аяганга ўхшади. Кўнглида кири йўқ, мўминқобилгина йигит экан.

— Ноилож қолган эмиш, — дея заҳарханда кулди Бешим чавандоз. — У шундай наслдор отдан кечадиган даражада валломат эмас! Сизам гапга тўн кийдириб гапирмасангиз, кўнглингиз жойига тушмайди.

— Хафа бўлманг-ку, сизда тантилик оз, — деди Раҳмат қассоб дона-дона қилиб. — Кўпқаридаям зўрдан-зўр чиқади...

— Ўша сағир мендан зўр эканми?! — Ғазабдан бўзариб кетган Бешим чавандоз илкис от ювишдан тўхтаб, Раҳмат қассобга еб қўйгудек тикилиб, сенсираб ўшқира кетди. — Бу гапингга номаъқулнинг нонини ебсан! Ҳали ундайларнинг ўнтасига гап айтишга кучим етади!.. Тошмурод деса ҳаммамнингн оғзингдан бол томади! Қай гўрдаги баҳоналарни пеш қилиб, миниб юрган отингни унга қўш-қўллаб тутқазиб келдинг! Ҳайф, сенга шундай от!

Унинг замзамаларини жимгина тинглаган Раҳмат қассоб секин ўрнидан турди-да, вазмин қадамлар билан уйга йўл олди.

— Арзанданга айтиб қўй, жонидан умиди бўлса, кўзимга кўринмасин, — дея унинг ортидан бақирди Бешим чавандоз. — Яна оёғимнинг тагида ўралашса, ўзиниям соғ қўймайман!..

* * *

Наврўз яқин эди. Бир куни Суюнбой Тошмурод полвонникига Нуралибойни бошлаб келди.

— Бу киши учкапалик Нуралибой бўлади, танисанг керак? — деди у салом-алиқдан сўнг. — Олдинга зарур иш билан келибди.

— Келинг, меҳмон, — деди Тошмурод полвон ирғай сопли қамчисини ҳадеб этигининг қўнжига уриб-уриб қўяётган бу ғалати йигитга синовчан тикилиб. — Қани, уйга...

— Уйингизда бошқа пайт меҳмон бўлармиз, полвон ака, — деди Нуралибой бепарво оҳангда. — Шу десангиз, бизнинг битта саманимиз бор... Ўзи яхши от-ку, лекин ҳеч чопағонга ёлчимаяпти. Шу жониворни ўзингиз чопсангиз, девдим.

— Раҳимбойнинг кўпкарасида Бешим ўша саманни миниб, сен билан улоқ талашувди, — деб гап қўшди Суюнбой.

— Эсладим, — деди Тошмурод полвон. — Чаққонгина от эди.

— Синчилар ҳам шундай дейишади, — деди бу гап қулоғига мойдай ёқиб тушган Нуралибой керилиб.

— Нимага саманингизни Бешимга чоптирмайсиз?

— Юзи курсин унинг! — деди Нуралибой ногоҳ аччиқ нарса чайнаб олгандек афти буришиб. — Ўшанда сизга улоқни олдириб қўйиб, аламини бизнинг самандан олди. Шунинг касрига жонивор бир муддат ўсал бўлиб қолди.

— Саманингизни мен минсам, Бешим чавандоз кўнглига оғир олиши мумкин..

— Бешимнинг менга от боқишиб қўйган жойи йўқ! — деди Нуралибой қизишиб. — Ўша нокас юз-хотир қилишингизга арзимади. Унинг сизга қилган итлигини ҳамма билади!

— Бу гапларни қўйинг, меҳмон, — деди Тошмурод полвон оғриниб. — От чоптираман десангиз, чавандоз кўп...

Нуралибой нажот кутгандек Суюнбойга умидвор термулди.

— Сени ҳурмат қилиб шунча жойдан излаб келибди, ноумид қайтарма, — деди Суюнбой.

— Йўқ деманг, полвон ака, — деди Нуралибой ялинчоқ оҳангда. — Келаси чоршанба куни Ҳисорсойда катта кўпкари бўлади. "Шу кўпкарида саманимни Тошмурод полвонга чоптираман" деб оғзикатталиқ қилиб қўювдим. Юзим шувит бўлмасин...

Тошмурод полвон илкис ҳушёр тортиб, Нуралибойга юзланди.

— Ҳисорсойда, дейсизми?

— Ҳисорсой деганлари тупканинг тубида эмас, — деди унинг бу ҳолатини ўзича тушунган Нуралибой баттар ташвишланиб. — Отда жадаллаб юрилса, бир майдонда етиш мумкин.

— Бешимнинг у ёқларда адашган ити йўқ, — деди Суюнбой ҳам. — Сен иккиланмай боравер.

Очиғи, Нуралибойнинг гап-сўзлари-ю, ўзини тутиши Тошмурод полвонга ёқмади. Унинг саманини

чопишга ҳам унчалик ишқибоз эмасди. Чунки шу чоққача Бешим чавандоз чопиб юрган отни минишга кўнгли тортаётган эди. Аммо кўпкари Ҳисорсойда бўлиб ўтиши ҳақидаги гап уни ўйлантириб қўйди. Нуралибойга нима деб жавоб қилишни билмай, бир муддат иккиланди. Яқинда онаси билан бўлган суҳбат эсига тушди...

Ўша куни Тошмурод полвон сўрида ўтириб, кўпкарида киядиган нуғайи этигини ямаш билан овора эди. Катта қизлари ва Рўзихол момо қаергадир чиқиб кетишган, Саодат айвонда хамир қоримоқда эди. Сочлари жамалак қилиб ўрилган Ойсулув ҳам онасининг ёнида ўтириб олиб, бир парча хамирдан жажжи кулчалар ясашга уринарди.

Шу пайт ичкаридан чақалоқ йиғиси эшитилди. Жуводдиз билан этикдан ип ўтказаятган Тошмурод полвон кўз қири билан хотинига қаради. Қўллари хамирга беланган Саодат нима қилишни билмай шошиб қолди.

— Бориб, укангнинг бешигини тебратиб тур, қизим, — деди у Ойсулувга кўзи тушиб. — Ишимни тугатишим билан менам бораман.

— Йўқ, — деди Ойсулув ўжарлик билан. — Кулчаларимни тезроқ ёпмасам, хамири ачиб қолади.

Чақалоқ йиғиси авжланди.

— Бидирламай тезроқ бор, дейман!

— Ўзингиз боринг, — бўш келмади қизча ҳам. — Ойбаҳорнинг қорни очқаган. Тезроқ уни эмизинг.

— Муштдай боши билан ақл ўргатади, бу тентак қиз...

Тошмурод полвон мийиғида кулиб қўйиб, офтобада қўлини ювди-да, ичкарига юрди. Саодат унинг мақсадини тушуниб, яна ишига уннади.

Тошмурод полвон хона ўртасида турган бешикнинг ёпқичини очди. Уйни бошига кўтариб йиғлаётган жажжи қизалоқ шу заҳоти юпаниб, ёш ҳалқаланган мунчоқдек кўзларини отасига тикди. Тошмурод полвон илжайди.

— Она қизим...

Қизалоқнинг мунчоқ тақилган лўппи қўлларини бўшатиб, бармоғининг учи билан авайлаб унинг кўз ёшларини артди. Жажжи Ойбаҳор тимирскиланиб, отасининг ўзи томон эгилган юзини сийпалади. Гўдакнинг ёқимли ҳиди димоғига урилиб, Тошмурод полвоннинг юраги орзиқиб кетди. Бешикка осилган қўнғироқчани жиринглатди. Қизалоқ эндигина милкларини ёриб чиқа бошлаган тишларини кўрсатиб маъсум жилмайди.

— Ие, тишчаларинг кўриниб қолибди-ку, — деди Тошмурод полвон хурсанд бўлиб. — Энди сенгаям хўрозқанд олиб келаман.

Шу пайт Рўзихол момо шошиб уйга кирди. Тошмурод полвон унғайсизланиб ўзини четга олди.

— Бу эрка қиз отасига арзи-ҳол қилаяптими? — деди Рўзихол момо чақалоқни бешикдан ечиб олатуриб. — Юмронқозикдай қараб туришини бунинг.

Рўзихол момо қизчанинг кийимларини кийгиза бошлади. Онасининг гапларини илжайиб тинглаб ўтирган Тошмурод полвон нигоҳини четга олди. Бешиқдан озод бўлган чақалоқ эса кампирнинг кучоғида бетиним типирчиларди.

— Қанот қоқмай тек тур, ажина, — дея ёлғондакам пўписа қилди Рўзихол момо унга. — Тавба, қўлдан ясаб қўйгандай отасига ўхшайди-я!.. Шунча ишни қилган Худойим шугина гўдакни ўғил қилиб яратганда, қанийди.

Тошмурод полвон жим эди...

Рўзихол момо чақалоқни кийинтириб бўлгач, ўелининг қўлига тутқазди.

— Майли, қиз бўлсаям, берганига шукр, — деди бешикни тартибга келтираётиб. Нимадир эсига тушгандек "ялт" этиб ўғлига қаради. — Айтгандай, кеча Норбуви холанинг қирқида бир гап эшитиб қолдим, болам. Ҳисорсой томонларда Ўғилбулоқ деган чашма бор эмиш. Кимки ният қилиб, унинг сувидан ичса, Худо унга ўғил берармиш.

— Гап-да, она, — деди Ойбахорни сўзсиз, имо-ишора билан эркалаб ўтирган Тошмурод полвон жиддий тортиб.

— Шу уйдаям ўғил боланинг йиғисини эшитиб ўлсам, армоним йўқ эди. Сенда на ака, на ука бор... Ўғил бола отага суянчиқ бўлади.

Рўзихол момо бешик ичидан тувакни олиб ташқарига чиқди. Тошмурод полвон онасининг ортидан маҳзун қараб қолди. Сўнг қўллариди типирчилаётган қизчасини юқорига иргитиб эркалата бошлади:

— Она-а қизим! Хуштала-хуштала...

Тошмурод полвон ўша куниндамай қўя қолган бўлса-да, онасининг бу гапи унинг юрагига чўғ солиб қўйган эди. У шу кунларда бирон арзирли баҳона топиб, Ҳисорсойга ўтиб келиш ҳақида ўйлаб юрган эди. Ўғилбулоққа бориш учун қулай фурсат туғилгани учунгина Нуралибойнинг таклифига кўнишга мажбур бўлди.

— Майли, отингизни чопаман, — деди Тошмурод полвон ниҳоят бир қарорга келиб. — Сиз билан Ҳисорсойда учрашамиз.

— Алдамаяпсизми?..

Тошмурод полвон Нуралибойни энди кўраётгандай унга ажабланиб тикилди.

— Майли-майли, — деди қовун туширганини англаган Нуралибой хижолатдан қизариб. — Мен Ҳисорсойга элдан бурун бориб, сизни кутиб тураман.

* * *

Тошмурод полвон чоршанба кунини тонг бўзармасдан Суёнбойнинг отини миниб йўлга тушди. У Оқчева тарафдан айланган ўтадиган катта йўлдан юрмай, Чалқаймиш адириларини тикка кесиб чиқадиغان ёлғизоёқ сўқмоққа бурилди. Қир-сой оралаб ўтган йўлда бироз қийналган бўлса-да, чошгоҳга қолмай баланд тоғлар этагидаги Ҳисорсой қишлоғига етиб келди.

Ҳисорсойнинг кунчиқар тарафидаги икки томони чуқур зов билан ўралган сайхонликни қишлоқ аҳли супа деб аташар эди. Қишлоқнинг байрам-сайиллари, кўпқарилари мана шу жойда ўтар эди. Тошмурод полвон илгари ҳам бир-икки марта Ҳисорсойга келиб улоқ чоқанлиги боис тўғри супага чиқиб борди.

Тўғнинг қирошини еб чиққан отлиқ, пиёда одамлар тўп-тўп бўлиб супага оқиб келишмоқда эди. Бир гала ёш чопагонлар аллақачон солимни бошлаб юборишибди.

Тошмурод полвон излай-излай Нуралибойни топди. У супанинг юқори тарафида тарлон байталнинг эгариди қийшайиб ўтирганча, ёнидаги уч-тўрт отлиқ билан гурунглашиб турарди. Нечундир Тошмурод полвонни кўриб довриаб қолди.

— Сиз ҳам келувдингизми, полвон ака? — деди ўғирлик устида қўлга тушгандек теваракка аланг-жаланг термулиб. — Энди келмассиз деб ўйловдим...

— Саманинг қани? — деб сўради Тошмурод полвон унинг ўзини тутишидан ажабланиб.

Нуралибой ҳеч нарса демай уни супанинг бир чеккасига бошлади. Холироқ жойда қорачадан келган бир ўспирин таниш саман отни қоровуллаб ўтирарди.

— Мен ҳозир келаман, — деди-ю, Нуралибой тарлон байталини ниқтаб кўздан ғойиб бўлди.

Тошмурод полвон унинг ортидан қараб қолди. У Нуралибойнинг безовталиги сабабини тушунолмай ҳайрон эди. Аммо нима бўлганда ҳам энди ортга қайтишнинг иложи йўқ. Бировга ваъда бердими, устидан чиқиси керак...

Тошмурод полвон отини бир чеккага боғлаб, пахталик нимчаси билан нўғайи этигини кийди. Кийимларини хуржунга жойлаб, ўрнидан турди.

Кўпқари бошланишини сезиб безовталанаётган саманни эгарлаб минди. Давра сари интилган отнинг жilовини куч билан тортиб қолди. Саман адл кўкка сапчиди. Бу манзарани кўриб, ўспириннинг қувончдан кўзлари чақнаб кетди.

— Зўр-а! — деди у гурур билан. — Нақ осмонга учиб кетаман дейди!

Тошмурод полвон мийғида кулиб қўйди. Сўнг бир нарса ёдига тушгандек теваракка аланглади.

— Нуралибой кўринмай қолди?

— Акам анави томонга кетувди, — деди ўспирин елка қисиб. — Келиб қолар...

Тошмурод полвон саманнинг жilовини ўша томонга бурди.

Даврага етай деганида Нуралибой олдидан чиқди.

— Бир узримиз чиқиб қолди, полвон ака, — деди у кўзларини олиб қочиб. — Кўпқарига Бешим чавандоз ҳам келган экан. Саманни ўзим чопаман деяпти...

Қаердандир пайдо бўлиб қолган Бешим чавандоз Тошмурод полвоннинг ёнида шартта Тўриқ қашқанинг жilовини тортиди.

— Отдан туш! — деди у ғазабдан жунбушга келиб.

Бундай бўлишини кутмаган Тошмурод полвон нима қилишни билмай, довриаб қолди. Мадад кутгандек Нуралибойга термулди. Аммо ундан садо чиқмасди.

— Қачондан бери бировларнинг сарқити билан кун кечирадиган бўлиб қолдинг, бетиқора! — дея авжланди Бешим чавандоз. — Хомитиб ўлдирган қирчангининг ўрнига зотдор от бериб ҳам сендан кутулмайманми?!

Уларни жимгина кузатиб турган одамлар орасида шивир-шивир бошланди.

— Бу қандай гап бўлди?! — деб алам, изтироб залворидан пешонасидан совуқ тер чиқиб кетган Тошмурод полвон саманни Нуралибойга ниқтади. — Нимага индамайсан?!

Нуралибой унинг важоҳатини кўриб кўрқиб кетди.

— Саманни ким чопсаям менга фарқи йўқ... Икковингиз келишиб олинг.

Нуралибой тарлон байталининг жilовини буриб, одамлар орасида кўздан ғойиб бўлди.

Тошмурод полвон отдан қандай тушиб, даврандан қандай чиқиб кетганини ҳам билмайди. Ачиниш, киноя, ҳайронлик акс этган нигоҳлар уни кузатиб қолди.

— Ўл бу кунингдан!..

Бешим чавандознинг бу гапи олислардан келатгандек, унинг қулоғига элас-элас эшитилди...

Тошмурод полвон pista, бодом дарахтлари куюқ ўсган тошлоқ дара оралаб анча вақт юрди. Ниҳоят, чўк тушган туя шаклини эслатувчи улкан харсанг тошга дуч келди. Ўғилбулоқ деганлари ана шу тошнинг тагидан жилдираб оқиб чиқиб, сал наридаги ҳовузчага қуйилар экан.

У отини шу атрофдаги арча шохига боғлади. Эгнидаги пахталик нимчаси билан этигини ечиб, чашма

сувида юз-кўлини ювди. Сўнг ҳовузга энгашиб, унинг сувидан симирди. Тотли булоқ сувига қўшилиб вужудига алланечук куч-қувват оқиб кираётгандек, энгил тортди. Юрагида тошдек чўкиб ётган изтиробли ҳиссиётлар эриб кетгандек, кўксиди ёқимли бир бўшлиқни ҳис қилди.

Тошмурод полвон булоқ бўйидаги ажриқзорда чўзилган куйи зангори осмон узра оҳиста сузиб юрган булутларга термулиб ётди. Сўнг аста кўзларини юмди. Шу топда унинг ўзи ҳам хаёлан кўкда парвоз қилмоқда эди...

Орадан бир йил ўтди. Шу вақт ичида Тошмурод полвон бирон марта улоқ чопмади. Ҳатто, кўкламда ҳамқишлоғи уста Ўсарнинг кўпқарисиди ҳам кўринмади. Дастлаб одамлар манғитлилиқ камсуқум чопагонни бот-бот эслаб туришарди. Баъзилар эса у ҳақда ҳар хил гап-сўзларни тўқиб-бичишарди. Эмишки, Тошмурод полвон ҳамон ҳайф кетган отини унутолмаётган эмиш. Ҳатто, кимгадир, Қорақўз ўлиб, бизданам давр кетди, энди қайтиб улоқнинг яқинига йўлашгаям юрагим бетламайди, деб арзи ҳол қилибди...

Вақт ўтиши билан бунақа гап-сўзларнинг ҳам тафти пасая бошлади. Давраларда гуриллаб юрган пайтларида келди-кетди аримай ётган хонадони ҳам эндиликда сокинлашиб қолган эди. Кўпқарининг завқига берилиб кетган одамлар уни унута бошлашди.

Сайисхонада анча етилиб, кучга тўлган Қашқа дўноннинг тагини тозалаётган Тошмурод полвон шулар ҳақида ўйларкан, мийиғида кулиб қўйди. Ўлмаган қул кўраверар экан-да, деган фикр кечди хаёлидан. Очиғи, у ҳеч кимга Қорақўз ўлиб, ўзидан даври-даврон кетгани ҳақида арзи ҳол қилмаган бўлса-да, лекин бундан буёғига қандай йўл тутишни ҳам билмасди. Қашқа дўнон тиги чархланган шамшир каби тобга келган, бироқ уни миниб улоқ чопишига нимадир монелик қилмоқда эди.

Ўй-хаёлларга берилиб кетган Тошмурод полвон ўзи томон келаётган Суёнбойни пайқамди.

— Ҳорманг, Тошмуродбой, — деди Суёнбой уч-тўрт қадам нарида оёқ илиб.

— Саломат бўлинг. Келинг, Суёнбой ака.

— Раҳмат қассобнинг Қашқа тойи роса етилибди, — деди Суёнбой кинояли оҳангда. — Энди жониворни бемалол қўшга солсанг ҳам бўлаверади.

— Қизиқ гапирасиз-а, Суёнбой ака, — деб кулди Тошмурод полвон. — Шундай отга омоч судратсак, увол бўлар.

— Қўшга қўшмасанг, кўпқарига солмасанг, буни сўқимга боқаяпсанми? — деди Суёнбой овозини бир парда кўтариб.

Тошмурод полвон Қашқа дўноннинг устига кигиздан тикилган ўрамани ёпиб, айилини тортди.

— Ана шу-да, — деди жавоб кутиб бир муддат унинг оғзини пойлаган Суёнбой ҳафсаласи пир бўлиб. — Кўпқари деса, бу кишининг лабига учуқ тошади! Бултурдан бери улоқ чопишнйам йиғиштириб қўйди.

— Кўнглингиз тўқ бўлсин, Суёнбой ака. Ҳали кўпқаридан умидимизни узганимиз йўқ. Вақти келса, яна чопармиз.

— Вақти қачон келади?! Ёшинг бир жойга бориб, соқолинг селкиллаган чол бўлганингдами?

Тошмурод полвон сукут сақлади.

— Сен бу ёқда "уй қизи" бўлиб ўтиравер, у ёқда Бешим кўпқарининг совринини олиб, бурни танқайиб юраверсин. Сенга шу керак-да ўзи! — деди у баттар

жиғибийрон бўлиб. Тошмурод полвон бирдан жиддий тортди. Суёнбой гаплари унга таъсир қилганлигидан руҳланиб, бироз юмшади. — Келаси жумада кўктўнлилиқ Сарман чўпон кўпқари бераппти. Совринига той айтмоқчи экан. Уккағар Бешим ҳалитдан, "Сарман чўпон тойчоқни бизникига келтириб боғлаб қўяверсин", деб оғзикатталиқ қилиб юрган эмиш...

— Бешим чавандоз лафзида турадиган одам, — деди Тошмурод полвон ўйчан қиёфада. — Шундай деган бўлса, сўзининг устидан чиқади.

— Бормайсанми?!

— Бу гапларни қўйинг, Суёнбой ака. Қани, уйга... Чойлашамиз.

— Э, сенга ялинган мен аҳмоқ!

Суёнбой қўл силтаганча ортига бурилиб кетди.

Тошмурод полвон уй томон юрди. Ҳовли сув куйгандек жим-жит эди. Ошхонада куймаланаётган Саодат офтоба билан сочиқ кўтариб чиқди. У яна ҳомиладор, ой-қуни яқин эди...

Тошмурод полвон жимгина ювинди. Хотини узатган сочиққа артина туриб, беихтиёр унинг дўппайиб турган қорнига қараб қўйди. Саодат бесаранжомланиб, кенг-мўл нимчасининг этагини тортди.

— Нимага мендан ўзингни олиб қочасан, Саодат? — деди Тошмурод полвон унга меҳр билан тикилиб. — Бир уйда яшаймизу, худди бегоналарга ўхшаймиз.

— Бу кишининг олдида тилим қисик... Кўзига қарашгаям уяламан...

Саодат маъсум қиёфада ерга қаради. Изтиробли бир ҳиссиёт Тошмурод полвоннинг юрак-бағрини симмиллатиб ўтди.

— Ундай дема, Саодат! — деб уни авайлаб бағрига босди. — Ўзингни қўйнама...

Саодат чуқур хўрсиниб, эрининг кўксига бош қўйди.

— Қўрқаяпман! — деди мижжаларига ёш қалқиб.

— Хавотирланма, ҳаммаси яхши бўлади, — деди Тошмурод полвон таскин оҳангида. — Мен ҳеч қачон сендан домонгир бўлмаганман. Сениям, қизларимнйам яхши кўраман. Бу гал ҳам пешонамизга ёзилгани бўлади!

— Бу кишига ўзига ўхшаган полвонгина ўғиллар туғиб бермоқчи эдим...

Саодат чуқур тин олди. Унинг ёшлик латофати кетиб улгурмаган чиройли юзида алланечук умидсизлик акс этган эди. Тошмурод полвон хотинининг оҳуниқидек йирик-йирик, тим қора кўзларига термулиб қолди. Ундан бир хушхабар уққандек, беихтиёр жилмайди...

Тошмурод полвон эрталаб одатдагидек кўрадаги қўйларини яйловга ҳайлади. Қишлоқ адоғидаги янтоқзорга қўйларини ўрдириб юборди-да, чопонини ерга тўшаб ёнбошлади.

Бийдай даштга сукунат чўккан эди. Тийрамоҳнинг майингина офтобида тобланиб ётган Тошмурод полвонни яна ўй-хаёллар оғушига олди. Бир йил бурун Чоршанбийойнинг кўпқарисиди юз берган воқеа хаёлида жонланди.

Мана, у улоқни тақимига босганча Қорақўзни елдириб кетаяпти. Жонивор марра сари гўё қанот боғлаб, учали...

Дафъатан кўз ўнгида Бешим чавандознинг газабдан буришиб кетган башараси пайдо бўлди.

Тошмурод полвон Қорақўз билан жарликка қулаяпти... Ҳозиргина жон берган Қорақўзнинг мудом ёшланиб турувчи маъноли кўзларида бир томчи ёш қотиб қолган...

Ой-куни яқинлашиб қолган Саодат унга мунгайиб қараб турибди...

Ичкаридан чиқиб келган Рўзихол момо лабини тишлаганча супа устидаги офтобани олиб, яна секин уйга кириб кетди...

Тошмурод полвон изтиробли хотиралар чангалидан халос бўлиш илинжида аста ўрнидан туриб ўтирди. Олисла элас-элас кўзга ташланиб турган Қўнғиртов томонларга хазин тикилди. Кўзларидан икки томчи ёш сизиб чиқди...

Ортиқ бу ерда ўтиролмади. Чопонини қўлтиқлаб, янтоқзор томон юрди.

Қишлоқ тарафдан чиқиб келган уч-тўрт отлиқ орасидан Суёнбой ажралиб чиқиб, унга яқинлашди.

— Ҳа, Тошмуродбой, кўй боқиб юрибсизми?

— Кўй боқиб юрибман, Суёнбой ака, — деди Тошмурод полвон алланечук ўксик оҳангда. — Сизлар... Сизларга йўл бўлсин?

Суёнбой унинг ҳолатини кўриб ажабланди.

— Сарман чўпоннинг кўпкарасига бораяпмиз. Улоқ чопмасак ҳам, томоша қилиб келамиз-да, бизлар.

— Айтгандай, бугун кўпкари бор-а, — деди Тошмурод полвон нимадир ёдига тушгандек синиқ жилмайиб.

— Эмаса, биз борайлик, Тошмуродбой.

Тошмурод полвон индамай кўя қолди. Суёнбой яна нимадир демоқчи бўлиб оғиз жуфтлади-ю, фикридан қайтиб, ортига бурилди.

— Чўх, жонивор!..

Тушга яқин Тошмурод полвон кўйларини ҳайдаб келиб, кўрага қамади. Ҳовлида ҳеч ким кўринмасди. Шу пайт ичкаридан Зиёда шошиб чиқиб келди.

— Сингилларинг қани, қизим?

— Ўғилой уларни Назира янгамникига олиб кетувди, — деди Зиёда ерга қараб. — Онаминг сал мазаси йўқ... Ирисгул момони чақириб келиш учун кетаяпман.

Тошмурод полвон гап нимадалигини тушунди. Уйга киришини ҳам, ортига қайтишини ҳам билмай, серрайиб туриб қолди. Сўнг бир қарорга келиб, сайисхона томон юрди.

Қашқа дўнон одатдагидан безовта эди. У тинимсиз пишқириб, қоziқ агрофида айланар, баъзан асабий тарзда кишнаб, кўкка сапчирди.

Тошмурод полвон охур чеккасига омонатгина чўкиб, отнинг ҳаракатларини бефарқ кузатгансиб ўтирарди. У сиртдан хотиржам кўрингани билан ўзини кўярга жой тополмас, юрагида алланечук қадрдон, изтиробли бир ҳаяжон ҳаракатга келган эди...

Саодатнинг тўлғоқ азобидаги заифгина фарёди эшитила бошлаганида у илкис уйқудан уйғонгандек сапчиб ўрнидан турди. Тезгина Қашқа дўнонни эгарлаб, эгарга сакраб минди-да, сағрисига қамчи босди. От ҳам шуни кутиб тургандай, ўқдек олдинга отилди.

Ирисгул момо билан шивирлашиб ниманидир муҳокама қилаётган Рўзихол момо шовқинни эшитиб, дераза пардасини хиёл кўтарган куйи ташқарига мўралади.

— Тинчликми, моможон? — деб сўради тўшакда паришон чўзилиб ётган Саодат безовталаниб. — Нима дупурлади?

— Тошмуроджон от миниб ўтди, қизим, — деди Рўзихол момо пардани зичлаб ёпа туриб.

— Ўелингиз қаёққа кетди?

— Кўпкарига кетди, болам, кўпкарига! — деди Рўзихол момо хотиржам оҳангда.

* * *

Баланд қирлар пойидаги кенг-мўл майдонда кўпкари авжида. Улоқ устида улкан издиҳом денгиздек чайқалади. Қирларнинг устида қалдирғочдек тизилишган томошабинлар чавандозларнинг хатти-ҳаракатларини диққат билан кузатишади.

Бирдан давра жонланди. Бешим чавандоз улоқни тақимиға бостириб, издиҳомдан ажралиб чиқди. Пайт пойлаб турган четтирлар унинг олдини ўраб чиқишди. Аммо Бешим чавандоз усталик билан уларга чап бериб, илгарилаб кетди.

— Ҳалол! — дея овоз берди Кўчқор баковул. — Бешқудуқлик Бешим чавандознинг зоти ҳалол!..

Ҳозиргина давранан улоқ айириб чиққан Бешим чавандоз бадани жиққа терга ботган қорабайирдан тушиб, жиловини ёнида турган кўктўнлилик Содикбойга тутқазди.

— Бугун отинг билан уч марта зот тақим қилдик, етади. Буни чеккага чиқариб, яхшилаб совут.

— Совринням бизнинг қорабайир билан айирсангиз, девдим, Бешим ака...

— Йўқ, Содикбой. Жонивор анча толиқди, панд бериб кўйиши мумкин. Совринга ўзимнинг Тўриқ қашқани асраб кўйганман.

Шу пайт Раҳмат қассоб тагидаги қизил бияни кичаб, уларнинг ёнига етиб келди.

— Бир гап айтсам, ишонмайсиз, қудабой, — деди у халлослаб. — Ҳозиргина Тошмурод полвон келиб, улоққа кўшилди.

— Нима? Тошмурод? — дея сўради Бешим чавандоз ҳайрон бўлиб. — Ҳазиллашмаяпсизми, қассоб?

— Ўзим кўрдим! Тагида бизнинг Қашқа дўнон. Ўзиям, жонивор отмисан от бўлибди-да. Нақ туёқларининг тагидан учқун сачрайди-я!

— Тўриқ қашқа қани? — дея бақирди Бешим чавандоз сабрсизлик билан теваракка аланглаб. — Тезроқ олиб келинлар!..

Бу пайтда Тошмурод полвон ўзига қизиқиш билан тикилиб турган одамлар кўз ўнгида Қашқа дўнонни давра сари ниқтар, аммо от издиҳомга киришдан кўрқаётгандек, саркашлик билан орта тисариларди. Кетма-кет уринишлари наф бермагач, у ноилож ўзини четга олди. Одамлар орасида шивир-шивир бошланди. Кимдир эшитарли овозда "Тошмурод ҳам манзилиги етиб келибди!" деди.

— Мени шарманда қилма, жонивор! Чўх!

Ориятнинг зўридан терлаб кетган Тошмурод полвон отнинг сағрисига устма-уст қамчи туширди. Бундай муомалага ўрганмаган Қашқа дўнон жон аччиғида издиҳомга ўзини урди. Кенг, бақувват умгани билан отларни четга суриб, улоқ томон интилди.

Тошмурод полвон давра ўртасига етиб улгурмай, Бешим чавандоз улоқни айириб чиқди. Кўчқор баковулнинг таниш ҳайқириғи янгради:

— Ҳалол! Бешқудуқлик Бешим чавандознинг зоти ҳалол!..

"Синалмаган отнинг сиртидан ўтма" деб бекорга айтишмаган экан. Шу кунни Тошмурод полвоннинг Қашқа дўнонни йўриғига юргизиши қийин бўлди. У бир амаллаб ўртага кириб, энди улоққа энгашиганида ҳали катта давраларнинг ҳавосини олиб ўрганмаган жонивор хуркаклик билан ўзини четга олар эди. Анча вақт уриниб бир ишнинг уддасидан чиқолмагач, Тошмурод полвон таваккал қилганидан афсуслана бошлади.

Бу орада кўпқари охирлаб, Кўчқор баковул сўнгги зотни эълон қилди:

— Сарманбой кўпқарисининг совринига гижинглаган саман той атаган. Ким олсаям, ҳалоллаб олсин!

Давра бир зумда талотўп бўлиб кетди.

Тошмурод полвон бу ўзи учун сўнгги имконият эканлигини ич-ичидан ҳис этиб турарди. Ноаён бир куч уни олға ундади. Қашқа дўнон ҳам унинг ҳолатини ҳис этгандек ортиқча қайсарлик қилмай, даврага ўзини ўрди. Ниҳоят, Тошмурод полвон энгашиб, улоқнинг оёғидан қўшқўллаб ушлади. Бироқ отлар оёғи остида топталиб ётган улоқни ердан узиб олиш осон эмасди. Шу пайт Тўриқ қашқани миниб олган Бешим чавандоз бўрон кўпган денгизда сузиб юрган улкан кема каби чайқалганча давра ўртасига етиб келди...

Бир муддатдан сўнг иккаласи даврандан ажралиб чиқишди. Юзлаб отлиқлар уларнинг орқасидан эргашиди. Олдини ўраб чиққан четтирлар жон-жаҳди билан улоқ таллашиб кетаётган рақибларга яқинлашишнинг чорасини тополмай, ёнма-ён от қўйиб боришарди. Аста-секин улар ҳам ортда қола бошлади...

Бешим чавандоз илкис улоқни силтаб тортиди. Бундай ҳолатга илк бор дуч келган Қашқа дўнон қалқиб кетди. Мувозанатни йўқотган Тошмурод полвон улоқни қўйиб юбориб, отнинг бўйнига ёпишди. Ўзини ўнглаб олгач, яна олдинга интилди. Уни кўриб, Бешим чавандознинг афти буришиб кетди. Улоқни нариги томонига оширмакчи эди, улгурмади; Тошмурод полвон чаққонлик билан улоқнинг пойчасига чанг солди.

Боши узра оқ ялов ҳилпиратиб турган суворийгача бўлган масофа тобора қисқариб бормоқда эди.

Бешим чавандоз билан улоқ тортишиб бораётган Тошмурод полвоннинг кўз ўнгида ўзига мунгайиб термилиб турган ҳомиладор Саодатнинг маъсум қиёфаси жонланди. Даъфатан тасавурида бот-бот тушларида кўрган, пешонасидаги қашқаси юлдуздек порлаб турган чиройли саман тойчоқ намоён бўлди...

Тошмурод полвон танасига аллақандай бир куч ёғилаётганини ҳис қилди. Улоқнинг пойчасини чангадек сиқиб турган қўлларининг томири бўртиб чиқди. Улоқни шиддат билан тортиб, отини ёнга бурди.

Бешим чавандоз жон ҳолатда улоққа ёпишди. Тўриқ қашқа ўз наслидан дунёга келган, навқирон танасидан тийиқсиз куч-қувват ёғилиб турган Қашқа дўноннинг шиддатига дош беролмай, илдизи билан кўпорилган кекса чинор каби гурсиллаб ерга қулади. Узангидан оёғини чиқаришга улгурмаган Бешим чавандоз отнинг тагида қолиб кетди.

Тошмурод полвон "қора"га етиб, улоқни ерга ташлади. Суворий шу заҳоти боши узра кўтариб турган яловни пастга туширди.

— Ҳалол! — дея ҳайқирди орқада от қўйиб келаётган Кўчқор баковул. — Манғитқиллоқлик Тошмурод полвоннинг зоти ҳалол! Саман тойни олиб келинлар!..

Ерпарчин бўлиб йиқилган Тўриқ қашқа жон ҳолатда ўрнидан туриб кетди, унинг эгари ён томонга оғиб

қолганди. Бошидан телпаги учиб кетган Бешим чавандоз афтодаҳол қиёфада ерда беҳуш чўзилиб ётарди. Тошмурод полвон тезгина отдан тушди-да, чопиб бориб, унинг гавдасини ўнглади. Бешим чавандознинг беҳисоб чандиқлар билан қопланган дағал чехрасида гўё қачонлардир моҳир ҳайкалтарош томонидан ўйиб ишлангандек мудом ўзгармайдиган газаб ва нафрат аломатлари изсиз йўқолиб, ўрнини маъсум бир осойишталик эгаллаганди.

Тошмурод полвон кўксига бир илиқлик ҳис қилди. Билинар-билинемас пайдо бўлган бу ҳарорат вужудига ёйилиб, уни бўшаштирди. Кўзлари қум тикилгандек ачиша бошлади. Шу топда у ёшлиқда йўқотган қадрдон жўрасини қайта топганини ич-ичидан ҳис қилмоқда эди.

Бешим чавандоз аста кўзини очди. Сал ўзига келгач, Тошмурод полвоннинг қучоғидан халос бўлиб, чўнқайиб ўтирди.

Ўз эркига қўйиб берилган Қашқа дўнон нарироқда ҳаракатсиз зингайиб турган Тўриқ қашқага яқинлашиб, унинг тумшугини искалади. Тўриқ қашқа ҳам бошини кўтариб, унинг бўйни, ёлини ҳидлади. Сўнгра иккаласи лўкиллаб нари кетди.

Бу манзарани лоқайд кузатиб ўтирган Бешим чавандоз беихтиёр Тошмурод полвонга қаради. Уларнинг нигоҳлари тўқнашди. Бешим чавандоз ундан кўзларини олиб қочди.

Тошмурод полвон ўрнидан туриб, унга қўлини узатди.

— Тур ўрнингдан, Бешим.

Бешим чавандоз нима қилишни билмай бироз иккиланди, мадад кутгандек теваракка аланглади. Ниҳоят, бир қарорга келиб, Тошмуроднинг қўлидан тугди.

* * *

Тошмурод полвон шу куни кўпқаридан саман той етаклаб қайтди. У бийдай дашт оралаб ошиғич уйига кетиб бораркан, бот-бот етовидаги зотдор тойга қараб кўяр эди. Унга тикилган сари кўзлари тўймасди. Пешонасидаги қашқаси юлдуздек чарақлаб турган саман той унга жуда таниш эди. У мудом тушларида шу тойни етаклаб юрарди...

Қишлоқ чеккасидаги қадрдон хонадонига яқинлашгач, Тошмурод полвон отининг жиловини тортиб, умид, хавотир аралаш ўша томонга тикилиб қолди. Узоқ кутилган хушxabарни айтиб, суюнчи олиш илинжида йўлига илҳақ кўз тикиб ўтирган қизлари шодон қийқиришиб у томонга югуришди. Уй ичидан чиқиб келган Рўзихол момо ҳам ёш боладай уларнинг кетидан эргашиди.

Тошмурод полвоннинг чехраси ёришди. "Чўх, жонивор!" дея отини ниқтади. Қашқа дўнон йўртиб кетди.

Пешонасидаги қашқаси юлдуздек чарақлаб турган саман той ҳам югуришга тушди. Унинг шамол бир маромда ҳилпиратиб ўйнаётган кумушранг тусли майин ёлию узун думи суворийнинг боши узра баланд кўтарилган яловни эслатиб юборарди.

Фароғат ХУДОЙҚУЛОВА

Биз юрлаган йўллар кўп

ГЕН ЙИҒЛАМА

Аёл, сен исёнлар ичра огоҳ бўл,
Шодликдан сўнг озор этса йиғлама.
Умиду ишончлар мудом ёруғ йўл,
Фақат баҳор ташлаб кетса йиғлама.

Дунё яралгандан бир оғриқ яшар,
Муҳаббат бағрингни ситса йиғлама.
Умрингнинг энг сўнги лаҳзасида ҳам,
Ёринг ўзга ёрни кутса йиғлама.

Бағринга босганда уфқ гулларин,
Боғларинга хазон этса йиғлама,
Исмингни унутиб қалбинг йўлидан,
Дўстларинг чап томон кетса йиғлама.

Тўсмагин хаёлинг шамолларини,
Улар тунни вайрон этса йиғлама.
Жонингдан бир нарча узиб олганинг,
Болангдан хатолар ўтса йиғлама.

Демакки, шахдингдан бардош яратган,
Ул бардош ёвларнинг бағрин тигласин.
Меҳр туғларини баландроқ тутгин,
Сенинг пойингда ер-осмон йиғласин!..

ХАВОТИР

Мени енгаман деб ўйлама, ҳаёт,
Ҳали бу жонимда матонат бисёр.
Сенга баҳо бериб адашсам, агар,
Йўлларимга қурсанг бузилмас бир дор.
Ўйлама, у дордан бўйим баланддур,

Ҳар нени ўйласам ўлим баланддур.
Бошимда чалсанг ҳам ўлим куйини,
Ҳижронда тириклик куйи баланддур.
Менинг ўз-ўзимдан хавотирим йўқ,
Тош тўла йўлингни кўрсат-чи, қани?
Менга ўчакишиб, алам устида,
Хоҳлаган кўйингга солма бошқани,
Мени енгаман деб ўйлама, ҳаёт!..

* * *

Биз юрмаган йўллар кўп ҳали,
У йўллардан ўтмоғимиз шарт.
Ғолиб етмоқ учун манзилга,
Сўздан шамшир тутмоғимиз шарт.

Балки қонли, шонли бу йўллар,
Хушёр бўлинг, ўтқир кўз билан.
Сиз ғанимни қилч биланмас,
Яксон қилинг битта сўз билан.

Биз юрмаган йўллар кўп ҳали...

АЁЛ

Аёл, кўзинг ёшларини яширасан,
Тиконларин беркитгандек атиргуллар.
Шамолларнинг тилларига тушунарсан
Улар сенга тошдан қаттиқ бардош йўллар.

Йўлларингнинг гардларини яширасан,
Ортингдаги гийбатларнинг охири йўқ.
Сен номарддан гарчи меҳр кутмагансан,
Йўлларингни ёритар бир кафтгина чўғ.

Отмаётган тонгларингни яширасан,
Меҳринг билан порлаёттир охир Куёш.
Ахир тоғлар тоғ бўлди-ку, замин гувоҳ,
Пойинг ўтиб, қўйганида кўксингга бош.

Туйгуларинг, сўзларингни яширасан,
Баҳши дoston куйлаб ўтар болангдан ҳам.
Жаҳл қилса, дил тилса-да зардалари,
Нолимайсан, ҳатто ёмон болангдан ҳам.

Шунданмикан, бир сўз демай, табассум-ла,
Ўзгаларнинг дардларини олдинг, АЁЛ!
Минг асрки сени ҳеч ким тушунмади,
Ўша-ўша сирлигингча қолдинг, АЁЛ!

ТУН

Тун мотам куйини чалмоқда,
Осмонда юлдузлар
Кўринмас.
Тонгни ҳам сөгинмай қўйибман,
Айрилиқ майдан бўлиб маст.
Сиз кетгандан сўнг.

Гунчалар кўзини очмайди,
Борлиқда ҳукмрон
қаҳратон.
Бир марта ортига қайтмайди,
Баҳорим,
Кутгандим чекиб жон.
Сиз кетгандан сўнг.

Умримнинг энг маҳзун дамлари,
Тугамас,
Унутмас ишқни ҳам.
Мен нечун, бу адаш йўлларда
Ўзимни ўйладим, бунча кам,
Сиз кетгандан сўнг.

* * *

Қушларга ҳавасим келади менинг,
Юксалиб, қўёшда тоблар қалбини.
Нега, деб сўрасанг, сабаби улар
Биздан кўпроқ билар Ватан қадрини.

Шавкат ЁДГОРОВ

НУРОТА ТОМОНЛАРДА

Ҳикоялар

КҮЧИШ

— Буларни нима қилсам экан, олиб кетайми...

У капрон арқон билан тахлам-тахлам қилиб боғлаб ташланган китобларга қараб ўйланиб қолди. Эскириб адо бўлаёзган курсига омонат чўкар экан, китоблардан бирини «той» ичидан суғуриб олди: «Жамиятшунослик хрестоматияси». Яқин орада қўл тафтини кўрмаган китоб муқовасидаги қотиб қолган оҳак юқини енгил билан артиб ташлади. Қўйма мато қопланган пишиқ муқова ҳалиям тароватини йўқотмабди. Уни варақлар экан, ўзини умрида биринчи марта китоб ушлаётган одамдай ҳис қилди. Димоғига урилган жудаям қадрдон, жудаям тоғли, таниш исдан ҳушёр торғди. Бу ахир китоб иси-ку! Фақатгина китобда бўладиган, бошқа ердан топиб бўлмайдиган қандайдир ажиб, унутилаёзган хотираю туйғуларни эсга соладиган ис! Китобни юзига қошлаб тўйиб-тўйиб ҳидлади. Негадир кўнгли тўлиб, йиғлагиси келди. Сўнг бир нима эсига тушгандай шошиб муқованинг ички томонига кўз ташлади. Ўзига таниш, қадрдон ёзув: «ТошДУ — 1984. Апрель. Шахсий кутубхона...».

«Йигирма йилдан ошибди. У пайтлар умримнинг баҳори эди. Ўзим ҳам баҳорни, айниқса апрелни севардим...»

— Нази, нима қилаяпсан? Шу пайтда китоб ўқишга бало борми? Турсанг-чи, машина келгунча нарсаларни тахлаб улгуриш керак.

Иддао билан қараб турган эри кўзига дағалу нотавон кўриниб кетди.

«Сиз ниманиям тушунардингиз, қирққа кириб битта китоб ўқимаган одам! Мен ахир... Мен ахир мана шу китобларни ўқир эдим бир пайтлар. Мен бозорчимас, ўқитувчи эдим-ку! Мени китобларим билан бирпас холи кўйинг», — дегиси келди. Лекин оғзидан умуман бошқа сўзлар чиқди:

— Китобларни... Китобларимниям олиб кетамизми?

— Керагини ол. Юкни кўпайтириб нима қиласан? — эри яна бир нималарни мингирлаб, нариги хонага чиқиб кетди.

Унинг нималар деганини ўзича тахмин қилди: «Қорин тўйдирармиди шу китобларинг? Макулатурага топшириб қутуламан шекилли?»

Бунга қолса ҳаммасини иккита кирсовунга алмаштириб юборади.

Китобни очиб дуч келган қаторни ўқий бошлади: «Маркс ва Энгелс тараққиёт ҳақидаги жуда ҳар тарафлама, мазмун жиҳатидан бой ва чуқур таълимот бўлган Гегел диалектикасини классик немис философиясининг энг буюк ютуғи деб ҳисоблардилар. Улар тараққиёт ва эволюция...». Уф-ф, шуларни ўқиган эканман-да бир пайтлар кўзимнинг нуруни тўкиб. Тушунган бўлсам керак-да, а!»

— Ойи, нима қиялпсиз? Четроқ туринг, — қўлида ўзиданам каттароқ қоғоз кути кўтарган кўйи тепасида турган қизига хаёли чалғиди.

— Акангни чақир, қизим, — деди-ю, қизининг чақиришини кутиб ўтирмай, ўзи чақирди: — Бобур, бу ёққа қаравор.

Сўнг салқиб қолган «той»дан яна бир китобни суғурди: «М. Булгаков. Мастер и Маргарита». Қизиқ, русча китобларниям ўқирдим-а. Буни қачон ўқувдим? Маргарита, Маргарита... Ҳа-а, қалбини шайтонга сотган аёл Марго! Эсладим сени»

Яна бир нималар эсига тушгандай кулиб қўйди. Гўё китобни очса иблис Воланд чиқиб ҳаммаёқни абгор қиладигандай уни очмай, жойига тикиб қўйди. Тепасига келган ўғлидан сўради:

— Бобур, китобларни нима қиламиз, олиб кетамизми? — гапи ялиниш оҳангида чиққанига ўзим ҳайрон қолди.

— Вой, ойи, булар ҳаммаси э-эски китоблар-ку. Янги уйга обориб нима қиламиз буларни? — «Даракчи»да ўқувдим, Европадаги битта шаҳарда одамлар янги уйга қўча ҳамма эски нарсаларини ташлаб юборар экан? — деб қўйди қизи.

— Сен жим тур, қаердаги гапларни гапиравермай, — жеркиб берди ўғли.

— Китобнинг эскиси бўлмайди, қизим. Сен айтгандай ҳамма эски нарсаларни ташлаб кетсак, нимамиз қолади?

— Майли, ойи, олиб кетамиз. Лекин бу китобларингизни барибир ҳеч ким ўқимайди, — шундай деб ўғли нари кетди.

— Ҳаммаси кириллча бўлса, — деб яна гап қўшган қизи кета туриб китоб боғламини беписанд тепиб ўтганига кўзи тушиб, ўзини тутиб туролмади.

— Тепма китобни, бефаросат. Кўзинг оқиб тушмасин яна. Сенлар ўқимасанглар, ана, Нафиса ўқийди. Ҳеч бўлмаса, невараларимдан биронтаси китоб ўқийдуган чиқиб қолар.

Яна бир нималар демоқчи бўлди-ю, индамади.

«Булар отасига тортиди, — ўйлади у. — Қўлига китоб ушламайди. Тўнғичим Нафиса тузук. Яхши ўқияпти, шеър-пер ҳам ёзадигандай чоғи бор. Асли айб ўзимда. Мактабдан кетиб кўп нарса йўқотаяпман».

Беихтиёр қайкунги эри билан кечган суҳбатни эслади.

— Мактабнинг олдидан ўтаётганимда дарсга кўнғироқ чалинганини эшитсам, ўқитувчилик давримни кўмсаб, бир бошқача бўлиб кетаман. Рухсат бўлсаю бир соат мазза қилиб дарс ўтиб олсам... — деб эрига дардини тўқувди ўшанда.

— Сенга бозорга чиқ менга қўшилиб, демовдим шекилли, — ўйиб олди эри. — Ҳалиям кеч эмас, ана Саиднинг хотини яна бинойидай мактабга қатнаб юрибди.

— Ростданми, Малоҳат мактабга қайтибдими? Бизнеси зўр деб эшитувдим-ку ё синганмикин? — шундай дейишга деди-ю, ичида қандайдир илинж пайдо бўлган эди ўша пайт.

Ўшанда эрининг: «Яна қайтсанг эплаб кетарминг? Сен олий тоифали эдинг шекилли»

— деганига эътибор бермаган эди.

Ҳозир ўйланиб қолди. «Орадан ўн йилча ўтиб кетди. Дастурлар, талаблар ўзгариб кетган дейишади. Қайтсам, яна аввалгидай дарс бера олармикинман?».

Ўтган йили кузда бозорга уни бир йигит сўраб келди. Галстук таққан, зиёлинамо йигит. Аввалига ҳайрон бўлди. Текширувчилардан деса, қўлида бир даста гул.

— Танимадингиз-а, опа, ўқувчингизман, — дейди кулимсираб.

— Танияпман, — деди ёлғонлаб, — фақат исмингизни эслаёлмай турибман...

— Шухратман, Жумаев. Мактабда ўқитгансиз.

— Ҳа-а, Шухратжон, яхши юрибсизми?

— Яқинда номзодликни ҳимоя қилувдим. Шунга раҳмат айтиб ўтай девдим, — деб қўллари қовушмайгина гулдаста узатиб турибди.

Шошиб қолди. «Раҳмат, раҳмат», — дейди нуқул.

Бироз ўзига келиб сўради:

— Қайси фандан?

— Тарихдан, опа, мактабда қизиқтириб қўйган экансиз...

Бир бошқача бўлиб кетди ўшанда. Кўп кунлар гапириб юрди: «Олдимга «кандидат наук» шоғирдларим келиб туради...»

Анча ўй суриб қолган экан чоғи, эри олдига келиб турганини ҳам сезмабди.

— Шундай қилиб нима бўлди? — деди эри кулимсираб. Афтидан у нариги хонадан туриб унинг китоблар устида ўй суриб қолганини обдон кузатган ва бир хулосага келиб қўйган эди. — Олиб кетамизми китобжонларингни?

Боя нотавон туюлган эри бинойидай кўринди. Кулиб юборди. Сўнг жиддий туриб деди:

— Ҳаммасини олиб кетаман. Биттасиниям ташлаб кетмайман. Ҳаммаси... Ҳаммаси меники.

Мен ҳали муаллимликка қайтаман. Ўзимнинг устимда кўп ишлайман.

Утилмай, ўта олмай қолган дарсларимнинг ҳаммасини ўтаман. Шундай дарслар ўтайки, ўқувчиларим фан доктори, йўқ, академик бўлиб чиқисин!

— Сенга ишонаман, Нази, — эри шундай деганча китобларни каттақон қоғоз қутига жойлай бошлади. Унга ўғли, сўнг қизи қўшилди.

УНУТИШ

Суннат муаллим кенжа қизини узатапти. Ким нима деса десин, тўй қилишни камбағалга чиқарган. Бой одам тўйида бир йилда, камбағал беш-ўн йилда топганини тўкиб-сочади. Шунгами, камбағалнинг тўйи тўйдай бўлади.

Айри зардоли остидаги чорпояга жойланган чолларнинг ҳангомасини ўртачароқ шафтолидай келадиган ўрикларнинг ерга парсиллаб тушиши узиб-узиб қўяди. Бир нафас гапдан тўхтаган эзма чоллар ерга тушиб, данаги бир бўлак, эти бир бўлак бўлиб қолаётган меваларга қараб тамшаниб қўйишади. Таралган ширғимтил ис иштаҳасини кўзғайди шекилли, дастурхондаги ҳозиргина ювиб келтирилган меваларга бирварақайига қўл узатишади.

Пойғароқда ўтириб олиб ҳеч кимга гап

бермаётган Сухроб бобо елкасини қисиб ҳиринглайди:

— Бу маллимнинг ўчи бор бизда! Бир кўрқитай деб атай шу ерга жой қилган!

Гапга қўшилмайгина ўтирган Иззат бугалтир бир гимирлаб олиб оғиз жуфтлайди:

— Куёв бола нима иш қилар экан?

Кўча бошидан чўзиб-чўзиб сигнал бериб келаётган машиналарнинг шовурида унинг саволи жавобсиз қолади.

Осойишта тўйхона бирдан жонланади. Бесаранжом хотин-халаж, томошаталаб бола-чақа дарвоза томон шошади.

Қатор-қатор машиналар тўғри келган жойга қантарилиб, улардан узун-қисқа бўлиб олифтанома куёв жўралар тушиб келишади. Атрофга беписанд

кўз ташлаб сигарет тутатаётган йигитчалар куёв йигит ўтирган машина олдига тўпланиб олишади.

Оппоқ "Нексия"дан тушган уч-тўрт аёл бироз солланиб туришгач, қудағайларнинг қистови билан ичкари кириб кетишади.

Дарвоза томондан Отабек мулланинг қораси кўринади. У чорпойда ўтирган чоллар томонга йўл солади. Қисқа дуои фотиҳадан сўнг узилиб қолган суҳбат янгидан бошланади.

Гап жиловини яна қўлга олган Сухроб бобо одатига кўра мулла Отабекни саволга тутиб бошлайди.

— Бир нимани сўрайман деб юрувдим, ҳозир эслаялмаяпман-да. Хў-ўш, бу, нико қийиш ўзи кимларга буюрилган?

— Ҳар сафар шуни сўрайсиз-а, Сухроб бова, — дейди мулла Отабек кулиб.

— Бенамоздан бошқа лубой одам нико қийса бўлади, фақат маънисини билса бўлди, — гапга аралашади чоллардан бири.

— Сен гапга аралашма, — тенгқурининг гапини кесади Сухроб бобо, — нико бир қасамдай гап, ҳар кимам ўқийверса дуруст бўмайди. Ҳа-а, бир нимага тушунмайман. Отам раҳматли Фарғона каналида "баталон" бўлиб кеганиди, бир гапи эсимдан чиқмайди...

Чоллар "яна эски гапни бошлади" дегандай бир-бировларига қараб илжайишади. Дадилроқлари ҳатто томоқ қириб ҳам қўйишади. Сухроб бобо эътибор қилмай давом этади:

— Ўша маҳали, канал қурилишида бир жигит бир аялни хотин қилиб олсаи бўганда нико қиядиган одам топилмаганакан.

— Фарғона томонларда-я? — луқма ташлайди боя гапи бўлиниб изза бўлган чол.

— Сен гапни эшит, — Сухроб бобо уни яна жеркийди. — Илми борлар бўса бўгандир, лекин қўрққан-да! Билсанг, у замонда мулламан деган одам қулоғини ушлаб кетган. Отам раҳматли қараса, бояги жигитминан аял никосиз қолиб кетадиган. Шартта ўртадан чиқиб ўзи никосини қийиб ташлабди.

— Билган бўса ўқиган-да... — атайин яна унинг жигига тегади тенгқури.

— Мен нима деяпман, отам нико қийиб юрган бўмаганакан. Ўзининг айтишича, олдин икковининг розилигини сўрапти. Сўғин бир коса сув қўйиб, "қулху валлоху аҳад"ни етти қайтариб, "энди ҳалол" деб юборибди. Раҳматли то ўлганча шуни ўйлаб кетди. Ўзинияммас, бояги жигит минан аялни ўйлаб кетди, бенико қомадимикан деб.

Чоллар ҳар доимгидай бир муддат жимиб қолишади.

— Ўзбек бўганаканми? — сўрайди ниҳоят чоллардан бири.

— Ким?

— Бояги жигитни айтаман?

— Ўзбекдир-тажикдир, бир мусурмоннинг боласи бўган-да, — дейди энсаси қотган Сухроб бобо. Сўнг мулла Отабекка юзланиб сўрайди: —

Шунинг жавоби нима бўлади, мулло улим?

У энди-энди қариликни бўйнига олиб чоллар даврасига бугун қўшилган Иззат буғалтирга "гапни эшит" дегандай қараб олади.

Мулла Отабек ҳам жавобга шошмайди. Ёнидаги қариялардан нажот кутади, садо бўлмагач, илжайиб, ўзини ўйлаётганга солади. Шу пайтда ичкаридан хабарчи келади: никоҳ қийиш маросимини бошлаш керак. Мулла Отабекни ҳовли этагидаги уй томон бошлаб кетишади. Шу билан Сухроб бобонинг одатдаги саволи одатдагидай жавобсиз қолади.

Гапдан гап чиқиб, чоллар бир пайтлар ўзларининг никоҳини қийган муллалар ҳақида эслаб бошлашди. Улар бири олиб, бири қўйиб кўрган-билган муллаларига таъриф келтираётган пайтда Иззат буғалтирнинг нафас олгани билинмай қолди.

Кўзларини юмиб, гоҳ икки қоши ўртасига бармоқ қўйиб, гоҳ калта соқолини асабий тутамлаётгани унинг ниманидир эслашга бефойда уриниб ўтирганини кўрсатарди. Ҳаммасини эслаяпти: "комсомол тўйи"ниям, раҳматли Муса раиснинг сўз олиб гапирганию "горка" деб бақирганигача кечагидай эсида. Лекин шу... никоҳини ўқиган муллани эслаёлмасди-да.

Ўйланиб ўтирди, ўтирди, бўлмади. Илкис ўрнидан туриб чорпоянинг зинасигаям қарамай ерга оёқ ташлади. Пойабзалини қидириб бироз каловланиб турди. Бир қатор терилган ковушлар орасидан туфлисини топиб оёғига илди. Сўнг чолларнинг "ҳай-ҳай, нима гап", деганигаям қарамай жўнаб қолди.

Чолларнинг гурунгидан файз кетди.

— Одам бола-чақадан тинмаса қийинакан, — салмоқлаб гап бошлади Сухроб бобо.

— Катта ули ҳалиям бедаракма? — сўради тўрда ўтирган жиккак чол.

— Бедаракликка-ку бедаракмас, ўриснинг юртида юрганмиш. Ўн йил бўлди-ёв, ота-онам борида деб бир йўқламайди. Дарди ичида буғалтирнинг.

— Кенжаси яна қамалди деб эшитдим?

— Муштдайдан нашаванд бўган боладан нима кутасан бошқа. Қизини айт, бир рўзгорни гуллатадиган аял. Яна эрдан қайтиб кепти.

— Шундай одамнинг болалари беҳосият чиқди-а, Сухроб? Уч боланинг бировиям одам бўмади.

— Бари ҳаром едиргандан.

— Худодан кўрқ, Сухроб. Буғалтир комунис бўган, кўп ҳаром емаган...

Дарвоза томонда кампирини судрагандай олиб келаётган Иззат буғалтир кўриниб, чолларнинг гапи узилиб. Иззат буғалтир кампирини етаклаб тўппат-тўғри келин-куёвга никоҳ ўқилаётган уйга томон кетгани чолларни безовталаб қўйди.

Чоллар имиллаб етиб келганда хона ўртасида Иззат буғалтир бир нуқтага тикилган қўйи ҳайкалдай ўтирар, кампири эса елкалари силкиниб-силкиниб йиғларди. Мулла Отабек қироат билан никоҳ дуосини ўқир, ўқигани сайин унинг кўзларидан ҳам ёш қуйиларди.

Дилором ДИЛХОҲ

ҚҮРҒОН ШАМОЛИ

Оқтов, Қоратовдан акс садо қайтди,
Бўғзида қоларми булбулнинг байти,
Мен келдим дўмбиранг зунг қолган пайти,
Кўнглимни тилади ишқу аъмоли,
Сочимни силади Қўрғон шамоли.

Бир элни жам қилган оловинг қани?
Қалаган дилларга "қалов"инг қани?
Танглайга берганда тиловинг қани?
Елпиниб оққурай оппоқ рўмоли,
Сочимни силади Қўрғон шамоли.

Етти авлодинга етганда дориб,
Эшитганнинг дилдан дард ғами ариб,
Мен муштипар келдим бунда ахтариб,
Бунда бир боғ кўрдим, рўйи самоли,
Сочимни силади Қўрғон шамоли.

Тилла Момом тергаб келди қошимга,
Есайганда есим ениб ёшимга.
Чечанлигим бало бўлди бошимга,
Йўл кўрсатиб ул ҳам бунда имоли,
Сочимни силади Қўрғон шамоли.

Менинг бу ҳолимни Яккатут билар,
Терма териб айтсам ким ҳам гап улар,
Ўзи бахшисини биларми булар?..
Кўкайимда кўклаб шу бир саволи,
Сочимни силади Қўрғон шамоли.

Кўрдим, қоракиса уруғинг шунда,
Достон, айтимларинг — йўриғинг
шунда,
Тараққос айлаган тўриғинг шунда,
Дедим: Шунда элнинг бахти, камоли,
Сочимни силади Қўрғон шамоли.

ЖУП-ҲО ЖУП

Халқ йўлида

Тоқ йўлларда тойрилдим, жуп-ҳо жуп,
Севдигимдин ойрилдим, жуп-ҳо жуп.

Бўғзида қоларми булбулнинг байти

Жовқур эмас жон олар жуп-ҳо жуп,
Қанотларим қойрилди жуп-ҳо жуп.

Довамас, довушим бор, жуп-ҳо жуп,
Темирдан қовушим бор, жуп-ҳо жуп.
Авра-ю астарлари, жуп-ҳо жуп,
Камзўллар қовушим бор, жуп-ҳо жуп.

Кўш ўримим билакдай, жуп-ҳо жуп,
Эланаман элакдай, жуп-ҳо жуп.
Ақлингизни оларман, жуп-ҳо жуп,
Пари минан малакдай, жуп-ҳо жуп.

Куйимга куй уладим, жуп-ҳо жуп,
Қоя танда қуладим, жуп-ҳо жуп.
Сўровингиз не, билмам, жуп-ҳо жуп,
Мен Худойдан тиладим, жуп-ҳо жуп.

ҲИЁ-ҲИЁ

"Ҳиё-ҳиёси келсин-о, ҳиё-ҳиё,
Товдан туяси келсин-о, ҳиё-ҳиё.
Жетти кўйди жеталаб, ҳиё-ҳиё,
Қидир боваси келсин-о, ҳиё-ҳиё".

Ҳиё-ҳиёси келсин-о, ҳиё-ҳиё,
Ғойибнинг сози келсин-о, ҳиё-ҳиё.
Жигит бўлсин, қиз бўлсин-о, ҳиё-ҳиё,
Пирлари рози келсин-о, ҳиё-ҳиё.

"Кўр мулло"нинг асоси, ҳиё-ҳиё,
Жўғолганда кесин-о, ҳиё-ҳиё.
Шул жорқиним, чироғим, ҳиё-ҳиё,
Бойбичадек бўсин-о, ҳиё-ҳиё.

Кўрпачангни қавидим, ҳиё-ҳиё,
Тўн бўлмаса тинмасман, ҳиё-ҳиё.
Сенга келган балонинг, ҳиё-ҳиё.
Биригаям кўнмасман, ҳиё-ҳиё.

"Ҳиё-ҳиёси келсин-о, ҳиё-ҳиё,
Товдан туяси келсин-о, ҳиё-ҳиё.
Жетти кўйди жеталаб, ҳиё-ҳиё,
Қидир боваси келсин-о, ҳиё-ҳиё".

МОМОҚАЙМОҚ

Момоқаймоқ, момоқаймоқ,
Момом сенга уруғ-аймоқ,
Тонг томчилаб турса вожиб,
Шудрингларга юзни чаймоқ.

Жамалак менга соч эди,
Кўнглим тўқ, белим оч эди.
Толимимга толлар пайванд,
Гуллаган бир оғоч эди.

Тупроқ йўлда "лу-лу" қолди,
Қизғалдоқ қиз, ули қолди.
"Айбдор" ким, топилайин,

Кўрпаларда кули қолди.

Ковушчам тугмаси узук,
Алишди қай кўнгли бузуқ.
Бундан кўра тикон босиб,
Ялангоёқ юрган тузуқ.

"Тошсолар"да тош солар ким,
Ҳовучда тош яширдим жим.
Бугун эса муштимда тош,
Эзғиласам бўлмади қум.

"Қидирмакаш" қидир энди,
Кўздан ёшинг сидир энди.
Қани қавму қариндошинг,
Борди-келди надир энди.

Сут берайин, қаймоқ берай,
Энди сени қайдан терай.
Момоқаймоқ, момоқаймоқ,
Кел, ҳечса бир тушида кўрай.

МОМОЖОН

Тумотойинг туморли-я, моможон,
Қавиқлари бунча нозик кўринар.
Косоваси қонқайған бу кампирлар,
Бир тиши йўқ, қиз бўлай деб уринар.

Менам тумотой кийсама бошимга,
Гул баргидек гулдор рўмол ўрасам.
Сўнг навбати келармиди лачакнинг,
Гал келганда кийгичингни сўрасам.

Иягимдан ўров бўлса кийгичим,
Сўнг чорсини бошигинама ташласам.
Жамалаги жингирлаб жўр бўлади,
Тилло момом қайда қўшиқ бошласам.

Кўкси торнинг тугма узар нимчаси,
Тилло момо, бисотинг айт, ормиди.
Ўла, бундай ўлан айтмай демагин,
Бир бошда минг бузламоқ ҳам бормиди.

"Бу неси?" — деб сўраб эдим, моможон,
Кар қулоқлар иддаолар айлади.
Асли утар-кетар дунё бу десам,
Йўлсизларга йўлимни кўп пойлади.

Кўксим тўла қизил маржон, моможон,
Уммониди сел бўлдима найлайин.
Бу эл менинг ҳолимни бир билмади,
Эл бўлмаса, эл бўлдима, моможон.

Тумотойинг туморли-я, моможон,
Бош кўрганни елка билмай қоларми?
Аздада ҳам йиғи билмас кўп экан,
Бу савдолар бу бошиданам қоларми?!
Тумотойинг туморли-я, Момомжон?

Ғайрат МУРОДОВ,
адабиётшунос.

ИККИ АБДУЛЛА

Ўзбекистон Халқ шоири Абдулла Орипов бир шеърида ўз исми моҳияти ҳақида фикр юритар экан, ҳар қандай замонда ҳам Абдуллаларга осон бўлмаган деган хулосага келган эди.

Қ у р ь о н и

Каримда исмлар осмондан тушади, яъни илоҳийдир мазмунидаги оят бор. Исм (ном) инсон тақдири билан боғлиқ, аниқроғи, унинг келажаги шу исмда яширинган бўлади. Ушбу фикр исботини йигирманчи асрнинг икки буюк ижодкори — Абдулла Қодирий ҳамда Абдулла Қаҳҳор номлари мисолида ҳам кўриш мумкин.

Абдулла (Абдуллоҳ) араб тилидан таржима қилинганда, "Оллоҳнинг қули" демакдир. Кимки, номи қандай бўлишидан қатъий назар, Парвардигорга чин дилдан қуллиқни ихтиёр этса, у мислсиз инъому эҳсонларга сазовор. Мамлакат шоҳи бўлмаганда ҳам, руҳ мулкининг шоҳаншоҳи (ҳоқони) бўлишга муносиб.

Тошкентлик Қодир бобо ва Жосият бибилар кетма-кет ўн тўртта фарзанд кўрадилар. Аммо улар гўдаклигиданоқ вафот этавердилар. Сабрли ота-она навбатдаги туғилган ўғилга Абдулла деб ном берадилар. Тангри таолонинг кароматини кўрингки, шу ўғил ҳам, ундан кейин туғилган болалар (Раҳимберди, Қудратулла) ҳам омон қоладилар, вояга етиб, оилали бўлиб, ўзларидан кўпаядилар.

Худди шундай ҳодиса фарғоналик темирчи Абдуқаҳҳор оиласида ҳам такрорланган. Усанинг бир нечта фарзанди баъзилари йўракда, бошқалари кейинроқ дунёни эрта тарк этиб кетадилар. Фақат Абдулла исми берилган бўлажак буюк адиб омон қолади.

Бундай воқеанинг заминида қандай сир-синаот бор — биз, ожиз бандалар, билмаймиз. Ёлғиз Оллоҳнинг ҳукми, иродаси ўлимдан-да кучли эканини англашимиз мумкин.

Сиртдан қаралганда икки Абдулла орасидаги ўхшашлик ана шу ҳодиса (Ажалдан омон қолиш) билан чегараланганга ўхшайди. Қодирий баҳор фаслида Тошкентдаги боғбон, Қаҳҳор кузда қўқонлик темирчи оиласида туғилган. Бири жадид ҳаракатининг, иккинчиси, шўро даври адабиётининг вакили. Буниси ерга, деҳқончиликка меҳр қўйган, униси эса темир-терсақка, техникага қизиққан. А.Қодирий мажлисларда нутқ сўзлашни ёқтирмаган, А.Қаҳҳор эса ажойиб нотик бўлган...

Аммо бу масалага чуқурроқ разм солсак, уларнинг шахси, ижодлари орасидаги муштараклик гоят серқирра ва кўп қатламли эканлигини кўраимиз.

Биринчидан: бу икки адибни сўзга бўлган меҳр, сўз олдидаги буюк масъулият бирлаштиради. Улар ёмон ёзмаганлар, сўз хазинасини исроф этмаганлар. Шу боисдан ҳам асарларида ҳар бир сўз олмос каби ярқираб туради. Моҳир заргар — сўз устаси қўли уларга сайқал берган, абадиёт салтанати (адабиёт) худудига олиб кириб қўйган. Улар кераксиз гапларни ёзмаганлар, аксинча ёзганларини таҳрир қилиб ихчамлаштирганлар. Оз сўз билан кўп маъно бериш уларнинг ижодига кредо (асосий мақсад) бўлган.

Иккинчидан: аслида юқоридаги ўхшашлик иккала ёзувчи шахсияти билан боғлиқ. А.Қодирий ҳам, А.Қаҳҳор ҳам камгап, камсуқум, камтар инсон эдилар. Уларга манманлик бегона бўлган. Буюк асарлар яратсалар-да, ўзларини оддий-эл қатори одам деб билишган. Минбарларга, мартабаларга интилмаганлар, адабиётдан тамаъ, манфаат кутмаганлар, мақтанишни ёмон кўришган.

Одоб, ҳаё, чуқур маданият уларнинг ички дунёсини ҳаммага кўрсатиб турарди.

Юқоридагилардан ташқари, уларни ушбу инсоний хусусиятлар беэаб турган: мардлик, юксак маънодаги виждон, ҳақиқатпарастлик. Бу уч тушунча бир-бирига боғлиқ, бири иккинчисидан келиб чиққани учун фақат мардоналик жиҳатига тўхталамиз.

Абдулла Қодирий ниҳоятда мард инсон эди. Бу камёб фазилат. У ғаддор замона турланишларига

мослашмаган. 20-йилларда ўтқир фелъетонлар ёзиб, баъзи корчалон тўраларнинг жигига тегади. Улар сени ўлдиришга қотил ёлланган деган мазмунда адибга мактуб юборадилар. Адиб "Муштум" журнали орқали бу дағдагага жавоб берар экан, ўзим ҳам дунёдан тўйганман, дейди пичинг аралаш. Ўлимдан кўрқмаслик, ширин жондан ор-номусни устун қўйиш А.Қодирийга ҳам, унинг ижобий қаҳрамонларига хос хусусият.

Машъум тузумга бўйин эгмаганлиги учун Абдулла Қодирийни икки марта (1926 ва 1937 йил) қамаганлар. У бандиликда ҳам ўзини мардона тутди. Хўрликдан кўра, ўлим афзалроқ, дейди у 1926 йилги суд жараёнида. Қамокдан чиқиб қизгин ижодий ишга шўнғиб кетади ва 1928 йилда иккинчи шоҳ романи — "Меҳробдан чаён"ни ёзиб тугаллайди.

Ёзувчининг фазилатларини у яратган ижобий қаҳрамонлардан ҳам билиш мумкин. "Ўтган кунлар"даги Отабек — мард, диловар йигит. Жаллод Мусулмонкул ноҳақ фитначиликда айбланиб Қўқон ўрдасига келтирилган Отабекка ғазаб ўтини сочганда, у таҳликага тушмайди, "хукмингизни чиқараверинг" дейди босиқлик билан. Бундай жавоб Мусулмонкулдай қаттол кимсани ҳам ҳайратга солади: "Дов юрагинг бор экан, йигит" — дейди завқланиб.

А.Қодирий 1937 йил декабридан 1938 йил октябргача НКВД турмасида бўлган ва суд қарорисиз отиб ўлдирилган. У бандиликда мислсиз қийноқларга баҳодирона бардош берди. У бирор ватандошини қоралаб кўрсатма бермади. Ҳолбуки, бошқалар азоб-уқубатларга дош беролмай, ёлғон айбловларга имзо чекишга мажбур бўлганлар.

Абдулла Қодирий жасорати ҳар бир миллатдошимиз учун фахр ва ибратдир.

Мардлик бобида Абдулла Қаҳҳор буюк инсоннинг муносиб вориси. Унинг таржимаи ҳолидан бундай ноёб фазилатни кўрсатувчи кўплаб воқеа ва далилларни топиш мумкин. Набижон Боқийнинг "Қатнома" асарида ёзилишича, Абдулла Қодирийнинг "Айблов жилди"га имзо чекмаган ягона инсон А.Қаҳҳор бўлган экан.

Ўзбекистон Қаҳрамони, машҳур ёзувчи Саид Аҳмад "Йўқотганларим ва топганларим" китобида устод адибнинг жасоратини кўрсатувчи ҳодисаларни ҳикоя қилган. Адабиётни муқаддас даргоҳ деб билган А.Қаҳҳор хом-хатала, бадияти саёз асарларга муросасиз бўлган, уларнинг муаллифларига ўз фикрини очиқ айтган. Маълум мавқега эга ўртамиёна қаламкашлар шунинг учун А.Қаҳҳорни ёмон кўрганлар. Унга турли йўллар билан тазйиқ ўтказишга, асарларини ёмонотлиқ қилишга уринишган. Жумладан, ўтган асрнинг 60-йиллари бошида "Қизил Ўзбекистон" газетасида "Тобутдан товуш ҳақида" деган каттакон мақола чоп этилиб, унда ёзувчининг шўро воқелигини қоралагани ҳақида бонг уришган. Ушбу материалга учта машҳур ёзувчи ва адабиётшунос имзо чеккан эди. Булардан бири Абдулла Қаҳҳорнинг яқин дўсти бўлган. Шундай ҳужум ҳамлаларга қарамай, эътиқодли адиб ўз фикридан қайтмайди, ҳақиқатни дастур билиб ажойиб асарлар ёзишда давом этаверади. Албатта, асабларнинг қақшагани, соч толаларига оқ оралагани табиий. Зеро, энг иродали одам ҳам темирдан яралган эмас.

Учинчидан: А.Қодирий ва А.Қаҳҳорни ўзбек менталитетининг ажойиб қирраси — меҳмонсеварлик боғлаб туради. Икки адиб ҳам ниҳоятда меҳмоннавоз одамлар бўлишган. Эшик қоқиб келган ҳар бир кишини

— ҳунарманд, деҳқонми, мардикорми, зиёли ёки тўрами — очиқ чехра билан кутиб олганлар, дастурхон ёзиб, чой, таом қўйганлар. А.Қодирий "Ўтган кунлар", "Меҳробдан чаён" каби шоҳ асарларини ёзаётганда ҳам, меҳмондан азиз вақтини дариф тутмаган. Ишини тўхтатиб меҳмоннинг иззатини жойига қўйган. Аслида бундай хусусият буюк адиб табиатидаги сахийлик, жавонмардлик хислати ифодаси.

Ҳабибулла Қодирийнинг ёзишича 1932-1934 йиллардаги даҳшатли очлик йилларида ҳар куни адибнинг уйда каттакон қозон қайнаб турган. Ундан адибнинг меҳр-шафқати туфайли хонадонга олиб келинган муҳтож кишилар таом еганлар. Ёзувчининг ўзи эса шу йилларда ниҳоятда озиб, афтодаҳол бўлиб қолган. Бу озиқ-овқат етишмаганлигидан эмас, асло: Қодирийнинг каттагина боғи, экин-тикин, асаларилари бор эди. Бу ҳолнинг сабаби шундаки, инсонпарвар ижодкор ўлаётган юзлаб ватандошларини кўриб қаттиқ изтироб чеккан, томоғидан овқат ўтмаган.

А.Қодирийга хос сахо (сахийлик) шужоъ (шижоат) билан қоришиб кетган эди. Машҳур фелъетончи ва адиб Ғози Олимнинг ўғли Тўлқин Юнусов шундай эслайди: отаси "зараркунандачилик"да айбланиб қамалгач, уларнинг ҳаёти оғирлашади, у отасининг тилла соатини кўтариб Қодирийнинг уйига келади. Бу вақтда Ғози Олимнинг ҳам, А.Қодирийнинг ҳам хонадони назорат остида эди. Шунга қарамай буюк қалб эгаси "халқ душмани" ўғлини очиқ юз билан кутиб олади, олдига таом қўйиб, қоринни тўйғиздиради. Соатга инсоф билан ҳақ тўлайдиган диёнатли бир харидор топиб беради. Шу билангина кифояланмай йигитчага "қийналган пайтларингга орқа эшикдан тортинмай келиб тур", деб тайинлайди. Кўп ўтмай адибнинг ўзи қамокқа олинган.

Абдулла Қаҳҳор оиласи сахийлиги, меҳмонпарварлиги ҳақида ҳам кўп гапириш мумкин. С.Аҳмаднинг эслашича, адиб ёз келиши билан дўкондан кўпгина янги челақ сотиб олар экан. Уларни боғидаги сархил шафтолиларга тўлдириб, шогирдидан бериб юборган. А.Қаҳҳорнинг дала ҳовлиси "Ёзувчилар боғи"нинг дарвозаси ёнида жойлашган эди. Касбдошларига ғамхўр адиб пишиқчилик пайтида ҳар куни бир челақка мева-чева тўлғизиб, боғдаги улкан арғувон остига келтириб қўяр, бу ерда ижод қилаётганлар улардан ер эканлар.

Абдулла Қаҳҳор иш юзасидан Москвага бориб турган. Ҳар гал ўзбекистонлик талабаларга учрашар, уларга пул бериб турар экан. Бу ишни у саховатпешалигини кўз-кўз қилиш учун эмас, ўз миллати истиқболини ўйлаб қилган.

Ҳазрати Навоий шундай ёзганлар:

*Мурувват — барча бермакдур, емак йўқ,
Футувват — барча қилмакдур, демак йўқ.*

Яъни: сахий бошқаларга таом беради-ю, ўзи емайди. Олий сахийлик (футувват) одамларга яхшилик қилиш, аммо миннат қилмасликдир.

Футувват — сўфийлик шарти. Абдулла Қодирий ва Абдулла Қаҳҳор даҳрийлик замонида яшашларига қарамай, ажод-сўфий боболарнинг анъанасини давом эттирганлар. Улар ҳаммага яхшилик қилганлар, аммо миннат қилишмаган. Зеро, саховат улар ҳаётининг субстанцияси (жавҳари) эди.

Тўртинчидан: икки ижодкор ўзбек эпик адабиётининг байроқдори бўлиб тарих майдонига

чиқдилар. Эпик ижодкор деганда ҳикоя, қисса, роман ёзувчи санъаткор тушунилади.

Қодирий ва Қаҳҳорнинг буюк хизматлари туфайли ўзбек эпик адабиёти миллий ҳудуддан юқори кўтарилиб, жаҳон адабиёти чўққисига чиқди.

Жаҳон таниган аллома Евгений Бертельс А.Қодирийни "Янги романчилик мактаби асосчиси" деб тан олди. Бу шунчаки лутф ёки қуруқ мақтов эмас, теран ҳақиқатдир.

Хали А.Қодирий романлари жаҳон адабиёти нуқтаи назаридан теран ўрганилгани йўқ. Агар шу амалга оширилса, улуг сўз санъаткори бадиий меросининг оламшумул аҳамияти ёрқинроқ, кенгроқ очилган бўлар эди.

Абдулла Қодирий ўзининг романчилик мактабида Шарқу Фарбнинг кўп асрлик адабий-бадиий тажриба, ютуқларини бирлаштирди. Унинг романларида "Алпомиш", "Маҳобҳорат", "Рамаёна", "Илиада", "Одиссея" каби эпос намуналари, "Уруш ва тинчлик", "Квентин Дорвард", "Айвенго", "Д'Артанян ва уч мушкетёр", "Граф Монте-Кристо" каби эпик асарлар билан ғаройиб боғланишларни кўрамиз. Бундай боғланишлар А.Қодирий эпик тафаккурининг уммон сингари бепоёнлигидан, жаҳон маданияти хазинасидан чуқур хабардорлигидан дарак бериб турибди.

Адиб романнинг бадиий шакл сифатидаги ҳудудини кенгайтирган, унинг янги имкониятларини кашф этган ва амалиётга жорий этган. Садриддин Айний, Мухтор Аvezов, Чингиз Айтматовдай жаҳон миқёсида тан олинган санъаткорлар Абдулла Қодирийнинг романчилик маҳоратидан баҳраманд бўлишган, унинг бадиий тажрибаларини давом эттирганлар. Шу маънода ўзбек адиби асос солган романчилик мактаби фақат Қодирийнинг йирик эпик асарлари билан чегараланиб қолмайди, ўз бадиий ҳудудини кенгайтириб, жаҳон адабиёти ҳудудини эгаллай борган. Бундай жараён ҳозир ҳам давом этмоқда.

Абдулла Қаҳҳор бу борада ҳам Абдулла Қодирийнинг муносиб издоши бўлади. "Ўткан кунлар" ўзбек адабиётида биринчи тарихий роман бўлса, А.Қаҳҳорнинг "Сароб"и миллий сўз санъатидаги илк замонавий романдир. Қодирий романида мозийнинг фожиавий, драматик воқеалари акс этган бўлса, Қаҳҳорнинг мазкур асарида ғаддор шўро тузумига хос мафкуравий, иқтисодий-ижтимоий зиддиятлар, талотўплар ифодаланди. Энг муҳими, мана шу икки асар ҳам юксак бадиий маҳорат билан ёзилган, уларда улкан руҳшунос, сўз заргарларининг буюк меҳнати юз кўрсатиб турибди.

Қизиги шундаки, икки адиб ҳам ўзларининг биринчи романларини 25 ёшларида бошлаб 27 ёшда ёзиб тугаллаганлар. Бу "тасодиф"да илоҳий ҳикмат бор, албатта.

Шундай қилиб, миллий (ўзбек) романчилик мактаби икки худодод истеъдод эгаси бўлмиш санъаткорнинг сазой-ҳаракати, меҳнати туфайли яхлит бир бадиий майдон бўлиб юзага келди, мана, аср ўтса ҳам у қимматини, жозибасини сақлаб келмоқда.

Маълумки, ўтган асрнинг 10-йилларида А.Қодирий

"Жувонбоз", "Улоқда", "Жинлар базми", А.Чўлпон "Қурбони жаҳолат", "Дўхтир Муҳаммадёр" деган кичик эпик асарлари билан замонавий ўзбек ҳикоячилигига асос солдилар. А.Қодирийнинг "Улоқда" ҳикояси бадиий баркамоллиги билан ҳанузгача мухлислар эътиборини тортиб келмоқда. Ҳикоянавислик бобида А.Қаҳҳорнинг хизмати беқийёсдир. У ўтган асрнинг 30-йилларида "Бемор", "Ўғри", "Анор" ҳикояларини яратдики, уларнинг таърифига тил ожизлик қилиб қолади. Бу асарларда ортиқча сўз учрамайди. Детал (ҳикоянинг муайян бир қисми) шундай жойлаштирилганки, уларнинг ўрнини алмаштириш ёки олиб ташлашнинг мутлақо иложи йўқ. Характерлар бутун, тасвир гоётада аниқ, ёрқин. Бу ҳикоялар жаҳон адабиётидаги энг баркамол новеллалар билан бемалол беллаша олади. Бу фикрни ўша даврнинг машҳур адабиётшуноси (Вера Смирнова) айтган ва бу ҳаққоний эътирофдир.

Абдулла Қодирий ўз романлари, Абдулла Қаҳҳор етук ҳикоялари билан янги миллий адабиётни жаҳонга қайтадан танитдилар. Дунё Фаробий, Беруний, Ибн Сино, Мирзо Улуғбек, А.Навоий, Мирзо Бобур яшаган замин ва сўзлаган тил янгидан янги истеъдодлар ярата олишига ишонди.

А.Қодирий ва А.Қаҳҳор шахси ҳамда ижодидаги муштаракликнинг яна бир аломати уларнинг бадииятга дахлдор эканликларида намоён бўлмоқда. Ўтган замонларда қанчадан-қанча шоиру адиблар кўплаб асарларини чоп эттирганлар. Буларнинг кўпи одил ҳакам — Вақт имтиҳонидан ўтолмади. Ҳозирги авлод уларнинг асарларинигина эмас, номларини ҳам билмайди. Бу тарих ҳукмидир. Чунки у ўзининг шонли кучоғига фақат фидойи, инсоният истиқболи учун хизмат қилган миллатпарвар, инсонпарвар буюк инсонларни қабул қилади, бошқаларни эса йўқлик — унутилиш қаърига совуққонлик билан улоқтириб ташлайди.

Одамлар А.Қодирий, А.Қаҳҳорнинг ҳаёти, шахсини ўрганиб, бу инсонлардек ҳалол, ҳақиқатгўй, мард ва иродали бўлишни орзу қиладилар, асарларидаги ижобий қаҳрамонлар билан муаллиф орасидаги уйғунликдан ибрат оладилар. Ҳикоя, романларидаги рангин бадииятдан завқланадилар. Ўз яқинлари, оила аъзоларига китобларини мутлолаа қилишни уқтирадилар.

Айтишларича, А.Қодирийнинг танишларидан бирининг ўғли машҳур адибни йўлда учратиб, унга "Ўткан кунлар" романини ўқиб чиққанини айтган. Ёзувчи бу китобни неча марта ўқиганини сўрагач, бир марта, деб жавоб берган. Шунда адиб йигитчага романини тўрт-беш карра ўқиб чиқишни маслаҳат берган. "Шундан кейингина асарни яхши тушунасан", — деган.

Ҳақиқатан, биз, китобхонлар, "Ўткан кунлар" романини, "Ўғри" каби ҳикояларни қайта-қайта ўқишга, улар доимо кўз олдимизда туришига ўрганишимиз лозим. Мутлолаа, мулоҳаза қилганимиз сайин бу мукамал матнларнинг янги томонлари, қирралари кенгроқ, кўпроқ очила боради ва биз бадиий адабиёт деб аталган илоҳий-маънавий оламдан кўпроқ насиба олишдек буюк бахтга мушарраф бўламиз.

Адхамбек АЛИМБЕКОВ,
ЎЗМУ доценти

ТАБИАТНИНГ РАНГИН ТАСВИРИ

Бугунги кундаги ўзбек адабиётига синчиклаб назар солсангиз, унинг ниҳоятда ранг-баранглигига амин бўласиз. Драматургиямизнинг бироз оқсаётганини ҳисобга олмасак, насрда ҳам, назмда ҳам бадий жиҳатдан пухта асарлар яратилаётгани қувончли ҳолдир.

Вилоятларда яшаб ижод қилаётган адибларимизнинг яхши асарларини ўқиганингизда бу хурсандчилигингиз янада ортади. Тўғри, замона зайли билан нашр қилинаётган, бадий савияси паст китоблар ҳам кўп. Булар ҳаёт тақозосига кўра "юлдуз кўрмай жон беради". Аммо улкан уммонлар ҳам жилғалардан йигилади-ку. Вилоятлардаги адибларимиз эълон қилаётган яхши асарлар адабиётимиз дарёсини қувватлантирувчи ирмоқлардир. Самарқандлик ижодкор Хуршид Нуруллаевнинг "Тугён" китобини ўқиганимда, менинг кўз олдимга адабиётимизга яна бир тиниқ ирмоқ кўшилгандек туюлди. "Тугён" (Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, Тошкент-2006) муаллифнинг шеърлари, ҳикоялари, ҳажвияларидан иборат тўплам. Ростки, китобнинг турли жанрдаги асарлардан тuzилгани ва қалам соҳибининг унча тилга тушмагани аввалаги кишини бироз ўйлангирса-да, ўқиганингиз сари бу шубҳалар тумандек тарқала бошлайди.

Хўш, Хуршид Нуруллаев асарларидаги ўзига тортувчи куч нимада? Аввало шеърини сатрларининг самимийлигию ҳикояларида, ҳажвияларида айтмоқчи бўлган гапининг, "дард"нинг борлигида. Ўз туйғуларини бадий жиҳатдан пухта ифодалаб беришида. Хуршид Нуруллаев шеърларини муталаа қиларкансиз, табиат тасвирининг нафис бўёқларда берилгани, бетакрор ташбеҳларга бойлигининг гувоҳи бўласиз.

*Сўқмоқлар тўлғонар ялпизни кутиб,
Ажериқлар турқини яширган қиров.
Сойнинг саёз суви нафасин ютиб,
Кўёшни пойлайди, қилмоқ учун ов.*

"Хушхабар"

Ёки:

*Сўқ билан кўёшга тикилиб,
Оқар экан тоғнинг сўлаги.
Этагидан борар тўкилиб
Идраб қолган қорли кўйлаги.*

"Наврўз"

Шеърятни гўзал қиладиган бош белгилардан бери унда бадий санъат тасвир воситаларидан усталик билан фойдаланиб, янгидан-янги ўхшатишларни қўллашдир. Биз ҳар кун кўрадиган ҳодисаларни бадий талқин қилиш, жозибали жиҳатларини топиб кўнглимизга шавқ индириши шоирнинг маҳоратидан нишона. "Қора булутларнинг ваҳимасидан бақириб юборар момақалдироқ", "Чақмоқлар кўк чокин сўқмоқ бўлган ўт", "Нур ва қор фарзанди митти жилғалар", "Бойчечак

қирларга чақирув-нома" каби мисраларни ўқиганингизда муаллифнинг бадий қиёслар топқирлигига яна бир бор ишонасиз. Адабиётда табиат тасвирини бериш муҳим ва айни пайтда мураккаб иш. Чунки бу руҳий ҳолат ва инсоннинг ботиний дунёси билан боғлиқ. Бир табиат ҳодисасига ижодкор ўз тугёнлари, кайфияти, қолаверса дунёқарашидан келиб чиқиб турлича ёндошиши ва тасвирлаши мумкин. Хуршид Нуруллаев шеърларидаги табиат тасвирларида ҳар бир нарсанинг яхши томонларини илғаш туйғусининг кучлилиги сезилади.

*Ой икки ёш ёнидан сойга
Тушар, совуқ сув, титрар беҳол.
Чўкмасин, деб шохларин ойга
Узатади ғамхўр мажнунтол.*

"Хабардорлик"

Бу мисраларда шоир кўнгли эзгуликка эшлиги, табиатга меҳр кўзи билан қараши яққол сезилиб турибди. "Сехр", "Баҳор севинчи", "Кўклам нафаси", "Кўклам ташбеҳлари", "Ёруғ туйғу", "Хайрат" сингари кўп табиат шеърларида табиат билан инсон туйғулари нақадар уйғунлиги, атрофимиз нафосатга тўлиқлиги нафис мисраларда тасвирланган. Инсон гўзалликни қанча кўп кўрса, у ҳақда қанча кўп сўзласа қалби ҳам гўзаллаша боради. Борлиқдаги назокатни сезиш, мусаффо туйғуларга ошно бўлиб, табиат гўзалликларидан қалбимизга нур индирсак, вужудимиз, шууримиз тиниқлаша боради. Дилимиздаги эзгу туйғуларнинг ёришувида, ботинимизнинг покланувида оламга ўзгача кўз билан қарашимиз муҳимдир.

Хуршид Нуруллаевнинг аксар шеърларида табиатдан ташбеҳ олиш, табиат манзараларини бошқаларга ўхшамаган ҳолда тасвирлашга интилиш кучли бўлса-да, унинг ватанпарварлик руҳидаги ва севги изтироблари нозик ифодаланган шеърлари ҳам анчагина. "Соҳибқирон ҳайкали қошида", "Мангу обидалар", "Юртни англаш", "Роз", "Аҳд", "Туйғулар ташбеҳи", "Хижрон", "Илк севги хотираси" шулар жумласидандир.

Хуршид шеърларида яна бир ўзига хослик — ташбеҳларини миллий оҳорда бера олиши.

*Куз тунининг кўки — чимилдиқ,
Ой келинчак, маҳлиё кўзлар.
Тун парисин асрар кўзлардан
Кўзmunчоғи унинг — юлдузлар.*

"Туй"

Яна:

*Ташналикдан қотиб қолади забон,
Ҳайламай, ютганча оташ ҳавони,
Тандир — уфқларга туташсан осмон,
Кўкда нузли кўёш — Самарқанд нони.*

"Саратон"

"Қиз тўй бўлган уйдек хотиржам", "Дехқонга ёстиқдек туюлади чел", "Тулқинлар нон каби ушатар ойни" мисраларини ўзбек шоиригина ёзиши мумкин.

Хуршид Нуруллаевнинг ҳамма шеърлари ҳам бир хил савияда эмаслиги табиий. Такрорлар, шева сўзларини қўллаганда уларга изоҳ бермаслик қусурлари, шунингдек, ҳали етилмаган шеърлари ҳам бор.

Хуршид Нуруллаев шеърларидаги топиб айтишга интилиш унинг ҳикоялари ва ҳажвияларига кўчган. Ҳикояларида оддий кундалик турмуш тарзи ифодаланса-да, ёзувчи бир-икки чизмаларда усталик билан қочирим гапларни қистириб кетади. "Бир сувчининг ҳаёти"да гаранглиги туфайли ўқиш-ёзишни ўргана олмаган қаҳрамон тилидан шуларни ёзади. "Ўқиш-ёзишни билмасам-да, мактабни тутатдим. Чунки ўқиш мажбурий. Агар қўшнимиз Алим-малим айтгандек, ўқитиш мажбурий бўлганда, мен ўқиш-ёзишни билишни керак экан. Бир ҳисобдан ўқимаганга фойда, дейди у. Ўқимаган ўқиганга нисбатан яхши яшаркан. Чунки кўп ўқиган кўп биларкан. Кўп билганга оғир экан.

Шуларни ўйлаб, мактабдан кейин ўқишни давом эттиришни хоҳладим. Албатта "дадангда қўй кўп, хоҳлаган олий ўқув юртида ўқисанг бўлади", дея Алим-малим маслаҳат берди. Лекин мен одатдагидек ўз билганимдан қолмадим". (124-бет)

Лекин бу "гаранг" кўпгина соғлом одамлардан виждонлироқ. Сувбошига қоровул бўлган бу йигитча на дадасининг жўрасига, на уни калтаклаган зўравонлар сўзига қиради. Унинг ўз билгани — ҳақиқатга ишонч, тўғри ва ҳалол ишлаш. Бошқа бир образ — фермер Маматнинг меҳнатқашлиги, ишбилармонлиги туфайли бахил раис томонидан етказилган руҳий азоблар ва бунинг натижасида ўзи билмай жиноятга қўл уриши "Ким қилмағай" ҳикоясида жуда ишонарли тасвирланган. Бир меҳнатқаш инсоннинг, ўзгалар айби билан гуноҳқорга айланиб қолиши китобхонни ўйлашга мажбур этади.

Хуршид Нуруллаев ҳикояларида ҳам бўлаётган воқеалардан келиб чиқиб жуда ўринли ўхшатишлар топади. "Тушиб кетишидан қўрққандек икки қўли билан қорнини ушлаб турган милиция", "Бандда катта кесак бор эди. Раиснинг ўғлининг бошига ўхшаган кесак" каби. Лекин "Ота рози", "Тоға" каби ҳикояларида яхши мавзу кўтарилгану, бироқ изчиллик етишмагани сезилиб қолган.

Ёзувчининг ҳаётимизда учраб турадиган иллатлар устидан топқирлик билан қулиши унинг ҳажвияларида яққол ифодасини топган. "Тижоратга кенг йўл", "Ресторанда нишонланган тадбир", "Сотувчилик маданияти", "Ходимлар сонини қисқартириш", "Олиб сотар аёлнинг гапи", "Ҳамма гап ташвиқотда", "Ҳайронлик" ҳажвияларида жамиятда таниш-билишлик, ёлгон сўзлаш, пул топиш йўлида одамлар қандай кўчаларга киргани юракка тегадиган қилиб тасвирланган. Хуршид Нуруллаев ҳажвияларини ўқигач, завқланибгина қўя қолмайсиз, гап тагида гап борлиги беихтиёр сизни ўйлантиради.

Китоб келажакда муаллифдан яхши асарлар кутиб қолишга умид уйғотади.

ТИЛ БИЛГАН ДИЛ БИЛАДИ

Бўш жавонни керакли китоблар билан ҳам ёки бўлмасам турли ашқол-дашқолу майда-чуйда нарса билан ҳам бирдек тўлдирса бўлади. Бунинг бари кишининг ўзига боғлиқ.

Агар фан исбот қилган айрим жиҳатларга эътибор қаратадиган бўлсак, унга кўра, катталар гўдак учун яратган объектив ва субъектив шарт-шароитлар унинг ўсишини белгиловчи муҳим туртки вазифасини ўтайди. Демакки, унинг бугуни ҳам, эртаси ҳам кечаги кунига боғлиқ.

Еш авлод тарбиясига катта эътибор қаратилаётган бир чоғда, асосий мақсадни мактаб, лицей ёки коллежлар фаолиятигагина қаратиб қолмай, боғча таълимига ҳам лоқайд бўлмаслик лозим. Негаки, мактабгача бўлган тарбия боланинг камол топишидаги муҳим босқичдир.

Ҳозирги кунда ёшларимизга бўлган эътибор кучайгани билан бирга уларнинг тил ўрганишларига бўлган қарашлар ҳам анчайин муҳимлик касб этиб бормоқда. Боғча ёшидаги болаларга бир неча чет тиллари ўқитилмоқда, аммо аҳвол ҳамма жойда бир хил эмаслиги кишини ўйлашга мажбур қилади.

Кўпгина ривожланган мамлакатларда ота-оналар ўз болаларининг боғча ёшиданок тил ўрганишининг тарафдори эканини эътироф этишмоқда. Масалан, Германиядаги анкета сўров натижаларига кўра қарийб юз фоиз ота-она ўз боласининг боғчадаёқ чет тилини ўрганиши жуда яхши ҳол деб баҳолайди. Умуман олганда, мактабгача таълим жараёни болалар энг оддий бошланғич тил билимларини ўрганишида муҳим босқич. Уларнинг фикрича, шунинг ўзида бола психологиясида тилга бўлган қизиқиш ортишига сабаб бўлади. Бу пайтда болаларга тил ўрганиш қийинчилик туғдирмайди. Чунки уларга уйга вазифа берилмайди. Ўрганган билимлари ўз она тили билан солиштирилмайди ва асосийси, сўз қурилиши, гап таркиби борасида мураккаб жараёнларни четлаб ўтадилар.

Европалик мутахассислар фикрига кўра, боғчадаги билимли ва истеъдодли болаларга мактаб ўқувчилари даражасидаги билимлар берилиши мақсадга мувофиқ. Асосийси бу эмас, энг муҳими улар учун тилга қизиқиш уйғотишдир. Яна бир мисол, Африка давлатларида мактабгача бўлган тарбиянинг бир неча йўналишлари мавжуд. Масалан, Мисрда ҳам боғча болаларига чет тилини ўргатиш катта аҳамиятли деб ҳисоблашади. Аслида бу мамлакатда ҳам болаларнинг боғчага қатнаш имконияти чекланган. Бу нарса ота-онанинг иқтисодий аҳволига, шунингдек боғчаларнинг сонига ва сифатига боғлиқ. Шундай бўлса-да, ота-оналар фарзандларининг мактабгача таълим олишларини, чет тилини ўрганишларини астойдил иштадади.

Худди шундай дунёқараш, тил ўрганишга эътибор бизнинг ҳамюртлар руҳиятида ҳам шаклланса нур устига нур бўларди. Зеро тил билган авлоднинг халқ учун хизмати беқийс бўлиши аниқ.

*Элмурод ҲАМРОЕВ,
Жаҳон тиллар университети талабаси*

Эътибор **НОРБУТАЕВА**

Кўчага расмингни изади хаёл

СОҒИНЧ СУРАТИ

Ўғлим Бунёдбекка

Қаҳқаҳанг булоғи ювиб юборар
Қора кунларимдан қолган доғларни.
Сўзинг тошқинида жон бера бошлар
Юрагимда ўсган ғусса тоғлари.

Митти кўзларингдан оққан томчи ёш
Қорғин вужудимга қулаган харсанг.
Соғинч қиличига бош тутар бардош,
Агар сен ёнимда бўлмасанг.

Йўлинг-га югуриб чиқар нигоҳим,
Кўчага расмингни чизади хаёл.
Сени ўзигада сиғдирмай севар,
Дунёда ягона биргина аёл.

Юзинг жилвасида сузади олам,
Бу олам тафтига бўлдим интизор.
Эртагинга кетгим келяпти, болам,
Юрагимни тўкким келяпти бедор.

Жонимни иккига ажратди Тангрим,
Иккиси боқади икки дунёдан.
Кентнинг кўчасида яримта бағрим,
Ярми интилади Қашқадарёдан.

ИНТИЗОРЛИК

Сен келмадинг... келмасанг-да ўтади кун,
Сенсиз қотиб қолмас соат қўллари ҳам.
Истасам ҳам, истамасам қувлайди тун,
Юрагимни ғижимлама, азиз одам.

Деразамга михланади ҳар тонг соғинч,
Сўнг йиқилар зимистоннинг қучоғига.
Яна тонгда етиб келар бир дайди куч,
Ўт қалайди умидларнинг ўчоғига.

Юрак беҳуш, муштоқликнинг мевасидан,
Кўр илинжнинг изларига кўяр бошин.
Ҳаяжонлар қутлар ҳали келмасидан,
Худо шундай яратгандир бу бебошин.

Шубҳаларнинг соясида санғийди рух,
Лаънат ошин ичиради таниш...кунга.
Муҳаббатнинг азоблари шунча улғ,
Минг ўлдириб, тирилтирар даҳридунда.

Кўчаларда қолиб кетар етим висол,
Ташқаридан сокин боқар гунг сукунат.
Борми, тагин олов ютган мендай аёл,
Интизорлик амиридан кутган шафқат.

* * *

Кўзинг осмонига қўнганмиди тун,
Юлдузми тўкилиб кетган томчилар.
Бу осмон тубини куйдирган учқун,
Нега юрагимни йиллаб қамчилар?

Кўнглим тораяди қароликлардан,
Оқ қоғозни кезар қора шарпалар.
Сенинг кўзларингни севган тун каби,
Менинг юрагимни севар зарбалар.

КЎНИКИШ

Сукунат кириб келди хонамга
оёқ учида,
ва жойлашиб олди бемалол.
На изн сўради, на-да кечирим,
Қалбимни олиб кетдим
Ушбу хонадан,
Хоҳламасдим
сукунатга дўст тутинишин.

Бироқ қайтиб келардик ҳар тун,
Кўчаларга алвидо айтиб
Ўлғиз сукунатнинг ёнига.
Шунда узоқ термулишарди

Бир-бирига иккиси сўзсиз
ва ичарди жимлик майини.
Кейин қанча ҳафта, ой ўтди,
Йиллар ўтди секин судралиб.
Қалбим энди севиб қолганди,
Хонадаги гунг сукунатни.
Хайрлашди дунёлар билан,
Югурмасди кўча изидан.
Қайда бўлса соғинар эди,
Сукунатнинг ўтли кўзини.

* * *

Кузнинг боғларида изғиди
Бебошлиғи бепоён шамол.
Дарахтларнинг қучди белидан,
Кўйлақларин йиртди бемалол.

Тортди тилла тақинчоқларин,
Кўлларини қайирди орсиз.
Аммо ўзин олиб қочмади,
Бўлмаса-да дарахтлар ожиз.

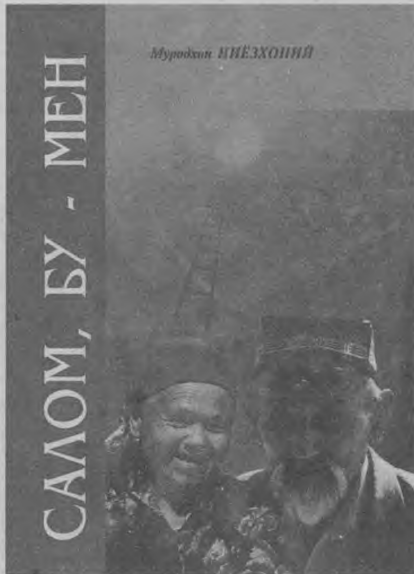
Тик турдилар тақдир олдида,
Ичга ютди исёнларини.
Билар эди ҳатто ҳадемай,
Қиш келтирар кафанларини.

Тўзғиб хина шимган сочлари,
Кўлларини чўзди фалакка.
Ниманидир сўради Ҳақдан,
Фақат ўзи эшитди якка.

Бундай хунук томошалардан,
Булутларнинг қорайди юзи.
Ёзи билан яшириб юрган,
Ёшларини оқизди кўзи.

Гўлғича турарди шамол,
Нафратланди ундан сукунат.
Бу дунёда бир ҳақиқат бор,
Ақллilar жим турар фақат..

"Салом..." нинг сийрати

"Салом" сифати ила Аллоҳ бандаларига тинчлик, омонлик, хотиржамлик ато қилади.

"Салом..." ва юраги тўла қалом билан шеъриятга кириб келаётган янги овоз соҳиби Муродхон Ниёзхоний кўнгилларга омонлик тилагани ҳолда, хотиржамликка эмас, безовталиқка, ҳушёрликка ундайди. Салом каломининг аслида маъноси кенг. Шеърият, ижод қаршисида салом деб бош эгиб туриш хосиятли; устоз-шоғирдларга таъзим бажо келтириб омонлик тилаш фарз; қаламни салом ила тавоф қилиб қўлга олиш — қарз. Бир оғиз салом кўнгилларга меҳр, яқинлик ҳиссини уйғотади:

*Салом.
Бу — мен.
Келдим.
Қутмаганмидинг?
Кўзларинг йўлимга тутмаганмидинг?*

Зотан, "қайтиш" завқи билан кимнингдир интизор кутаётганини ҳис этиб яшаш — бахт.

*...Қайтаман!
Қайтиш қандай яхши
Сени агарда
Кимдир қутса интизор
Бекатингда.*

Шу ўринда шоир кашф қилган ҳақиқат қайтиш муқаррар бўлган бекат "болаликнинг сўнгги бекати — кўшни қиз деразаси" ширин хотираларни уйғотади.

Бошқа бир шеърида шоир бутун бир қишлоқни юрагига сиғдиради "Қутаётган қишлоқ — юрагим тўё".

Ахир шоир ўзи айтганидек, "қишлоқ қийналиб туғар ҳар шоир боласини", шоир болалар улғайгач,

"осмони кенг" қишлоқнинг бир олам орзуларини олиб, "кўчаси кенг" шаҳарга имконият, йўл ахтариб кетиб қолишади. М. Ниёзхоний юрагидаги армонни ота дилига кўчиради:

*Ота уйғоқ, бир гапни
Кампирига айтмайди.
У билади: шоирлар
Қишлоғига қайтмайди.*

Лекин умид, "охирги илинж" юрак буржида дарахт шоҳидаги сўнгги барг мисол титраб тураркан, барибир "қайтиш" бор:

*Қишлоқ яхши,
Кўз юмсанг агар
Эшитганлар йўлидан келади қайтиб...*

М. Ниёзхоний дилдаги гапларни топиб гапирди. "Ҳатто меҳр шубҳали бу телба оламда", "кимдир қорни билан Ватанни севиши" уни ташвишга солади, аёлларнинг "заиф елкасидаги пахта ва рўзғор ташвиши" га безътибор эркакларни қоралайди, "дўстнинг итлиги" ни киноя қилади, виждонни ҳар нарсадан устун кўяди: виждон — дон, виждон — нон, гуноҳлар — залворли, оғир, тегирмон тошдек.

*Гуноҳларим
Тегирмон тоши.
Виждон — дон.
Эзилиб, ун бўлар
Тонггача.
Қисматим —
Шу уннинг нонини
Чайнамоқ кун бўйи—
Шомгача.
Тегирмону тандир ораси
Асли тенгдир
Азоб йўлига...
Иймонимни
Бериб қўйдим мен*

*Қачон, қайси шайтон
Қўлига?!*

Тегирмон (гуноҳ) ва тандир (тобланган виждон) беихтиёр инсоннинг ҳар бир ҳаракати учун масъулигини, жавобгарлигини эсга солади. М. Ниёзхоний кўз ўнгимизда содир бўлаётган кўз илғамас ҳодисаларнинг майда деталларига эътиборни қаратади. У оёғи остидаги "нозик баргнинг чинқириғини" эшита олади. Беихтиёр унинг хотирасига баргнинг кечаги куни (яшиллиги) гавдаланади. Шоир ўзини "яшиллик" олдида гуноҳкор ҳис этади, кузнинг гуноҳига шерик бўлади. Умуман, "сарғайган барг", шоирнинг севимли тимсоли. У кузнинг ноанъанавий сифатларини топиб ёзади:

*Куз,
Менинг рафиқамга ўхшайсан.
Сочлари олтин,
Юзларида офтоб кулгувчи,
Сахий, очиққўл.*

*Куз,
Ёз бўйи қўшиқлар куйлаб,
Қиш олдидан яланғоч қолган
Дарахтларинг менга ўхшайди...*

Бор будини кузни "безантиришга" сарфлаган, охир оқибатда, кузни кузатиб, ўзи яланғоч, дилдираб ёлғиз қолган дарахт, қор-ёмғирларга елкасини тутиб бериб баҳорни-да кутиб яшашга маҳкум дарахт шоир Икром Отамуродовнинг "ёбондаги ёлғиз дарахт" ини эслатади.

М. Ниёзхонийнинг янгитдан уйғонган "яшил табассумли" замин нафаси уфуриб турган баҳор шеърида ўзгача тароват, илиқлик бор.

Маълумки, табиат борлиқнинг энг табиий муҳити сифатида нозик туйғулар, гўзалликдан завқланиш мумкин бўлган ягона оламдир. Уйғонган табиат шоир юрагидаги нафис ҳисларни чертиб қўювчи торгина эмас, балки қалб ҳаяжонини тўла қамраб олиб эстетик бир бутунлик ҳосил қилувчи олам. Шоир она Ўзбекистон табиатининг манзарасини турфа буёқларда намойишкорона тасвирлайди. Баҳорни "янги келинчак"дек ясантиради:

*Бошида рўмоли бодом гулидан (оқ ранг)
Эгнида кўйлаги — ўрик гулидан (пушти ранг)
Мовий кўзларида томчи ёш... (баҳорий осмон)
Юзларида яшил табассум (яшнаган ўт-ўлан)
га менгзайди.*

Баҳор "нозли келинчак"нинг қўлида бойчечак тутиб мудроқ қалбларга илиқлик олиб кириши кўклам ташрифини катта тантанага айлантириб юборади. Шу ўринда хотирага "Баҳорнинг ҳаволари кўкартирар гиёҳларни" (С. Айний), "гул тотини олиб қочган шаббода қурғур" (Ҳ. Олимжон), "этагига оқ булут боғлаб ўрик шоҳларида бодроқ қовурган қуёш" (Э. Воҳидов) каби машҳур баҳорий сатрлар куйилиб келар экан, она Ўзбекистонимизнинг баҳори, Наврўзи беқиёс эканлигига гуруримиз ортади.

Биз беихтиёр севимли шоиримиз А. Орипов ёзганидек, "сенсиз мен ҳам, баҳор ҳам ғариб, сен баҳорни соғинмадингми?" дея ҳайқиргимиз, "нозли келин" баҳор билан бойчечак қўшиғини баралла айтгимиз келади.

*Умидни ким ўлдирди?
Қушчани -
Совқотган,
Уясиз,
Оч қушчани...
Баҳорга барибир етмасди.
Ўзи ўларди.
Фақат
Бир кун кейин...*

Унинг "мунгли қўшиғи" дан ҳам илинж излаймиз, умид қушининг умрини бир кунга бўлса-да, узайтиришга бўлган илинж.

М. Ниёзхонийнинг халқига, уни севганларга шеър ила беражак меҳри, айтар каломи кўп ҳали. Зеро, унинг ўзи ёзганидек:

*Энди мен шошилиб яшайман, қаранг,
Ҳали айтолмабман ўзимнинг сўзим...*

**Зилола ШУКУРОВА,
Жаҳонгир САНАҚУЛОВ,
Самарқанд Давлат чет тиллар институти**

Гулноза МАМАРАСУЛОВА

АРМОҶГА АЙДАНГАН Бахт

Ҳикоя

Севара онланинг эркатойи эди. Аллада азиз, тўрвада майиз бўлиб ўсаётганди. Аммо ўн тўрт ёшга етар-етмас кутилмаганда онасидан айрилиб қолди.

Икром ака унга ҳам ота, ҳам она ўрнида эди. Балки шунинг учундир, Севара ўз сирларини дадасидан яшириб ўтирмасди.

Икром ака яккаю ёлғиз қизини еру кўкка ишонмас, асраб-авайларди. Афсуски, баъзан асраган кўзга чўп тушар экан...

Севаранинг бўйи етиб, чироғи кундан-кунга очиларди. Юзи сутта чайилгандек оппоқ, лаби устидаги дона холи ярашган, қошлари қалдирғоч қанотидек қайрилма, киприклари узун, қадди-қомати келишган... У билан суҳбатлашганлар қизнинг одоби, ибо-ҳаёсини кўриб, лол қолишарди ва беихтиёр: "Шундай фарзандни тарбиялаб вояга етказган ота-онасига раҳмат", деб қўйишарди.

Табиийки, Севаранинг ҳусни-жамолини кўрган йигитлар ҳам унга бефарқ эмасдилар.

Ўша куни Севара автобус бекатига дугонасини кутиб олишга уйдан вақтлироқ чиққанди.

Қиз автобуснинг йўлига қарайвери бетеоқат бўлди, эрта чиққани учун ўзини ҳам койиб олди.

Шу пайт одмироқ кийинган, қорачадан келган, истарали бир йигит Севаранинг ёнига келди ва одоб билан:

— Кечирасиз, — деди. — Агар малол келмаса, киоска қаерда эканлигини кўрсатиб юборсангиз.

— Менга айтяпсизми?

Севара ҳайрон бўлиб ён-верига қаради. Яқин атрофда ҳеч ким йўқ. Бояги йигит эса ҳамон унга тикилиб турарди.

— Бемалол, — деди қиз. — Мана шу кўчанинг бошигача бориб, чапга буриласиз. Кичкинагина уйча бор, деразаси кўчага қараган. Ўша газета дўкони.

Йигит тушунмади шекилли, жойидан жилмай саволмуз қараб тураверди.

Севара кулиб қўйди.

— Биринчи келишингизми?

Йигит бош ирғади.

— Ҳа, майли, — қиз билагидаги соатга қаради. —

Йўлни кўрсатиб қўяқолай. Савоб қилсанг бутун қил деган эканлар. Юринг.

Иккаласи йўлга тушишди. Йигитнинг жим кетаётганини кўрган Севара гап бошлади.

— Жуда ичимдагини топ йигит экансиз. Ўғил бола деган қизларга гап бермай юради-да.

— Сизни танимасам, нима ҳам дердим? — ҳайрон бўлиб сўради йигит.

— Мен ҳам шунга айтаяпман-да. Қачондан бери бирга келяпмиз-у, ҳали исмиمنى сўраганингиз йўқ. Йигит деган танишади-да.

— Яхши, яхши. Хўш, исмингиз нима? Жавоб бермайсизми, кутаяпман.

— Исмиمنى Севара. Мана шу шаҳарда яшайман. Бекатга дугонамни кутиб олишга чиққандим. Кейин сиз келдингиз. Сизни танимасам ҳам бирга кетаяпман. Энди ўзингизни таништиринг.

— Мен бу ерга анча узо-оқдан келдим. Исмиمنى Одил. Ўқишга келдим. Шу йили талаба бўлдим. Шу...

— Шунақа денг. Мен ҳам талаба бўлдим. Балки курсдош ҳам бўлиб чиқармиз.

Улар дўкончага етиб келишгач, шу ерда хайрлашишди.

— Севара, сизга раҳмат. Анча овора қилиб қўйдим. Насиб бўлса яна кўришармиз.

— Хўп, хайр. Автобус ҳам келиб қолгандир. Танишганимдан хурсандман.

"Яхши гапга ҳам, ёмон гапга ҳам фаришталар омин дейди", деганлари тўғри экан.

Севара тахмин қилганидек, Одил билан курсдош бўлиб чиқишди.

— А, маҳмадона қиз, — деди Одил биринчи кунидек қизга кўзи тушган заҳоти хурсанд ҳолда жилмайиб. — Сиздан энди қочиб ҳам кутулмайман экан-да.

— Шунақами, ҳали мендан қочяпсизми?

— Йў-е, ҳазиллашдим. Курсдош эканмиз. Хурсандман. Ажойиб қиз экансиз. Сиз менга ёқиб қолдингиз.

Одил охириги гапини очиқ-ойдин айтиб юборганини сезиб бирдан уялиб кетди.

Шундан кейин қиз билан йигит анча яқин бўлиб қолишди. Иккиси бир-бирига кундан кунга қаттиқроқ боғланиб қолаётганди. Натижа иккаласининг қалбида дўстликдан ҳам кучлироқ туйғу куртак ёза бошлади.

Бу туйғуни эса муҳаббат дейдилар. Улар ўз ҳисларини бир-бирларидан зўр бериб яширишга уринишса-да, кўзлар ҳаммасини сотиб қўярди. Икковлон кун давомида тез-тез кўришиб туришса-да, ҳеч бир-бирининг дийдорларига тўйишмасди. Балки шу сабабли бўлса керак, Севара айниқса кечқурунлари, ўқишдан уйга қайтгандан сўнг юраги сиқилиб, бирдан хомуш тортиб қоларди.

Ота барибир ота-да. Жигарида юз бераётган аллақандай ўзгаришларни сездди шекилли, бир кунни дабдурустан сўраб қолди:

— Севара, нима бўлди, қизим? Бир қарасам кўзларинг чакнаб юрасан, бир қарасам хомуш?

Севара дув қизариб кетди. Уялинқираб, бошини эгди. Икром ака қизалоғининг бошини силаб қўйди. Отанинг назарида Севара ҳали ҳам ёш, гўдак бола эди.

— Нима, тобинг йўқми ё бирон жойинг оғрияптими? — хавотирланиб сўради ота.

— Йўқ, ота, соппа-соғман, — деди Севара шоша-пиша.

Икром ака ўзича бир нималарни тусмол қилди. Эҳтимол биринчи бор бўлса керак, зимдан разм соларкан, қизининг бўйи етиб қолганини кўриб ҳам қувонди, ҳам юраги симиллаб оғриб кетди. "Наҳотки! — дея ўйлади ота. — Наҳотки шунчалар тез?!"

Дарҳақиқат, кунлар, ҳафталар шоша-пиша ўтиб борарди. Одил билан Севара ўртасидаги боғлиқлик янада кучайди. Улар энди ўз ҳаётларини бир-бирларисиз тасаввур қилишолмасди.

Айниқса Севара Одил билан боғда айланиб юришни ҳуш кўрарди. Одил шеър ўқишни боғларди. Ўзиям юзлаб шеърларни ёд билса керак. Яна ҳаммаси атай қилингандай муҳаббат ҳақида. Айниқса у "Мен сизни севаман... Яна не керак..." дея бошланувчи шеърни жуда ифодали, таъсирчан қилиб, кўзлари ёниб ўқирди.

Ниҳоят шундай кунларнинг бирида, дарсдан сўнг истироҳат боғида сайр қилиб юришган маҳал алланямаларни сўзлаётган йигит туйқусдан гапдан тўхтади ва шартта қизнинг қўлини ушлаб, унинг кўзларига қаттиқ тикиларкан, титраб-қақшаб ўз дилрозини баён этди:

— Сизни яхши кўраман, Севара...

Қизнинг юзлари олов бўлиб ёнди, юраги кўкрак қафасини ёриб ўтиб кетгудай даражада шиддат билан урди, ҳаяжону энтиқишдан нафаси қайтиб кетди...

Севара... индамади. Оҳиста қўлини тортиб олди.

Аммо қизнинг бош эгиб туришида, титроқ қўллариди, ловуллаб ёнаётган ёноқларида шунчалар кўп маъно бор эдики, бундай чоғларда сўз ортиқчалик қиларди...

Юрагини босиб келган ҳаяжон пўртанасига чидай олмаган қиз боғ дарвозаси томон чопқиллаб югуриб кетди. Қиз югурар ва йўл-йўлакай кўзларидан қайнаб чиқаётган қувонч, кўз ёшларини тия олмай энтикарди...

Чиндан ҳам, Севаранинг қувончи ичига сиғмасди. У ўзини дунёдаги энг бахтли қиз ҳисобларди.

Икром ака қизини яқин орада бунчалик бахтиёр ҳолда кўрмаганди. Айниқса онасидан айрилганидан сўнг қизининг кўзлари туб-тубида мунг қотиб қолгандек эди. Энди эса...

Ота бундан ҳам қувонди, ҳам ҳазилакамига хавотирга тушмади. Аммо бирон нима сўрашга истиҳола қилди. "Тез орада бари аён бўлиб қолар", деган қарорга келди.

Тез орада эса...

Бир дунё режалар билан уйига кетган Одил ўта асабий кайфиятда қайтиб келди. Худди шу кайфиятда қиз билан кўришгач, дабдурустан:

— Севара, отанг билан бир кўришмоқчийдим. Фақат ҳозирча сабабини сўрамай тур. Кейин ҳаммасини тушунтириб бераман, — деб қолди.

Қиз ажабланди. Аммо ортиқча саволнинг ўринсизлигини алланимага астойдил аҳд қилган йигитнинг ўзига қатъият билан тикилиб турганидан сездю, тилини тишлади.

Севара бир дугонаси билан биргаликда Одилни уйига олиб келди. Дастурхонга турли хил таом, ноз-неъматлар тортилгандан сўнг, қизлар ошхонага ўтишди. Икром ака билан Одил ёлғиз қолишди.

Икром ака уйига қизи билан дарс тайёрлашга келган бу йигитга саволомуз қаради.

Ниҳоят анча иккиланишлардан сўнг Одил тилга кирди.

— Мени кечирасиз... Бу ишим сизга ордобизлик бўлиб кўринмасин... Хуллас, қизингизни... яхши кўраман... Утган кунни уйга борсам... янгилик тайёрлаб қўйишибди... Мендан бир огиз сўрамай тақдиримни ҳал қилишибди. Бир қиз билан унаштириб қўйишибди. Ёқтирганим борлигини айтдим. Жанжал бўлди. Уйдан бош олиб чиқиб кетдим. Энди ҳеч қачон у ерга қайтмайман...

Икром ака иягини қашлаганча ўйга толди. Анча давом этган жимликдан сўнг ахийри ота тилга кирди.

— Ўғлим, ота-она ризолиги худонинг ризолигидир. Бундай йўл тутсанг, ҳеч қачон ҳаловатда яшолмайсан. Ота-онанг сенинг бахтингни ўйлаган. Ҳеч қайси ота-она фарзандим бахтсиз бўлсин демайди. Уларнинг корига ҳозир ярамасанг яна қачон ярайсан? Кейин пушаймон қилганингда кеч бўлиши мумкин. Яхшиси, уйингга бор. Узр сўра.

Бу гапларни эшитган Одил аввалига қотиб қолди. Сўнг жон ҳолатда ялинишга ўтди.

— Мени ҳайдаманг, илтимос. Қайтишни истамайман.

— Сени ҳайдаётганим йўқ. Ота-она розилигисиз ҳеч қачон бахтли бўлолмаслигингни айтаяпман. Уйингга қайт, уларнинг айтганини қил, кечирим сўра. Нима бўлганда ҳам улар сенинг волиданг, падали бузрукворинг. Сени тарбиялаб, вояга етказишган. Уларнинг олдида умрбод қарздорсан. Яқинларингдан воз кечиб кетолмайсан. Кейин минг пушаймон ейсан.

— Лекин... Севара...

— Севара... Бундан ўзим ҳал қиламан. Бундан хавотирланма, кетавер. Севара ҳаммасини тушунади. Вақти келиб барчаси туш каби унут бўлади.

Одил ўрнидан турди. У эшик томон юраркан, ногаҳон гандираклаб кетди.

Йигит эшик орқасида бўшашиб ўтириб қолган Севарани кўрмади.

Севара Одилнинг "Мени унаштириб қўйишибди" деган гапини эшитган заҳоти миясига қаттиқ зарба тушгандай гарангсиб, карахт бўлиб қолганди. Қизнинг хаёлида бир ваҳима чарх урарди: "Наҳотки энди ажраласак?! Кечагина қанчалар бахтиёр эдим! Бугун эса... Севгининг умри шунчалар қисқами? Худойим, қайси гуноҳим учун мени бунча жазолайсан?! Аввал онамдан айирдинг. Дийдорига тўйиб улгурганим йўқ эди. Эндигина яна ҳаётимга қуёш нур сочиб, илитгандек бўлганди. Шу нурни ҳам тортиб олмоқчимисан? Шунга ҳам менга раво кўрмадингми?..."

Севаранинг кўз ёшлари дарё бўлиб оқарди. Қизнинг кўзига дунё қоп-қоронғу бўлиб кўринарди.

Хонада эса Икром ака дастурхон попугини ўйнаганча бир нуқтадан кўз узмай, оғир хаёллар оғушида ўтирарди. Ота қизининг эзилиб, товус чикармаётганини сездди, албатта. Аммо бориб уни юпатолмасди.

Вақт, фурсат керак дилдаги азоблар битиб, чандиқ қолдирмасдан йўқолиб кетиши учун...

Орадан бир ойдан сал кўпроқ вақт ўтди. Шу қисқа муддат ичида Севара бирдан сўлиб қолди. Қиз чекка-чеккада аччиқ кўз ёшлари тўкар, тунлари эса хонасига қамалиб олиб йиғларди.

Азоб, изтироб ёш қизнинг руҳияти билан бир қаторда жисмоний соғлиғига ҳам таъсир кўрсатмасдан қолмади. Севара бош оғриғидан, қулоқлари шанғиллашидан, оёқ-қўллари увушиб қолаётганлигидан шикоят қила бошлади. Энг ёмони — Севара тез-тез юришга, қадам ташлашга ҳам қийналадиган бўлиб қолди.

Хавотирга тушган Икром ака қизини шифокорларга бошлаб борди.

— Кўп сиқилганидан миясида зўриқиш пайдо бўлган, — деди барча дастлабки текширувлардан сўнг туман шифохонаси врачлари Алмат ака. — Бу эса тананинг баъзи аъзоларига, қўлига ва оёғига салбий таъсир кўрсатган. Бу ёшда қўл-оёқ увушиши яхшилик аломати эмас. Зудликда муолажаларни бошлаш керак. Ақс ҳолда касаллик юракка ҳам ўтиши мумкин. Ана ундан кейин қизингиз оёқ-қўли фалажлигидан ташқари юрак хасталигини ҳам ортириб олади.

Икром ака аламдан додлаб юборай деди. Жон ҳолатда:

— Даволатаман, албатта даволатаман, — деркан, умид ила сўради: — Бу хавфли эмасми?

Алмат ака ваҳимага тушган отага ачиниб қаради:

— Сиз кўркманг. Энг асосийси — қизингиз сиқилмасин.

Яхши гаплардан гапиринг. Меҳмондорчиликларга олиб боринг. Тоza ҳавога сайрга олиб чиқинг. Мева-чевалардан кўпроқ истъмол қилсин... Иложи борича қизингизни ёлғиз қолдирмаслик керак. Сиқилиш эса умуман мумкин эмас. Хушёр бўлинг, бунақа касалликка эътиборсизлик ёмон оқибатларга олиб келиши мумкин.

Икром ака адоий тамом бўлди. Ёлғиз ёдгори, суянциги, кўзининг оқу қораси Севарадан ажралиб қолиши мумкинлигини тасаввур қилса, шўрлик отанинг бутун вужудини қалтироқ босар, кўзига олам зимистон бўлиб кўринарди.

Севаранинг ўқиши масаласи ҳам ҳал бўлди. Алмат ака касаллик варақаси асосида маълумотнома ёзиб беришгач, Икром аканинг ўзи бориб ректоратга учрашди ва Севаранинг бир йиллик академик таътил олиши учун зарур бўлган барча ҳужжатларни тўриглаб қайтди.

Икром ака шифокорнинг йўл-йўриқларига амал қилишга киришди. Севарани олиб шаҳар боғига борди. Уни эринмай айлантди. Кунда-кунора бирон яқин қариндошиникига меҳмонга бориб туришди. Ота қизининг олдида атай яхши гаплардан гапирарди. Қариндош-уруғларига ҳам Севара ҳузурда ташвиш-қайғулардан гапирини ман этиб қўйди. Уйда ҳам, меҳмондорчиликда ҳам дастурхонда мева-чеваларнинг энг сархили турарди.

Бора-бора Севаранинг юзига қон югурди, қўл-оёқлардаги увишишлар, оғриқлар камайди. Икром ака буни кўриб, янада қаттиқроқ бел боғлади. Шифокорлар ҳам қизга фақат ана шундай муолажалар ёрдам беришини айтишганди.

Ростдан ҳам Севара ўзгариб, аҳволи яхшилана бошлади.

Кутилмаганда иш жойидан Икром акани бир ҳафтага узоқ вилоятга хизмат сафарига жўнатадиган бўлиб қолишди. Ота боролмаслигини айтиб оёқ тираб туриб олса-да, қўйишмади. Ниҳоят Икром ака сафарга боришга мажбур бўлди.

Сафарга жўнаш олдида Икром ака опасига Севарани қолдириб, ёлғиз қўймаслигини қаттиқ тайинлади.

Севара ёлғиз қолди дегунча бўлиб ўтган ҳам қувончли, ҳам қайғули воқеаларнинг ҳамма-ҳаммаси кўз олдида гавдаланаверарди.

Амма бир соат-ярим соат кўринар ва шу заҳоти ўзининг уйига кетишга ошиқарди.

Севара эса ўз хонасида, оғир хаёллар исқанжасида қоларди. Тўғри, қиз ниманидир кутарди. Назариди, барча мушкулотлар барҳам топадию, Одил иккаласи албатта бахтли бўлиб кетишади. Бу муаммолар қай тарзда барҳам топади — Севара буни тасаввур ҳам қилолмасди. Аммо ҳаммаси яхши тугашига унинг жуда-жуда ишонгиси келарди. "Ҳеч бўлмаса Одил бориб тушунтирса, ўша қиз тушунар, — дея ўйларди Севара илинж билан. — Ахир муҳаббатсиз турмуш турмушми? Одил буни яхшилаб тушунтириб қўяди. У қиз... албатта тушунади. Ахир Одил тушунтиришни боғлайди. Гапга уста... Ҳа, у боғлайди. Ҳаммасини яхшилаб тушунтиради. Ана шунда... ўша қизнинг ўзи биринчи бўлиб бу тўйдан воз кечади... Ана шунда... мен бориб у қизга миннатдорчилик билдириб келаман, қиёматли дугона бўлиб қоламиз дейман..."

Хаёллар, хаёллар, ширин хаёллар...

Қизнинг аҳволи яна оғирлаша бошлади. Айниқса оёғини ерга босса, тоғониди турган жимирлаш миясига қадар борар ва қаттиқ оғриқ уйғотарди.

Изтиробли ўйлар билан яккама-якка қолган Севара бу аҳволда ақдан озиб қолиши мумкинлигини гира-шира бўлса-да англаб турарди.

Ахир қизга чилай олмаган Севара бир-бир босиб уйдан чиқди ва бекаат ёнида турган таксилардан бирига ўтириб, истироҳат боғига келди.

Ахир бу ерда ҳаётининг энг маъсуд, энг қувончли, ҳаяжонли онлари кечган...

Севара бир-бир босиб истироҳат боғининг ичкарасига кирди ва одатда Одил иккаласи сайр қилишни хуш кўрадиган йўлакча яқинидаги ўриндикча бориб ўтирди.

О, бу йўлакча. Бу дарахтлар... Севара ҳаётида илк бор энтиқиб эшитган дилрознинг гувоҳи булар. Одил ҳаяжон ва илҳом билан ўқиган не-не шеърларнинг гувоҳи булар...

Севаранинг кўзларига алам, армон ёшлари тўлди.

Қиз бу ерга сал кайфиятимни кўтарай деб келиб адашганини тушунди. Хотиралар, аччиқ хотиралар қизнинг юрак-бағрини ўртаб юбормоқдайди.

Ногаҳон яқин орадан кимнингдир овози эшитилгандай бўлди. Севара шоша-пиша йўлакча орқа ўтирганча ҳар эҳтимолга қарши бошини ерга эгиб олди. Зеро қиз бирон киши ўзини мана шу аҳволда кўришини истамасди.

Овоз эса тобора яқинлашарди.

Бу... қандайдир таниш овоз эди.

Нечукдир ваҳимага тушган, юраги безовта уриб кетган Севара сал эгилинқираб, кўз остида йўлак боғига қаради.

Энди Севаранинг янглишиши мумкин эмас эди!

Йўлак бошида бир сулуvgина қиз билан кўлтиқлашиб, наинки кўлтиқлашиб, бир-бирини қучиб олгудай даражада жипслашиб келаётган келаётган йигит... Одил эди!

Севара аввалига унинг овозидан таниди. Ўша таниш, қадрдон овоз. Сал ҳаяжонли, эҳтиросли...

Севара қаддини багтар эгди.

Сулуvgина қизни кўлтиқлаб олган Одил эса ҳаяжон билан шеър ўқиб келарди:

— Мен сизни севаман!

Яна не керак...

Икковлон, ҳаяжон ва қувончдан, илҳомдан кўзлари ёнаётган, юзи ловуллаётган Одил ва бахт оғушида лаззатланиб, эриб кетаётганлиги яққол сезилиб турган сулуvgина қиз шундоққина йўлакча ёнидаги ўриндикда икки букилиб ўтирган қизга эътибор ҳам бермасдан ўтиб кетишди. Зеро, бу жуфт учун дунёда ўзларидан бошқа ҳеч ким йўқдай эди шу аснода!..

Севара... ранги қув ўчиб кетган, юраги алам, изтироб, пушаймонлик ва нафратдан гурсиллаб ураётган шўрлик қиз мана шундай эгилган ҳолида, аччиқ кўз ёшларига ғарқ бўлганча узоқ ўтириб қолди.

Осмон юзини қорамтир булутлар босиб келди.

Сўнг аста-секин томчилай бошлаган ёмғир кутилмаганда қаттиқ жалага айланди.

Севара эса ҳамон жойида миҳлаб ташлангандай қилт этмай ўтирар, ҳаттоки қаддини тиклаб олишга ҳам мадори йўқдай эди.

Жала узоқ ёғди.

Ахийри ёмғир тўхтади.

Осмон юзини қорамтир булутлар тарк эта бошлашди.

Жиққа хўл бўлган, аммо буни сезмаётган, йиғлай-йиғлай кўз ёшлари тамом бўлган Севара аста ўрнидан турмоқчи бўлди. Аммо оёқлари унга бўйсунмасди. Тўғрироғи оёқларини жон асари тарк этгандек эди...

Севара аввалига оёқларим одатдагидек увишиб қолгандир, деган ўйга борди. Аммо бу оддий увишишга ўхшамасди...

Севара кўзларини оҳиста юмди. Назарида, энди унинг учун ҳаммаси аҳамиятсиздай эди. Ҳатто оёқларининг ишламай қолиши ҳам...

Ҳаёт, тириклик ўз маъносини йўқотганди.

Кеч тушиб бормоқда эди. Эртага отасининг хизмат сафаридан қайтадиган куни.

Ота...

Дунёдаги энг азиз, энг садоқатли киши...

Севара бир амаллаб гўладай жонсиз бўлиб туюлаётган оёқларини судраб босиб истироҳат боғи дарвозасига етиб келди.

Дарвозадан кўчага қадар бўлган ўн-ўн беш қадам масофани босиб ўтиш қиз учун жаҳаннам азобига айланди.

Севара дуч келган биринчи таксини тўхтатди.

Сочлари оқарган, олтмиш ёшлардаги таксичи амаки қизнинг аҳволини тушунди шекилли, ҳам орқа ўриндиққа чиқишига кўмаклашди, ҳам уйига қадар олиб келиб, дарвозадан ичкарига кириб олишига ҳам қарашди.

Амма бу кеч жиянидан хабар ҳам олмади.

Севара қоп-қоронғи хонада, ўзининг аламли ўйларига ғарқ бўлган ҳолда ёлғиз қолди.

Пушаймон қуртлари унинг ожиз юрагини ғажимокда эдилар...

Сафардан шоша-пиша қайтиб келган Икром ака ёлғиз қизини мана шундай аҳволда кўрди...

Ота йиғлай-йиғлай қизини шифохонага олиб келди.

Бу сафар текширув натижаларини кўриб, қовоғи солиниб кетган Алмат ака афсус билан бош чайқади ва:

— Ҳаракат қиламиз, — деди ўзига жовдираб тикилиб турган Икром акага қарамасликка уриниб. — Лекин мен врачман. Мўъжиза яратадиган авлиё эмасман. Шунинг учун...

Икром ака ўкраб йиғлаб юборди.

Бир нуқтага тикилиб қолган Севаранинг кўзларини армон ёшлари тўлдирди...

Дилфуза БЕКНАЗАРОВА

АЙРИЛИҚ

*Олисларда мен етмаган ёр қолди,
Товонимни сийпалаган қор қолди,
Юрак бўм-бўш, ундан кўп озор қолди,
Нетай, бугун бахтга етмас кун бўлди.*

*Оҳларимга қулоқ солиб кўк йиғлар,
Баҳору куз бу ҳолимга кўп йиғлар,
Хазон бўлган ниҳол ер ўпиб йиғлар,
Маним кўзим шунчалар маҳзун бўлди.*

*Тунларимни ёритмайди юлдузлар,
Ҳатто сокин ўтмайди бу кундузлар,
Юрагим сўроқлар, кўзларим излар,
Тонглар отмас, тунларим узун бўлди.*

* * *

*Бевафо дунёдан вафо истадим,
Ҳатто ғанимимдан кутдим мурувват.
Паймол қилавердим орзу-истагим,
Дил вайрон, беимкон қолдим оқибат.*

*Қаддимни тик тутдим қўлимда шароб,
Ғам тўла қадаҳни сипқордим ўзим.
Кўзларимда қувонч, қалбда изтироб,
Йиғламайман дедим ўзимга-ўзим.*

*Бир нидо кўксимни тилар беаёв,
Айтингиз, мен кимдан олай алашим?
Тушунмайди дардим дўстим ё биров,
Ожизлик қилади ҳатто қаламим.*

*Бу мурғак қалбимни қамраган ғусса,
Ўзгалар беролмас унга тасалли.
Сабримни синайман ҳар неки бўлса,
Биламан ҳаётим олдинда ҳали.*

Дилфуза Бекназарова Абдуазиз қизи 1986 йилда Қўшработ туманининг Шавона қишлоғида туғилган. Ҳозирда Самарқанд Давлат чет тиллар институти талабаси.

Мас'ума АХМЕДОВА

ИККИ ҲИКОЯ

Видоләшув

Яқинимиз Соња холанинг порлоқ хотирасига бағишлайман.

Атроф жимжит. Ҳовлидаги дарахтлар кузги шабадада аста чайқалади. Чорпояга тугаш олма дарахтидан гарқ пишган олма ерга "тап" этиб тушади.

Чорпоя чеккасида омонатгина ўтирган хола бу овоздан чўчиди, сўнг ўрнидан чаққон туриб, ердан олмани олди. Сап-сарик олма чошгоҳ қуёши нурларида товланди.

— Ҳа-а, дунё деганлари шу экан-да, — ўзича сўзланди хола.

У бу билан пишиб ерга тушган, шу билан ўз умрига нуқта қўйган олма ҳақидами ё умуман, ҳаёт ҳақида гапиряптими, уни кузатган одам буни дабдурустдан англолмасди.

Бир пайт чорпоя рўпарасидаги уй эшиги очилди. Остонада йигирма ёшлардаги қиз кўринди.

— Рихси хола, кираркансиз, бувим сўраяптилар, — деди қиз ҳоргин.

Хола эшик олдига борди. Шу ерда бир оз туриб қолди-да, сўнг шаҳд билан остонадан ҳатлади. Уй ичкарасига кирди.

Хонадаги сукутни ташқаридан кириб қолган пашшанинг гингиллаган овози бузарди. Уй тўрига қўйилган катта сим каравотда, агар чойшабдан чиқиб турган қоқсуяк қўллар бўлмаса, биров ётганлиги ҳам сезилмасди. Хола аста каравотга яқинлашди.

— Ойша, тузук бўлиб қолдингизми?

Шунда бемор "ялт" этиб келувчига қаради. Унинг чеҳрасидан дард азоби сезилмас, ич-ичига чўккан мовий кўзлари, бир бурда бўлиб қолган оқаринқираган юзлари осойишта кўринарди.

Бемор бошини аста ирғади. Нимадир демокчи каби қўшнисига юзланди.

— Рихси...

Холанинг хотирасида олис йиллар воқеаси жонланди...

— Менинг исмим Айше, — деди қиз табассум билан.

Қиз баланд бўйли, елкасида сарғиш сочлари мавжланиб турганга ўхшар, мовий кўзлари чарақлаб, кишини ўзига тортиб турарди.

"Туробнинг хотини кўҳликкина экан", деган фикр ўтгани унинг хаёлидан илк бора Ойша билан

танишганида.

Ҳа, ўшанда "Туроб ота-она розилигисиз крим-татар қизга уйланибди, келин ўртоғиникида эмиш", деган гап тарқалди. Эсида, ўшанда маҳаллада озмунча шов-шув бўлмагандими, э-ҳе...

Ахири келин ҳам келди. Келинни кўрмасдан, билмасдан маҳобат қилганлар ахири тинчидилар. У ҳам ўзлари қатори бир инсон экан. Йўқ, келин бу ҳаётга тез кўникди, эпликкина, пишиқ-пухтагина чиқди.

— Келдингизми...

Холанинг беихтиёр хўрлиги келди.

Эшикда қораси кўриниши билан уни Ойша шу сўзлар билан қарши оларди.

Эҳ-ҳе, шу сўзларга у қанчалик ўрганиб қолганди.

Ҳаётда нималар ўтмайди. Юраги сиқилса, ғам-ташвишлардан эзилса, шу қўшниси билан дардлашарди... Ҳа, яна рўпарада боғ қўшниси Роҳила бўларди. Учаласи биринчи бор қаҳва ичгандилар. Ичлари яйраб, миялари тиниқлашгандай бўлганди ўшанда. Шу-шу, улар Ойша янчиб, қайнатган қаҳвага ҳам шерик бўлдилар. Қаҳвага ҳам шу Ойша ўргатганди уларни. Роҳила ҳам раҳматли бўлиб кетди. Кексалик экан-да, бурноғи йили шундайгина зинадан йиқилиб тушди-ю, ўлди-кетди. Парвардигори олам, ким нима сабаб билан бу дунёдан кетади — ўзи билади.

Кейин уларнинг давраларига қўшни қишлоқдан маҳаллаларига кўчиб келган Мамлакат ҳам қўшилди. Жуда шадлод эди-да, тушмагур. Тўй, аза, борингки, бирон маърака унингсиз ўтмасди. Барини тинчитарди, Худо ярлақагур. Роҳила ўглини уйлантираётганида тўйда эркакча кийим кийиб олиб ўйнаганди. Роса тўйни қизитганди ўзиям. Ўшанда тўйлар қизиқ бўларди-да. Ҳозиргиларникига сира ўхшамасди.

Қаҳратон қиш, совуқдан тишлар бир-бирига тегиб, такиллади. Ахир қишлоқда тўйлар қишда бўларди-да. Сабабими? Сабаби — қишлоқ аҳли деҳқон, ёзнинг ҳар лаҳзаси ғанимат. Ҳосилни йиғиб-териб, кейин қишда оёқни узатиб, бемалол тўй қилади-да.

Ўртада гуриллаб гулхан ёниб туради. Дўмбира, чилдирма, карнай-сурнай садолари авжига чиқади. Олдидаги олов чўғлари сўнаёзган дўмбирачи зўр бериб дўмбирасини чалади, сурнайчи қип-қизил лунжларини шиширганича, сурнай чалади. Одамлар совуқ қотганларидан ҳам даврандан чиқмай ўйнайверардилар, ўйнайверардилар... Ҳа, ўша тўйларга етадиганини кўрмади. Рисолат ҳам кетди Уч-тўрт йил бўлди. Холанинг кўнгли ўксиди. Ҳа, улар кетди. У негадир ўзини ёлғиз сезди. Кўзига ёш келди. Мана, Ойша ҳам...

— Рихси...

Хола ўзига келди. "Ялт" этиб, беморга қаради. Беморнинг кўзлари олазарақ бўлди.

— Яхши-ёмон гаплар ўтган бўлса...

— Ие, Ойша, сира ундай деманг, ҳали яхши бўлиб кетасиз, ҳа...

Холанинг юраги орқага тортди, шоша-пиша шундай деди. Бемор индамади. Орага сукут тушди.

— Рихси хола, бувим толиқдилар... — қиз унинг ёнига секин келди-да, шивирлади: — Энди дам олсинлар...

Рихси хола тиззаларига суяниб, ўрнидан турди. У дуғонасидан кўз узолмай, аранг эшикка йўналди. Жим-жит ҳовлини тарк этди.

...Ташқари шовқин эди. Болалар ўйиндан зерикмай, уёқдан-буёқдан чопишади, кимдир чеккада машина тузатади, кимдир деворга мингашиб олганча паҳса уради.

— Бўл, лойни узат! — деб бақиради ҳамроҳига.

Олди қиш, кун ғанимат. Кўча бошида, ариқ чеккасида қўшни келинлар тизилишган. Улар туриб олганларича бир-бирларига гап бермай нималарнидир муҳокама қиладилар, баҳслашадилар.

Холанинг кўнгли бирдан ёришди, бояги маҳзулиги пича тарқади. У, Роҳила, Мамлакат, Ойша... улар ҳам шундай эдилар. Шундай ёш, шундай шаддод...

Биллур гулдон

Катта иморат пастида бозор қизийди. Қўшни кампирлар пастаккина курсичаларда ўтирадилар, эрмак қилиб, савдо қиладилар. Олдиларида турфа буюмлар ёйилган, ранг-баранг пуфақлардан тортиб, банка қопқоқлари-ю, чинни идишлар...

Биров пайпоқ тўқиганча олдидаги эски кўғирчоқ, сирли кастрюлга аҳён-аҳён ўтиб қолган ўткинчиларни чорлайди. Бирови олдидаги нарсаларни уёқ-буёққа суриб қўйган бўлади. Биров бепарво, кўлларини чалмаштирганича ўтиради.

Шу ердан ўтиб кетаётган қиз беихтиёр тўхтаб қолди. Ана шу эски буюмлар орасида бир гулдон унинг эътиборини тортди. Қиз энгашиб кўлига гулдонни олди. Биллур гулдон нафислиги, безаклари кўзини яйратди. Аста бармоқлари билан гулдонни чертди. Гулдондан кўнгли тубига бориб тегадиган ажиб нозик овоз таралди.

— Эҳтиёт бўл, қизим, — деди қотмагина кампир унга юзланиб. Афтидан, кампир идиш эгаси бўлса керак, куюнчаклик билан кўшиб қўйди: — Бунақа биллур ҳозир топилмайди. Чехларники. Ўхў, буни бир пайтлар эрим олиб келганди. Шундай қиммат, шундай қиммат... Роса койигандим ўзиниям

Қиз гулдонни кўлида авайлаб томоша қилди. Биллур қуёшда жилва қилди.

— Қанча деяпсиз? — сўради қиз гулдонни кўлидан қўймай.

Кампир ютинганча индамай қолди.

— Қанча? — қиз уни эшитмади, деб ўйлаб саволини такрорлади.

— Матвеевна, сенга гапиряпти, — кампирнинг ёнида ўтирган ҳамроҳи уни туртиб деди. — Айтсанг-чи нархини.

Кампир гўёки гулдонни қайтиб олмоқчидай, беихтиёр кўлларини қизга силкиди.

— Гулдонни ростдан олмоқчимисан?

— Олмасам, сўрармидим, бувижон, — деди қиз кулиб.

— Бу гулдон не-не бахтли кунларни кўрмаган... — кампир хаёлга толди. — У бахт келтиради.

— Майли, бахт келтира қолсин, шунинг учун ҳам сотиб олмоқчиман-да, — деди қиз яна мийиғида кулиб. — Ахир қанча нархи?

Кампир ўйланиб қолди.

— Клава, савдоси келганда, нега жим ўтирибсан, айтсанг-чи?

Кампир қизга юзланди:

— Гулдонни қайтиб бера қолинг, қизим.

Қиз ҳайрон бўлиб қолди. Атрофдагилар ҳам унга таажжубланиб қарашди.

— Соттишдан айниндингизми? Ё пули етмайди деб ўйлаяпсизми? — деди қиз жон-дили билан.

— Йўқ, йўқ...

— Жиннимисан, Матвеевна, нега бундай қиялпан? — деди унга ҳамроҳи куюниб.

— Гулдонни сотмоқчи эмасман... фикримдан қайтдим.

— Ие, нега? — деди қиз ажаблангандан-ажабланиб. — Сотмоқчи бўлмасангиз, нега олиб чиқдингиз?

Атрофдагилар ҳам чувиллашиб кетишди.

— Бера қолинг... — кампир деди қизга ёлвориб, гўёки у гулдонни олиб, қочиб кетадигандай.

Қиз ноилож истамайгина гулдонни унга узатди.

Кампир гулдонни шоша-пиша олиб, қоғозга ўради.

Қиз орқасига қарай-қарай нари кетди.

Қадам
САЙИД МУРОД

Мен ҳам заҳиматман

“Фироғийнома” туркумидан

МАШРАБУ МАНСУР...

Ёр билиб номус, имону орни,
Комили Ҳақ бўл, Холиқи борни,
Бошинга сочмай замона хорни,
Бўйнига сол бу бузук бозорни,
Машрабу Мансур осилган дорни.

Эй кўнгил, ўзни кўмгил пойига,
Кўр, қаро кўзни кўмгил пойига,
“Ман” деган сўзни кўмгил пойига,
Бор дала-тузни кўмгил пойига,
Машрабу Мансур осилган дорни.

Ким азиз даври даврон истасин,
Бир буюк орзу-армон истасин,
Ҳар нафас, дамда, ҳар он истасин,
Чўпидан дардга дармон истасин,
Машрабу Мансур осилган дорни.

Дўст демас дилни янчингиз, дўстлар,
Энг улуг роҳат-ранжингиз, дўстлар,
Зевару зар, дур, ганжингиз, дўстлар,
Ҳар мўйга минг бор санчингиз, дўстлар,
Машрабу Мансур осилган дорни.

Мулки имондан иборат дор бу,
Кўзга сурт дўст, бу ягона ёр бу,
Ҳар замонга ҳар замон даркор бу,
Аҳли элга айт Қадам, туммор бу,
Машрабу Мансур осилган дорни...

ПЕШОНАНГ ЕРГА ТЕГМАСА

Бошинг фалакка етса ҳам,
Кошонанг ерга тегмаса,
Ложарамсан,
Сан ложарам,
Пешонанг ерга тегмаса.
Минбар, меҳроб, тавофинг на,
Бир кун бўлар жавобинг на,
Гувоҳинг на,
Савобинг на,
Пешонанг ерга тегмаса.

Кунда беш бор хирожинг йўқ,
Жойнамазинг-меърожинг йўқ,
Чоранг йўқдир,
Иложинг йўқ,
Пешонанг ерга тегмаса.

Байраминг на, тўйинг сани,
Қурбонлигинг, қўйинг сани,
Ранги-рўйинг,
Бўйинг сани,
Пешонанг ерга тегмаса.

Кайфи-сафо, кибру-ҳаво,
Қаъбадин айлар мосуво,
Номарди -
Дарди бедаво -
Пешонанг ерга тегмаса.

Кунинг-ғумроҳ, тунинг-ғумроҳ,
Соғу сўлинг шайтони роҳ,
Шоир Қадам,
Бўлгин озоҳ,
Пешонанг ерга тегмаса...

ШУҚР АЙЛАСАНГ...

Шуқр айласанг шуқрингда Ҳақ,
Гумон қилсанг —ғумонингда.
Энг аввало кўнглингда боқ,
Дилингда на забонингда.

Хайр-хушдир, оқибат-хуш,
Танинг—тупроқ, жонинг бир қуш.
Икки қўлинг, ёқангдир бўш,
Камалингда тавонингда.

Тилда дуо, тилак бўлар,
Номус-имон-юрақ бўлар,
Пойи патак-фалак бўлар,
Ҳар бир замон, замонингда.

Гар насибанг алингдадир,
Дини ислом элингдадир,

Дори Мансур дилингдадир,
Толенинг тўрт томонингда.

Шоир Қадам, ботининг ҳам,
Бир қараб қўй, зоҳиринг ҳам,
Аввалингда ҳам,
Охиринг ҳам,
Роҳи чоҳинг имонингда...

БИЛАМАН

Сиз бир қаро кўзим, биламан,
Етмас сизга сўзим, биламан,
Бўғзимдаги —
Наврўзи бўзни —
Бир Худо, бир ўзим биламан.

Баланд тоғлар наст бўлган тунни,
Нор туялар маст бўлган тунни,
Кўнгли ярим,
Бағри бутунни,
Бир Худо, бир ўзим биламан.

Қалам билан чизилган қошлар,
Оқ сийнага ботмаган бошлар,
Қайдан билсин
Кесаклар, тошлар,
Бир Худо, бир ўзим биламан.

Лаб учуда йиғлаб, кулишни,
Одамларга ўхшаб юришни,
Отабекни,
Зайнаб, Кумушни,
Бир Худо, бир ўзим биламан.

Сабрим сабил, саробим кабир,
Сирот, сўроқ, жавобим жабир,
Ободим на,
Харобим надир,
Бир Худо, бир ўзим биламан...

ЖОНИМ, МЕН ҲАМ ҒАНИМАТМАН

Баҳор ўтар, ёз ўтади,
Турна ўтар, ғоз ўтади,
Сухбат ўтар, соз ўтади,
Жоним, мен ҳам ғаниматман.

Ҳар бир нафас, дам санокда,
Ҳар на ортиқ, кам санокда,
Шодлик, қувонч, ғам санокда,
Жоним, мен ҳам ғаниматман.

Боғларинг кўрки омонат,
Оҳ-нола, кулги омонат,
Бу дунё мулки омонат,
Жоним, мен ҳам ғаниматман.

Тоғу тошлар зарра, чангдир,
Бир "уф" деса, губор-рангдир,
Бугун мани ҳолим тангдир,
Жоним, мен ҳам ғаниматман.

ҚОЛДИМИ

Бошларимга тегмаган бир золим санда тош қолдим,
Доғ узра доғ доғларингдан, энди манда бош қолдим,
Шом рангида сангдил саҳар, қораймаган қош қолдим,
Тупроқ, бугун сандан бўлак манда қариндош қолдим.

Айтай қайси бирин-бир, ёзай қайси бирин энди,
Қайта бошдан куяр жоним, ташласам кўз қирин энди.
Пинҳонларинг ошкор ажаб, ошкорларинг сирим энди,
Бошларимга тегмаган бир золим санда тош қолдим.

Кечган кеча кундузларинг бир чақин, бир чақмоқ экан,
Коринг сани кул айламоқ, касбинг яна ёқмоқ экан.
Роҳларинг-чоҳ, десам э, воҳ, чоҳларинг—роҳ, сўқмоқ экан,
Доғ узра доғ доғларингдан, энди манда бош қолдим.

Кўз кўргани тушиди бошга, кўрмагани пойимдадир,
Ҳеч бир дамнинг дастимдамас, куну тун, йил, ойимдадир.
Икки дунё энди дойим бир қиёмат қойимдадир,
Шом рангида сангдил саҳар, қораймаган қош қолдим.

Бир қучоқ лой—пажмурдаман, баҳримда йўқ барқу барор,
Беллардаги қувват қани, диллардаги шаҳду қарор.
Кўзларимнинг нури кетди, тиззалардан қочди мадор,
Тупроқ, бугун сендан бўлак, манда қариндош қолдим...

ЯРАМАЙДИ

Мардни майдон, одамни дард саралайди,
Ҳар дилни ҳам биргина ғам яралайди.
Бу ёлғончи, рафтори кажэ афтода ҳам,
Итдан бўлган қурбонликка ярамайди.

Кимни минг бир томони бор, замони бор,
Кўз учида забони бор, замони бор.
Тавба демас, ким қиблага қарамайди,
Итдан бўлган қурбонликка ярамайди.

Ажаб дунё, қарға дер ким, зоғ дейди ким,
Булбул деган гул дегайдир, боғ дейди ким.
Тош санаган, дур-садафни санамайди,
Итдан бўлган қурбонликка ярамайди.

Қарз эрур тан, жон эрур қарз,
Бу не гийна, бу не араз,
Бир жисмимда минг битта дарз,
Жоним, мен ҳам ғаниматман.

Дийдорлашмоқ дами бу дам,
Ҳижрон нега, дарди ситам,
Ғаниматман ахир мен ҳам,
Ахир мен ҳам ғаниматман...

КЎНГИЛ

Йиллар тўлиб,
Тўлмас кўнгили,
Бу кунларга кўнмас кўнгили,
Гул-ғунчадек хазон бўлмас,
Бир шам каби сўнмас кўнгили.

Бир ён баҳор, бир ёнда ёз,
Тўй-томоша, суҳбату соз.
Ман на қилай,

Иложим на,
Ўнгу чап, соғ-сўлмас, кўнгили.

Сувга айтсам туш эмас у,
Бир тош отсам, қуш эмас у,
Дастни дароз,
Ё дасти по —
Бир силтасам, қўлмас кўнгили.

Сабир сароб аро кўприк,
Қоқилмайди, қоқмас киприк.
Тақдир надир,
Толе нима,
Пешонамдан кўрмас кўнгили.

Ложарам тан,
Жон талабда,
Афтода рафтор тарафда,
Билдим, Қадам, мен ўлмайди,
Энди ўзи ўлмас кўнгили...

Ҳиммати наст, миннат қилар миллатига,
Эллар аро иллат қилар миллатига.
Бўрилар ҳам ўз қавмини таламайди,
Итдан бўлган қурбонликка ярамайди.

Шайх Насимий, пири комил Кубро менга,
Толедаги тақдирдаги туғро менга.
Шоир Қадам, кесмагунча қонамайди,
Итдан бўлган қурбонликка ярамайди.

ОЛДИДА

Машраб ғазалига мухаммас

Не-ки толе, не-ки тақдир, на ёзиқ бор олдида,
На иложу ихтиёри банда ночор олдида,
Фасли кузми, фасли ёз, қиш, фасли баҳор олдида,
Ҳар кишининг дарди бўлса, йиғласун ёр олдида,
Қолмасун армон юракда этсун изҳор олдида.

На ишим бор аҳли сураат, давр ила даврон ила,
Даҳри дунда дарди дунё, дардисар карвон ила,
Дийдаий гирёнда сийнам, зор ила армон ила,
Андалиби бенаводек нолау афғон ила,
Айланиб сайраб юрарман айни гулзор олдида.

Битта орзу, битта армон, биргина бир мандадур,
Васли танҳо, ваҳми якка, жисму жону тандадур,
Гулдадур гоҳи хаёлим, гоҳи уй гулхандадур,
Мансури Халлождек ичиб ман шароби антаҳур,
Чарх уриб йиғлаб турарман ушбу дам дор олдида.

Гар азиз айлар эса, бир санқи ел-шаббодадин,
Мингта комилни ясар, ул битта тарсо, лододин,
Кимни суйса айлагай Ҳақ тоза дил, озода дин,
Ҳар киши бир журъае нўш айласа бу бодадин,
Ул қиёматда қилур арзини Жаббор олдида.

Эй, Қадам, дунёга келдинг, роҳи, чоҳинг қил баён,
Соғу сўлингга қара, на суд сенга, надир зиён,
Чўлу саҳродан Хизр, гоҳ чиқар меҳробдан чаён,
Телба Машраб қилмағил сирринени зоҳидга аён,
Айтиб-айтиб йиғлағайсан ошиқи зор олдида.

Йоҳанн Вольфганг ГЁТЕ

Улуғ олмон шоири ва мутафаккири Йоҳанн Вольфганг Гёте (1749-1832) ўз ижоди билан нафақат олмон адабиёти, балки жаҳон адабиёти хазинасига ҳам салмоқли ҳисса қўшган даҳолардан биридир. Унинг "Ғарбу Шарқ девони", "Ёш Вертернинг изтироблари", "Фауст" ва бошқа кўплаб ўлмас асарлари халқимизнинг маънавий мулкига айланган.

"Излаган одам адашиши мумкин"

* * *

Табиат ҳар бир саҳифаси чуқур мазмунга лиммо-лим ягона Китобдир.

* * *

Табиат ўз ҳаракатида мудом тиним билмайди. Ҳар қандай фаолиятсизлик унинг душманидир.

* * *

Меҳнат устани яратади.

* * *

Қонун кучли, муҳтожлик ундан-да кучлироқдир.

* * *

Хурсандчилик билан ишга киришган ва қилган ишидан мамнун бўладиган одам бахтиёрдир.

* * *

Энг катта қийинчиликлар биз уларни кутмаган жойда пайдо бўлади.

* * *

Энг кулгили хоҳиш — бу барчага ёқиш истаги.

* * *

Чорак соат давомида жилоланиб турган камалакни ҳам сезмай қўя бошлайдилар.

* * *

Ишонтириш — ҳар қандай илмнинг ибтидоси эмас, балки интиҳосидир.

* * *

Жанжаллашайётган икки кишининг қайси бири ақллироқ бўлса, ўша айбдордир.

* * *

Ҳеч нарса йўқотмайдиган одам бўлиш ўта даҳшатлидир.

* * *

Излаган одам адашиши мумкин.

* * *

Юмор — даҳалик белгиларидан биридир, бироқ у кўпайиб кетгудай бўлса, сифати йўқолиб, сохта бўлиб қолади.

* * *

Мукаммал санъат асари, бу — инсон руҳий оламининг инъикосидир, у шу маънода табиат фарзанди ҳисобланади.

* * *

Ифоданинг ўзига хослиги барча санъатларнинг ибтидоси ва интиҳосидир.

* * *

Ҳар бир санъат асарида, у хоҳ катта ё кичик бўлсин, барча воқеалар моҳиятга бориб тақалади.

* * *

Ёзувчининг мақтовга сазовор бўлиш истаги унга табиат ато этган қандайдир юксакликка кўтарилишига интилишдан ўзга нарса эмас.

* * *

Энг янги замонга мансуб энг ажойиб ёзувчиларнинг ўзига хослиги уларнинг бизга қандайдир янги гап айтишларида эмас, балки нарсалар ҳақида гўё илгари ҳеч қачон айтилмагандай гапир олишларидадир.

Давоми кейинги сонда.

Немис тилидан Мирзаали АКБАРОВ таржимаси

ТАРОЗИЯНИНГ ИККИ ПАЛЛАБИ

Туркум

ДЕҲҚОН

Йил ун елди ой оёлаёди,
Ишлаб ҳеч ҳам толмаёди.
Ҳатто ёмғир, қар, жолёди,
У-чи дераз тин олмаёди.
Обдон ишлаб дериб ёрса,
Ёрға бехар урғу қадар.
Чумбалади фокат тараф,
Забҳи чаккиз, ох, нақадар.
Униб чиққан ниҳалин у,
Фарзандидой парварилар.
Жани себмас деҳқоли у,
Зиратдан кеч фокат ишлар.
Нисвонидой оқим аёб,
Обқлари шишиб каттаэн.
Томирдан ҳам қаттиқ шу- в,
Қул қадарид шишиб каттаэн.
Мул бўлади кўзга ҳасил,
Қарамлариди билади товоён.
Ташид сдо қилалмас "Зил",
Ишум-тарим бўлган човён.
Зуб теккинса булалд катар,
Бозордони ақимларса.
— Рўзғор учун, — оёйди, — отар,
Ақлим ситмас рақимларса.

ТАДБИРКОР

"Ноксин"дс келаяди,
Иш жойи— бозорини.
Раста тав, р, диларди,
Арар унинг қорини.
Етти қабат қурачс
Тулалд олим тавини.
Қилиқ қелиб хурмачи,
Дуқлар хариборини:
— Шу нарх билан сисэн ол,
Қотирмаён бошимни.
Ўн, маёли, тоқшир қол,
Тарози ва тошимни.
Изларидон таттар қон,
Қозондй қўйган қорин.
Обзи танмас дериб оқ,
Вотоди ҳатто срин.
Бозорини ёз, қилиб ёқ,

Олам қойнар ҳар қуни,
Бозорқолинни иши ёқ,
Қурсиди қилас қим уни.
Гўнқим жойдён жой дераз,
Тавдирқорини тўри оёб,
Деҳқон молни бои дераз,
Пешонанини шўри оёб.
Варимасин ҳеч ёли,
Нонни қаттаи тишларди.
Тавдирқорини бу ели,
Бозорлардс ишларди.

ЕНГИЛ БЕМОР

Овар сди ақбали,
Зўрға нафас оларди.
Уёли уни отқлади,
Дуқитирқорини деради.
Етиб қолди чол пушар,
Тили қолди ёлганмай.
Уёлиса оёйишди-қу:
— Қароқат қина чаёналмай.
Вечарияди чол боғиттар,
Ботомат тилдён қолди.
Чучид каттаэн фарзанди,
Чолни қўтарид оиди.
Бироб уни тоқширмай:
— Шотқалайди, — оёйишди
Арзимасин қасқаса,
Ота-бала қалишди.
Айтсам сганини растини,
Ишум дир оз чумбалади,
Шу боғиттар сўхитер ҳам
Пингвини бузмалади.

ОФИР БЕМОР

Ота-бала елқоди
Мешиндс қалишди.
Ҳатто навишот қутмаси,
Қидўлас ҳам қарини.
— Давомини таззаси ёқ,
Иштаксди бўвильган.
Қилиб ишдир узлари,
Қарқинчи ёил тўвильган.
Шундй оёя ўвильдй,

Қилиб қонберт узатди.
Дуқитер пуриб уридён,
У ёв-бу ёвин пузатди.
— Давомини ақбали,
Раст овар екан-қу,
Не бўлас ҳам ота-бала,
Жисар, дөвар екан-қу.
— Дазза сўхитер, ишондиқ,
Тузганини, бошқс сса ёқ.
— Дир оёй дераз ётмас,
Даводон ҳеч дир нар ёқ.
Қуллақ, тез ардаса
Етқиздилар оёйишди.
Қасал бўлган овар оёб,
Чол ҳам қўйди бои-бояйди.

ИШГА ҚЕЛИШ

— Нонушгани тавёр қил,
Ишдён қолдим қач, — оёйди.
— Бошимтемиз, яши бил,
Тартиб бузмасин ҳеч, — оёйди.
Шошиб-пишиб ечиб чой,
Яёдин чекид каттади.
Авдасбўдс тавмас жой,
Илож қинчи, нисади.
Бир-диринини устимса
Чекид каттаэн оёймлар.
Қим дөқирс сўстимса,
Қулди биттаэн оёймлар.
Ишум қизни қучсндир,
— Қулингни тарти, ифлас, — оар.
Бирн қачи ечандир,
Қуррак тартар мисли шар.
Галатрузи чумбасин,
Қўйлағи бўлган битим.
Тузғайлар узилган,
Нафас олар зўрғс, жим.
Пешонидон тар оқар,
Дос бўлгандир ҳар ёни.
Нар бўлган ишум қоқар,
Йўқалишди ҳамёни.
Ёнс муҳими, ашқин,
Бошлиқ бошим сизади.
— Барқабала, яшқин,
Ишса вақтдс келаяди.

Давоми кейинги сонда.

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,

«Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati

Jamoatchilik kengashi raisi:

Abdulla ORIPOV

Jamoatchilik kengashi:

Gulruh A'ZAMOVA

Abulqosim MAMARASULOV

Ahmad OTABOYEV

Nurmat OTABEKOV

Minhojiddin MIRZO

Shunqor XUDOYBERDIEV

Ahmad USMONOV

Bosh muharrir

Sobir O'NAR

Bosh muharrir o'rinbosari

Luqmon BO'RIXON

Mas'ul kotib

Akbarali MAMASOLIYEV

Tahrir hay'ati:

Odil YOQUBOV

Abduqayum YO'LDOSHEV

Abdusaid KO'CHIMOV

Sirojiddin SAYYID

Rustam MUSURMON

O'rozboy ABDURAHMONOV

G'affor HOTAMOV

Yoshlarning adabiy-ijtimoiy jurnali. 1982 yildan chiqq boshlagan.

© "Yoshlik" № 2 (213) 2007 y.

Ushbu son "Yoshlik" jurnali tahririyatining kompyuter markazida sahifalandi.

Sahifalovchi: Saodat RUSTAMOVA

MUNDARIJA**KELAJAK OVOZI**

Yulduz JUMAYEVA. Tarbiyaning to'rt manzarasi 1

NASR

G'afur SHERMUHAMMAD. Saman toy. 8

Ma'suma AHMEDOVA. Ikki hikoya 42

KELAJAK OVOZI

Gulnoza MAMARASULOVA. Armonga aylangan baxt 38

NAZM

Gulchehra JO'RAYEVA. Ey, yoshligim, sen mangu durkun... .. 3

Ashurali BOYMUROD. Harorat jo'sh urar yurakda 6

Farog'at XUDOYQULOVA. Biz yurmagan yo'llar ko'p 25

Dilorom DILXOH. Bo'g'zida qolarimi bulbulning bayti .. 29

E'tibor NORBOTAYEVA. Ko'chaga rasmingni chizadi xayol ... 35

Qadam SAYID MUROD. Men ham g'animatman 44

BIRINCHI UCHRASHUV

Dilfuza BEKNAZAROVA. 41

Shavkat YODGOROV. Ikki hikoya 26

FIKR

Nodira ZIYODULLAYEVA. Qarordan so'nggi o'ylar 5

ABDULLA QAHHORNING 100 YILLIGIGA

G'ayrat MURODOV. Ikki Abdulla 30

KITOBINGIZNI O'QIDIM

Adhambek ALIMBEKOV. Tabiatning rangin tasviri 33

JAJJI TADOIQOT

Zilola Shukurova, Jahongir SANAQULOV.

«Salom...» ning siyrati 36

TOMOSHABOG'

Yohan Volfgang GYOTE 46

YELPUG'ICH

Abdurazzoq OBRO'Y. Tarozinging ikki pallasi 47

Muqovalarimizda

1-betda: "Men ham Ruslan bo'laman!"

2-betda: Russom Oytoda Jumaniyozova.

3-betda: Taniqli shoir Ismoil TO'XTAMISHEV.

4-betda: "Ko'klam quyoshidan ko'kargan qirlar".

Manzillimiz: Toshkent shahri, O'zbekiston ko'chasi, 16A-uy.**Telefon:** 393-08-23, **E-mail:** yoshlik-xatlar@rambler.ru

Boshishga 20. 04. 2007 yilda ruxsat berildi.

Qog'oz formati 60x84 1F8. Nashriyot hisob tobog'i 6,0.

Indeks 822 ISSN 0207-9137

Jurnal 2003 yil 29 dekabrda Matbuot va Axborot agentligi tomonidan 072 raqami bilan ro'yxatga olingan.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda «Yoshlik»dan olindi» deb izohlanishi shart.

Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi bosmaxonasida chop etildi.

Buyurtma № 59

Manzil: Toshkent. sh. X. Sulaymonova ko'chasi, 33-uy.